

Egy bányásági falu népi műveltségéből

TÁJ ÉS NÉPI KULTÚRA 6.

REGION UND VOLKSKULTUR 6.

EGY BÁNSÁGI FALU NÉPI MŰVELTSÉGÉBŐL

Szerkesztette:

JUHÁSZ ANTAL – SIMON ANDRÁS

**SZEGED
2007**

TÁJ ÉS NÉPI KULTÚRA 6.
A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének
kiadványsorozata

REGION UND VOLKSKULTUR 6.
Sammelwerkserie des Lehrstuhls für Volksunde und Kulturelle Anthropologie
der Universität Szeged

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000614326

Sorozatszerkesztő:
JUHÁSZ ANTAL

Megjelent a Nemzeti Kulturális Alap (NKA)
Ismeretterjesztési és Környezetkultúra Szakalapítványa
támogatásával

© Szerkesztők és szerzők

Német fordítás: Sági Norberta

HU ISSN 1785-0991
HU ISBN 978-963-482-824-2

Felelős kiadó: Barna Gábor tanszékvezető

Nyomdai kivitelezés: Juhász Nyomda Kft. Szeged

X 577 86

Tartalom

Előszó	5
† Cs. Simon István: Hodics	7
† Cs. Simon István: Az egykori túlsósor végén	9
–Simon András: Jázova települése, népessége és gazdálkodása	11
Kothencz Kelemen: „Jázován ötvensző egyszerűbb az élet, mint a Bácskába” Egy bántási falu juhászata	39
–Benkéné Sándor Barbara–Juhász Antal: A falu népének kapcsolatrendszere	55
Gleszer Norbert: A „Léder(er)” birtok a népi emlékezetben	72
Gleszer Norbert: Archaikus népi imák	88
Ivánovics Tünde: Társasélet és zenészek Jázován	108
Ivánovics Tünde: Vegyes házasságok Jázován	113
Mellékletek	133
1. A falu népesedéstörténete a 20. században (Juhász Antal)	135
2. A keresztnévek gyakorisága 1900–1989 (Jordán Ágnes)	138
3. Képek	143
A kötet szerzői	149

Inhaltsverzeichnis

Vorwort	5
†Cs. István Simon: Hodics	7
†Cs. István Simon: Am ehemaligen Dorfrand	9
András Simon: Ansiedlung und Bevölkerung von Jázova. Die Wirtschaft der Einwohner	11
Kelemen Kothencz: Schafzucht in einem Banater Dorf	39
Barbara Sándor Benkéné–Antal Juhász: Beziehungssystem der Dorfbewohner	55
Norbert Gleszer: Das Leder(er)-Gut in der Erinnerung der Einwohner	72
Norbert Gleszer: Archaische Volksgebete	88
Tünde Ivánovics: Gesellschaftsleben und Musiker in Jázova	108
Tünde Ivánovics: Mischehen in Jázova	113
Anhang	133
1. Bevölkerungsgeschichte des Dorfes im 20.Jh. (Antal Juhász)	135
2. Häufigkeit der Vornamen 1900–1989 (Ágnes Jordán)	138
3. Fotos	143
Die Verfasser des Bandes	149

Előszó

Az ezredforduló évében a Szegedi Tudományegyetem nyolc néprajz szakos hallgatójával és Simon András doktorandusszal a bánsági Szaján és Padé községben végeztünk kutatást. Tíz napot töltöttünk Szajánban.

Az anyaggyűjtés és az esti kötetlen beszélgetések közben szóba kerültek a szomszédos faluk: Jázova (régi magyar nevén Hódegyháza), Tiszaszentmiklós (Osztojityevo), Tiszahegyes (Idos) és a helybeliek kapcsolatai az ott élőkkel. Legtöbbször Jázova-Hódegyházát említették, mely az utóbbi időkig csaknem színmagyar lakosságú volt és észak felől közvetlen szomszédos Szajánnal. A két, 5-6 kilométerre fekvő falut nem köti össze kövesút. Aki Szajánból Jázovára akar eljutni, annak gépkocsin vagy kerékpáron, Tiszaszentmiklóson át 16-17 kilométert kell megtennie. Jázován végetér a kövesút, így a település jellegzetes „zsákfalu”. Akkor határoztam el, hogy a következő évi nyári terepgyakorlat kutatópontjának Jázovát választom.

A 2001. augusztus 1–11-ig tartó terepmunkában az alábbiak vettek részt: Bihar Mária, Gleszer Norbert, Ivánovics Tünde, Jordán Ágnes, Kómár Mátyás, Pusztai Zsolt, Sándor Barbara Zita egyetemi hallgatók, Simon András doktorandusz és e sorok írója. Bihar Mária és Gleszer Norbert a népi vallásosság tradícióit, Ivánovics Tünde az interetnikus (magyar-szerb) kapcsolatokat, a vegyes házasságban élők identitástudatát és a falusi fiatalok társaséletét, Kómár Mátyás a templombúcsúk hagyományait, Pusztai Zsolt a falu társadalmát, Simon András a község településnéprajzát és gazdálkodását, Sándor Barbara Zita és Juhász Antal a lakosság régebbi és napjainkig változó kapcsolatrendszerét kutatta. Jordán Ágnes a 20. századi egyházi anyakönyvekből végzett adatföltárást, a migráció és a házassági kapcsolatok földterítéséhez.

2002 júliusában Simon András irányításával Gleszer Norbert, Ivánovics Tünde és Jordán Ágnes folytattak anyaggyűjtést. Akkor kapcsolódott a kutatásba Kothencz Kelemen egyetemi hallgató. A munkacsoport többi tagja 2003 nyarán végzett két napos kiegészítő adatgyűjtést.

A kutatás anyagi föltételeit a Művelődési és Köznevelési Minisztérium Felsőoktatási Kutatási Pályázatán, a „Népek, népcsoportok, kistájak kultúrája a Duna-Tisza-Maros régióban” című témára kapott pályázati támogatás biztosította. Ez tette lehetővé korábbi, szajáni kutatásunkat és annak közzétételét is. (L. Szajáni gyűjtés. Táj és Népi Kultúra 4. Szerk. Juhász Antal. Szeged, 2003.)

Csoportunknak minden alkalommal a tiszaszentmiklósi (Osztojityevo) római katolikus plébánia épülete nyújtott szállást. Ebben működik a Tiszaszentmiklósi Magyar Kultúrkör, s nyaranta itt tart folklór és honismereti táborokat. Köszönjük Pósa Gyula plébános és a kultúrkör vezetője (Reperger Miklós) és tagjai szíves, baráti segítségességét.

Közzé adjuk Cs. Simon István Hodics című költeményét és egy helyi tárgyú publicisztikáját. 1995 őszén, a csókai művelődési házban találkoztam vele. A bán-

sági magyarság sorsáról, a szegedi néprajzi tanszék kutatási terveiről beszélgettünk. Szülőföldjét kiválóan ismerő, ízig-vérig lokálpatrióta újságírónak, színes egyéniségnek ismertem meg.

Azóta csak egyszer-kétszer futottunk össze, de verseit, nagy emberismeretről tanúskodó riportjait, könyveit számon tartottam. Kötetünk nyomdába adása után értesültem elhunytáról. Több bányási falu krónikása, az itt élő magyarság életének értő, elhívatott ábrázolója volt.

Legyen főhajtás ez a közlés Cs. Simon István emléke előtt.

Juhász Antal

Hodics *

CS. SIMON ISTVÁN

Furcsamód
egy régi könyvből kihullott
préselt, szikár növény
fordította rád a figyelmem,
Hódegyháza, Hodics.

(Ilyen növény nincs)
Falu voltál
A Harangod, Haranga, Aranka
partján.

Csak foszlányaiban fölidézhető,
fölsejlő hajnali hangulat
a tört-tető alatt;
mezítlábas gyerekek
a befagyott Harangán,
halálraedződés,
kukoricáskenyér-szorongás.

Túl korai,
túl kései gürcölés,
fehéren sárgán virágzó
szikes,
nádcsirókkal megmotozott
akácfanyílás,
kerekerdőn túli
fehér fészek voltál!

„Ebek harmincadja”
s nem
„eb ura fakó”!

---

* A vers a szerző *Varasodás* című kötetében jelent meg (Újvidék, 1992. 29-30.).

A Haranga-sor helyén
gyom és fairtás.
Eltűnt az iskola
a nagykocsmá
a gazdakör.

..... Elmúlt.....
a herbekölés
kátyus, romos bontásba
borult alkonyat,
gyermektelen, sűrű, sajgó csönd:
megáll benne a kés.

Az egykori túlsósor végén *

CS. SIMON ISTVÁN

Hodicscon a hatvanas évek végétől a nyolcvanas évek végig csak a bontásnak lehettünk szemtanúi. Folyamatosan bontották le a házakat, gazdasági épületeket, sőt a sorok is eltűntek a föld színéről (a Harangasornak a végzete is pl. erre az időszakra esik), s akkor a jelzett időben Vastag Ferenc megelégtelte a pusztítást, egy majorszerű épületegyüttest emelt a Kurtasoron. A Tisza túloldalán élő vállalkozó azonban nem települt át, s terve sem teljesedett ki, mert birtokán sokkal több jószág számára van hely, mint amennyire most a kerítésen kívül következtetni lehet. Hodics úgy látszik, nagyon nehezen heverheti ki az utóbbi évtizedek romboló, szétszélesztő csapásait, habár igen jó föltételek vannak itt az olcsóbb állattartásra, ami az említett vállalkozón kívül másokat is idecsalogatott, többen is áttelepültek Bácskából, pontosabban Adárról, Törökfaluból, Zentáról és Tornyosról stb., jórészt tőlük függ a bánáti falu sorsának az alakulása.

A szomszéd falu Jázova, életesebb, tömörebb, legalábbis a főút mellett, ám a halastó szomszédságában már a hodicsihoz hasonló kép tárul elénk. A salakos út mellett nagyok a foghíjak, a már alig kivehető házhelyek csapzott növényzetén varjak vesztegelnek... Elszakadva a falutól, a hideg határba veszve, két rozoga ház áll, az egyiknek viharvert oromfalán már régen szétcsúsztak a jelképes napsugarak. A másiknak a döngölt-fal kerítésén duzzadt kőrózsák lógnak. A kapu mögötti téli fényben egy néni keze gallyat aprít (korábban, amikor erre jártunk, a nagyteknő fölött hajlongott s mozdulatai azokra emlékeztettek, akik már jó ideje az ég vizében oldják a kékítőt).

Átellenben az egykori túlsósor végén szaggatott falomladékok málladozó szalmafüdele alól kikandikál egy kis kölnivizes üveg. Vajon ki, mikor, melyik húsvétkor locsolt lányt belőle? Mi lesz itt még húsvétig? Vajon a romokkal közösködő hajdani kiskertben kivirít-e a jácint tavaszra?

---

* Megjelent a szerző *Lehasadt ág* című kötetében (Kanizsa, 1995.).

Jázova települése, népessége és gazdálkodása

SIMON ANDRÁS

Történeti adatok, az újratelepülés, birtoklástörténet

Jázova-Hódegyháza község a Bánságban, a történelmi Torontál vármegye törökkanizsai járásának déli részén fekszik. A trianoni határmeghúzás (1920) után a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, majd Jugoszlávia, ma Szerbia része.

Nevét *Hodighaaz* alakban elsőként egy 1340-ben kelt irat tartalmazza, mely dokumentum egy 1274-ből datált forrás tartalmi átirata. „*A Csanád-nem birtoka; 1274-ben a Makófalviak, 1337-ben a Telegdiek őseinek jut osztályrészül.*” – summázza a településre vonatkozó középkori adatok tanulságait Györffy György.¹ A község lakói az 1337. évet tekintik falujuk születési dátumának, s ehhez számolva ünneplik Jázova településének kerek évfordulóit.²

A település korai történetét és a hódoltság időszakát érintő birtoklástörténetet Torontál vármegye monográfiája taglalja: „*E területen állott hajdan Hódpusztá. Később, mikor a templom és a falu felépült, nevezték el Hódegyházának. A XIV. század elején a Csanád nemzetség birtokában találjuk. Az 1337. évi osztály alkalmával Csanád érsek és unokaöccsei, a Telegdyek kapták. Ezeknek utódai 1360-ban három részre osztották a falut. Egyik részt Pongrácz fiai, Tamás kalocsai érsek és Kelemen, a másikat Miklós fiai, György és Miklós, a harmadikat Lőrincz fiai, János és Tamás nyerték. Valamelyik Telegdy részét 1400 táján Hódegyházi Pál szerezte meg. Telegdy András itteni részét 1495-ben Bodófalvi Ferencz deáknak zálogosította el. Telegdy István 1508. május 22-én új királyi adománylevelet eszközölt ki e birtokára. A török hódoltság kezdetén a magyar jobbágyok elköltöztek belőle és helyükbe szerbek telepedtek. Az 1557–58. évi török adólajstromok szerint már csak 14 háza volt, melyekben szerbek laktak. Nádasdy Tamás nádor 1561-ben Telegdy Mihály hódegyházi részét, hűtlenség címén, elvette tőle és Kerecsényi Lászlónak adományozta. Lakosai a hódoltság alatt leginkább juhászattal foglalkoztak. 1582-ben három juhásznak 560 juha volt. A szerbek a helység régi nevét Hodityra, majd Hodicsra változtatták. 1653-ban a nádor Béltelki Pálnak és Olasz Pálnak adta, 1655-ben azonban Lessenyei Nagy Ferencz, Milojkovics Miklós és Dénes György is eszközöltek ki maguknak királyi adománylevelet a helysége. Ebből azután per keletkezett, mely Béltelki és Olasz Pál javára dőlt el. Özv. Béltelki Pálné 1689-ben készített végrendeletében a falut Csomaközi Lászlónak hagyományozta. A temesvári bánság szervezésekor már pusztá volt.*”³

A törökdúlás alatt tehát – a fenti adatok fényében úgy tűnik – teljesen elnéptelenedett a falu. Újratelepülésének illetve -telepítésének körülményeiről és idejéről

¹ Györffy György 1963. 858.

² V.ö.: Cs. Simon István 1997.

³ Borovszky Samu (szerk.) é.n. (1911) 56.

forrásaink eltérően szólnak. Szeged népének a pusztává vált területekre történő kirajzását vizsgálva Bálint Sándor – valószínűleg a vármegye-monográfia adataira támaszkodva – Jázováról így ír: „A temesvári kincstári igazgatóság állítólag már 1760 táján Jázova-Hodics néven szegedi dohánykertészekből gányófalut alapított a régi helyén. A birtok 1816-ban József nádoré lett. A falu lakossága 1810-ben újabb szegediekkel, 1816-ban pedig Vedresházáról távozókkal, tehát ismét szegediekkel gyarapodott. A közvetlen szomszédságában elterülő és szintén szegediekből népesült Hodics még a múlt század folyamán összeforrt vele.”⁴ A személynév-anyag vizsgálata alapján Kálmány Lajos és Bálint Sándor egyaránt úgy vélekedik, hogy a falu jórészt közvetlenül Szeged népéből, valamint Szőregről, Keresztúrról, Tóbáról és más szomszédos települések lakosaiból települt.⁵

Az 1760 körüli telepítés feltételezésének ellentmond, hogy a bánsági megyék úrbérrendezése kapcsán készült adatfelvétel (1780) Jázova-Hódits települést, annak népességét még nem említi.⁶ Az ugyancsak ebben az időszakban (1784) készített I. katonai adatfelvétel térképszelvényén sem találjuk a települést. A Bánság demográfiai és gazdasági viszonyait bemutató munkájában Kovách Géza a telepítés dátumaként későbbi időpontot jelöl meg. Jázova-Hódits települést a csak 1828-ban megjelenő új helységek sorában említi. Népessége ekkor 97 házasság és 46 házatlan (összesen 143) zsellérből áll.⁷ Mellettük 15 szolgát, 1 szolgálólányt és 5 kézművest jelez az összeírás. Ez utóbbiaknál egy kivétellel a foglalkozás szerinti besorolást is meg tudjuk: 1 kovács, 2 takács és 1 molnár dolgozott a településen. Mindez százalékos arányban kifejezve a következőképpen mutat: 87.2 % zsellér, 9.7 % szolga, valamint 3.3 % kézműves.⁸ Az 1828-ban feltüntetett, adó alá eső, úrbéres földek kimutatásában Jázova-Hodits esetében nem jelez a lajstrom sem szántót és kaszálót, sem pedig szőlőt és szilvást. Ugyanezen összeírásnak az állatállományra vonatkozó adatsora viszont számottevő marha-, ló-, juh- és sertésállományról (mindösszesen 1416 jószágrol) szól.⁹ Mindezek fényében érdekes tény, hogy az idézett munka egy másik táblázatában Hódegyházát az 1828-as összeírás utáni telepítések sorában találjuk: 1838-ban magyarok által telepített helyként.¹⁰

A telepítés ideje körüli problematikához újabb adatként idézünk egy 1813. évi német nyelvű összeírást, amely Jázovát és Haditsot két dohányültetvényként jelzi, Tiszaszentmiklóstól keletre, negyedórányi távolságra. A forrás arra is utal, hogy e területre a temesvári kamarai hivatal 1812-ben 6 évre szóló szerződést kötött. A szerződés szerint a földek kétharmadát gabonával, egyharmadát dohányval tartoznak ültetni a lakosok, s holdanként 3 forintot fizetnek a tizeden kívül. A területen semmiféle uradalmi épület nem található. A két dohánykertészet 99 házból áll, lé-

⁴ Bálint Sándor 1976. 179-180.

⁵ Kálmány Lajos 1882. II. IX, Bálint Sándor 1976. 179-180.

⁶ Kovách Géza 1998. 236.

⁷ Kovách Géza 1998. 130.

⁸ Kovách Géza 1998. 221; 236; 259.

⁹ Kovách Géza 1998. 144; 160; 175. Az állatállományra vonatkozó számszerű adatokat kötetünkben Kothencz Kelemen tanulmányában is megtalálhatja az olvasó.

¹⁰ Kovách Géza 1998. 112; 343.

lekszáma 80, kizárólag katolikus vallású magyarok. Saját legelőjük nincs a lakosoknak, a tiszaszentmiklósi maradványföldek egy részét bérelik legelőnek. Fő megélhetési forrásuk a dohánytermesztés. Dohányból egy hold 5–6 mázsát terem. Ezen kívül gabonát, árpát, zabot, kukoricát is vetnek. Főleg a szegedi piacon értékesítik termékeiket. Megtudjuk még a forrásból, hogy a terület a padói plébánia filiája, istentiszteletre a tiszaszentmiklósi földesúri lakásban lévő kápolnába járnak az itt lakók.¹¹

Ehhez az időszakhoz közelesőnek véli Jázova és Hodics betelepülését a szegedi kirajzás folyamatát ismertetve Kálmány Lajos: *„Jázova és Hodics egymás mellett terülő községek. [...] Népiünk letelepedésének idejét e helyen 1810-re tesszük, mi által csak annyit akarunk mondani, hogy e körül jöttek nagyobb számban ide, mert néhány családot találunk már itt népiünkből 1800 körül is.”*¹²

A hivatkozott adatok alapján az látszik bizonyosnak, hogy Jázova és Hodics hódoltság utáni újratelepülése 1785 és 1812 között – talán közelebb a századfordulóhoz – vette kezdetét. Kalapis Zoltán vizsgálatai szerint a 18-19. században települt Torontál megyei, bánsági dohánykertészfalvak közé sorolható sok más településsel együtt Jázova is.¹³

A 19. század első felének viszonyairól értékes adatokat találunk egy 1831-ben kelt panaszlevélben, amelyet *„Tarka Mihály bíró és a többi esküdtek az egész helység nevében, Szabó József jegyző”* által papírra vetve nyújtottak be a tiszaszentmiklósiak ellen Torontál vármegyének. A jázovaiak húsz pontban fogalmazták meg sérelmeiket a szomszéd településen élő atyafiakkal szemben, mely panasztételek többnyire vetéseik legeltetés általi tönkretételét, állataik önkényes elhajtását, s egyéb határsértéseket rónak föl. A passzusok főleg a jázovaiak gazdálkodási viszonyaira, földhasználatára vonatkozóan tartalmaznak adatokat. Pohlinger Ádány juhász *„Tiszaszentmiklósról Jázovára kerülén, de itt is, ott is háza lévén”* azt kifogásolja, hogy a szentmiklósi földön *„a búzák között egy haszontalan szék földre (szlatinára) a juhoknak egy része be csapódván”*, tőle a szentmiklósiak jelentős kártérítést szedtek be *„a haszontalan szlatináért, mely sem vető, sem pedig kaszáló avagy legelő föld nem”*. A dohánytermesztés meglétét, jelentőségét, s a szomszéd határra való kiterjesztését mutatja a tizenegyedik panaszpont: *„Sziráki József lakosunk pedig a kaszálójaiokban (értsd: a tiszaszentmiklósi határ kaszálóövezetében – S.A.) vett dohány földet a midőn dohánynyal ültette volna, önnön a T. Szt. Miklósiak által tört, s koptatott úton mivel egy hordó vizet vitt, azért 4 frt. 30 kr.-t húztak rajta.”* A dohányföldek mellett a gabonafélék is helyet kaptak a határ szántóterületein. Erre utal az a kitétel, melyben Süli Mihály, Lórintz Antal és Faragó Mihály azt panaszolják, hogy *„már a búzájuk virágzásban lévén, a T. Szt. Miklósi egész ménés által igen sérelmesen össze törettek”*. Kazi József jázovai lakos hasonló dologról nyilatkozott, miszerint *„bizonyos árendás földjében (melyben rész szerint búza, rész*

¹¹ OL. UC 238:19. (1813. június 14.) In: Urbáriumok és összeírások a Magyar Országos Levéltárban (Urbaria et Conscriptiones) Arcanum: Budapest, 2004. (CD-ROM)

¹² Kálmány Lajos 1882. IX.

¹³ Kalapis Zoltán 1998. 32-33.

szerint árpa vetve lévén) nem lúd s más baromfiak által a lábon álló életjét eltékozták, hanem (mivel éppen a hely T. Szt. Miklós mellett fekszik) még lovaikkal a kötőfék száránál fogva csaknem végképpen tönkre tették és legelőnek alkalmassították..." A szentmiklósi kaszálókból kukoricaföldnek is váltottak meg területet a jázovaiak, mely kapcsán a le nem vágott kukoricaszár önkényes letörését róják föl a szomszédos lakosoknak. A kártételek sokszor a lakóházak végében lévő földeket is érintették: „Nemkülönben a T. Szt. Miklósi atyafiak minden jószágukat szélnek vetvén nem csak az árendás Kurta-Bara kaszálónkon által legeltetik, hanem még a házaink után lévő vetéseinken is.” Az Aranka (más néven: Harangod, Haranga, Kunét) nevű folyó mellett fekvő település (Jázova-Hodits) a „harangai nádlást” kaszálónak felosztva szokta használni.¹⁴

József nádor, akinek 1816-ban került birtokába Jázova-Hódegyháza, 1833/34-ben a községet a Törökbecse melletti egykori Akács, valamint a Basahíd melletti Nagy- és Kis-Bikács községbeli lakosokkal gyarapította.¹⁵

Jázova birtokviszonyairól, nagyobb birtokosairól az 1895. évi általános mezőgazdasági statisztika és a gazdacímtár tudósít. 1895-ben a gazdaságok száma 176, a művelt terület nagysága 330 kataszteri hold. 100 holdon felüli birtokosként forrásunk Tóth József földművest, valamint Zákány Jánost és társát, Kovács Ferencet (ugyancsak földművesek) nevezi meg. Tóth József földterülete 140 hold, Zákány János és társáé 123 hold, legnagyobb részben szántó, kisebb részben pedig rét. Mindketten egyrészt tulajdonosok, másrészt József főherceg birtoka egy részének haszonbérleti. Mindezen adatokat figyelembe véve, egy-egy jázovai gazdaságra, a falu saját határát tekintve, igen csekély megművelt földterület jut. Ismerve a század első feléből idézett forrásokból azt a tényt, hogy a jázovaiak a tiszaszentmiklósi határban is birtokolnak vagy bérelnék földeket, ezt a század végén is érvényes ténynek kell gondolnunk. Alátámasztani látszanak ezt Tiszaszentmiklós 1895. évi adatai. Itt 638 gazdaságra jut nyolc és félezer hold, s a 100 hold feletti birtokosok kezén mindösszesen 2707 holdat találunk.¹⁶

József főherceg 1898-ban a két község határában lévő birtokának nagyobb részét eladta a községek lakosainak. Erről a Mikszáth Kálmán által szerkesztett Országos Hírlap is beszámolt egy rövid tudósításban: „József főherceg jótekonysága. Nagybecskerekéről jelentik: József főhercegnek a torontálmegyei Tisza-Szt.-Miklós és Jázova községben 9000 hold földje van a lakosság között bérletbe adva. A főherceg most e birtoka kétharmad részét eladta a két községnek, még pedig oly feltétellel, hogy a földek eddigi bérösszege lesz a vételár, tőke és kamat törlesztési hányada, a földek pedig 25 esztendő múlva a községi lakosok tulajdonába mennek át, azaz még 25 évig adja a 9000 holdat bérbe, azután pedig odaajándékozza a népnek.”¹⁷

¹⁴ Hegedűs Antal (szerk.) 1984. 167–172.

¹⁵ Borovszky Samu (szerk.) é.n. (1911) 56., Cs. Simon István 1997. 2.

¹⁶ Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal 1897/a 578; 1897/b 456–467.

¹⁷ Országos Hírlap 1898. július 4. Budapest, 2. old.

Az 1911. évi gazdacímtárban 100 holdon felüli birtokosok már nem szerepelnek, a helység „*Hódegyháza mint testület*” megnevezéssel jelenik meg, mindösszesen 1710 holdnyi művelt területtel, melyből 532 kh szántó, 1 kh kert, 43 kh rét, 1 kh szőlő, 1032 kh erdő, valamint 98 kh használatlan terület.¹⁸

A falu neve

A falu hivatalos neve Jázova (szerbül: Jázovo). E névalakkal együtt használatos – ma már ugyancsak hivatalosan engedélyezve – a Hódegyháza megnevezés is. E kettős forma arra utal, hogy maga a község két, térben többé-kevésbé elkülönülő, mégis szorosan együttélő falurész egysége. Egyik maga Jázova, tőle keleti-északkeleti irányban, kb. 2-3 km távolságban terül el a falu Hódegyházának vagy Hodicsnak nevezett része. A Hódegyháza alak az eredeti magyar elnevezés. A *Hodics*, esetleg *Hodity* forma – mint azt a végződés is elárulja – szláv alak. A vármegye-monográfia, s vélhetőleg ugyanerre az adatra támaszkodva Bálint Sándor munkája is azt feltételezi, hogy a hódoltság idején itt megjelenő szerb lakosság ajkán módosult ekképp a névalak.¹⁹ Érdekes már itt megjegyeznünk, hogy a ma már leginkább pusztuló, elnéptelenedő hódegyházi terület egykor virágzó, saját életet élő, rendezett falurész volt. A népesség kétharmad-egyharmad arányban oszlott meg a jázovai és a hódegyházi rész között.

A névalakok eredetéről, illetve magyarázatáról a következőket tudjuk: A korábban feltűnő Hódegyháza helységnév kapcsán – főként a falura vonatkozó publicisztikai írásokban – azt az eredeztetést olvashatjuk, miszerint a középkortól templomos helyként emlegetett település vizekben gazdag határa kiváló élőhelye volt a hódoknak. „*Neve arra enged következtetni, hogy itt egykor a vízben ügyesen építkező hódok is éltek...*” – írja a 660 éves faluról megemlékezve Cs. Simon István.²⁰ Törköly István újságíró, a helytörténet és a vadászat múltjának krónikása pedig így fogalmaz: „*Már a 18. és a 19. században nagymérvű környezetváltozások kezdődtek a folyók szabályozásával és a lecsapolásokkal. Rohamosan szűkült, majd sok helyütt eltűnt a hód élettere. Talán legszemléltetőbb példa erre itt, a mi égtájunkon az észak-bánsági Hódegyháza (Jázova). Magyar neve – igen találóan – onnan ered, hogy az Aranka csatorna kiépítése előtt ez a vidék, a falu környéke a Tisza vízgyűjtő területe volt, erdőkkel, ligetekkel, és biztos élőhelynek bizonyult a hód számára. Itt bizony nem kapzsi és lesipuskás vadászok okozták a hód vesztét, hanem a természet kemény törvénye.*”²¹ A Földrajzi nevek etimológiai szótára is a hód állatnév és az egyház (templom) főnév összetételeként magyarázza a településnevet.²²

Az Aranka vízfolyás mellett fekvő település eredetmondája a szóbeli emlékezetben így maradt fenn: „*Nem vót, csak egy sziget, aztán egy halász odatelepedett. Lecsatornázott, lettek neki birkái, meg lett egy ember, aki odatelepedett hozzá, ba-*

¹⁸ Rubinek Gyula (szerk.) 1911. 769.

¹⁹ Borovszky Samu é.n. (1911) 56. és Bálint Sándor 1976. 179.

²⁰ Cs. Simon István 1997. 2. V.ö.: Fehér Mayer Mária 2006.

²¹ Törköly István 2003.

²² Kiss Lajos 1997. I. 599.

rátja, s akkor ők csak ketten vótak. Meg vótak hódok is. Na, akkor arra ment a helyzet, hogy hoznának asszonyokat is. Valamerre elmentek, aztán hozott mind a kettő. Nőttek a gyerekek is, ennek a fia elvette annak a lányát, annak lánya hozzáment ehhez, s innen származtunk mi. Az egész falut, ha mindenkit megszámolunk, mindönki rokonság itt. Kalap alatt vótunk mindnyájan, mind rokonság. Hódegyházának hívták a hódokról. Csatornázza lett, le lett vezetve.”

A Jázova helységnevé etimológiájához Kiss Lajos szótára a szerb-horvát *jáz* ('szakadék, cége') alapszóra hívja fel a figyelmet.²³ A szóbeliségben máig fennmaradt névmagyarázat – mint történeti mondáelem – a török időkbe vezet vissza: „*Jázova meg az öreg szultánnak a fiáru maradt. Háborúztak a törökökkel. Az apja átadta a fiának, hogy most már Te legyél a feje, te vezessél minket. Az ment elől. A nyíllal lelőtték a lórú a fiát. Az rögtön möghalt. Az apja leugrott a lórú, mire az apja leugrott, a lovát is kivégezték, akkor a ló is meg a fia is, mind a ketten kimútak. Na akkor az apja fővötte, és a fiát szölongatta: Jaj, Zovo! Mer Zovo-nak hívták, onnan maradt.*” A történetet időben pontosabban elhelyezve a falu évfordulós krónikája így közli: „*Jázova eredetmondáját is mondjuk el. E szerint a zentai csatából (1697) menekülő törököket Jázova térségében utolérték a huszárok és az öldöklésben a szultán egyik fia, Zova is elesett, akit a menekülők (egy másik változat szerint az édesanyja) hangosan sirattak: Jaj, Zova! Jao Zova! Hát így, ennek alapján kapta a falu a nevét: Jázova.*”²⁴

A falu népessége

A falu lélekszámára vonatkozóan fentebb idézett forrásaink egy része már adott támpontokat. Fényes Elek a 19. század közepén megjelent munkájában Hodics és Jázova településekről írja: „*magyar helyek Torontál vármegyében, a tiszaszentmiklósi uradalomban; 164 házzal, 1364 katolikus lakossal, kik dohánytermesztők.*”²⁵ Mivel a falu népessége ekkoriban kizárólag katolikus vallású volt, az egyházi sematizmusok, melyek a hívek számát is feltüntetik, ugyancsak fontos forrásoknak tekinthetők a lélekszámot illetően. A lakosság számára vonatkozóan adatokat nyertem a helyi közösség nyilvántartásból is. A különböző források adatait az alábbi táblázatban összegeztem:

év	lakosok száma
1812	80 (99 ház)
1828	164
1840-es évek vége	1364 (164 ház)
1847	853
1851	973
1852	1024
1853	1119

²³ Kiss Lajos 1997. I. 599.

²⁴ Cs. Simon István 1997. 3.

²⁵ Fényes Elek 1851. II. 152.

év	lakosok száma
1865	1004
1869	1776
1880 körül	kb. 800
1886	819
1889	1300
1890	1363
1902	1693
1910	1818
1911	1958 (344 ház)
1913	1834
1916	1890
1919	1890
1921	1908
1927	1901
1931	1945
1935	2052 (ebből 500 német) /?/
1948	1861
1953	1887 (590 ház)
1961	1729
1971	1623
1981	1263 (ebből 1234 magyar)
1983	1052 (ebből 1046 magyar)
1991	1118 (ebből 1071 magyar, 8 szerb)
1997	950 + kb. 70 menekült (370 ház)
2001	871 magyar + kb. 100 menekült
2002	978 (ebből 832 magyar, 92 szerb)
2007	715 nagykorú (nagyrészt magyar)

Mit mutatnak a számadatok? 1812 és 1852 között a népesség száma dinamikusan növekszik. E tendencia minden bizonnyal a helyben lakó családok számbeli gyarapodásával, valamint az újabb betelepülési hullámok hatásával magyarázható. A sorban csupán a Fényes Elektől vett, s az 1840-es évek legvégének viszonyait mutató lélekszám kiugróan magas a közeli évek adataihoz viszonyítva. A nagy eltérés okát nem tudjuk, talán az adatfelvétel, illetve adatszolgáltatás pontatlanságában kell keresnünk. 1852 és 1865 között a lakosok száma – meghaladva az ezret – lényeges mozgást nem mutat, stagnál.

Újabb jelentékeny növekedést az 1860-as évek második felében tapasztalhatunk. Az 1880-as évekre azonban nagy mértékű visszaesést mutatnak a számok. A csökkenés okait keresve minden bizonnyal számolnunk kell az 1873 nyarán kitört kolerajárvány hatásával. Torontál vármegye monográfiája Jázovát is említi azon települések sorában, ahol nagyobb számú megbetegedés fordult elő.²⁶ A fogyás mögött meghúzódó másik ok az volt, hogy a szűkhatárú faluból más településekre

²⁶ Borovszky Samu (szerk.) é.n. (1911) 484.

rajzolt ki a népesség egy része: így a szomszédos Terjánba 24 család, az 1880-as évek elején telepített Bácsgyulafalvára (Telecska) pedig 67 család vándorolt el.²⁷ 1882-ben megjelent munkájában Kálmány Lajos írja, hogy Jázován és Hodicsra „a lakosok száma a 800-at nem üti meg, melyből Hodicsra csak 1/8 esik.”²⁸ A magas születési aránynak köszönhetően azonban néhány év alatt (1889/1890-re) több mint másfélszeresére emelkedik a népességszám, majd tovább folytatódik a növekedés, s 1911-től egészen a 20. század derekáig – 5-10 %-os ingadozást mutatva – a lakosság száma megközelíti a kétezret.

Feltűnő adat az 1935. évi! Az egyházmegyei adattár – mely több év adatánál is utal a nemzetiségi megoszlásra, ha van nem magyar lakos is – a 2052 főnyi hívőt „mind magyar”-ként említi, s német lakosságot más esztendőben sem mutat.²⁹ Az össznépesség tekintetében ugyanezt a számadatot találjuk a *Katolikus Lexikon*ban is, ám e forrás az összlakosság egynegyedét kitevő, mintegy félezer német nemzeti-ségű személyt is feltüntet. Sőt megjegyzi, hogy a falu 1946-ban elveszti német lakóit.³⁰ Terepkutatásaink, valamint a plébánián fellelhető írásos anyag alapján tudjuk, hogy a szomszédos Tiszaszentmiklóson a második világháborúig jelentős volt a németiség számaránya, ám arra, hogy Jázován ugyancsak éltek volna németek, sem az írott forrásokban ill. publikációkban, sem pedig a szóbeliségben nem találtunk utalást, s a falubeli családnevek sem támasztják alá ezt az egyedi adatot.

A 20. század közepétől az 1971. évi népszámlálásig folyamatos, de egyenletes ütemű csökkenést mutatnak a számadatok. Ezt követően viszont – főként a Tito-i Jugoszlávia biztosította jólét megszűntével – láthatóan felgyorsul a fogyás, s az ezredvégre 1000 fő alá esik a falu lélekszáma. A lakosság számbeli apadása napjainkig tart. Az utóbbi évtizedekben a mezőgazdaság egyre csekélyebb megélhetési lehetőséget biztosított, így leginkább a fiatalabb korosztály másutt keresve munkát, elhagyta a települést. Legtöbben a közeli Csókán, Zentán, vagy Szabadkán próbáltak gyökeret verni, s boldogulásukat megtalálni, de tudunk Magyarországra, Németországba, sőt Ausztráliába és Amerikába kivándoroltakról is. A népesség fogyását jól érzékeltető, mindazonáltal elszomorító adat, hogy 1996-ban 37 temetéssel szemben csupán 6 keresztelőt tartottak a faluban.³¹

A népesség csökkenésével ellenkező tendenciát a délszláv háború okozott. Az 1990-es évek derekától egyre növekvő számban vásároltak üresen álló házakat és telepedtek meg a faluban – legnagyobbbrészt szerb nemzetiségű – háborús menekültek. Táblázatunk utolsó néhány sora ezeket a számadatokat is mutatja. A szerb nemzetiségűeken kívül kis számban találunk a településen macedónokat (közülük hárman házasság révén kerültek a faluba az 1980-as években), horvátokat, cigányokat, s voltak olyanok is, akik a népesség-összeíráskor jugoszlávnak vallották magukat.

---

²⁷ Cs. Simon István 1997. 3.

²⁸ Kálmány Lajos 1882. IX.

²⁹ Erős Lajos 1993. 264.

³⁰ Huzsvár László 1998. 907.

³¹ Cs. Simon István 1997. 3.

A település képe

Jázova és Hódegyháza – mint fentebb idézett forrásainkból kiolvasható – két dohánykertész telepként jött létre, de életük, közigazgatásuk a legkorábbi időktől összeforrt. Mondhatni, két falurészként éltek s élnek egymás mellett. A köztük húzódó néhány kilométernyi földterület nagy része legelőként hasznosul.

Mind a II. (1860-as évek dereka), mind pedig a III. katonai felvétel (1880-as évek) térképszelvényén jól kirajzolódik a két-két utcás településrészek egymáshoz viszonyított fekvése. Míg a második katonai adatfelvétel külön jelzi a település részeinek nevét (Jázova, Hodic), addig a harmadik katonai adatfelvétel szelvényén már csak a Hódegyháza megnevezés szerepel a település egészére vonatkozóan.

Jázova a községházával, az 1901-ben felépült templommal, a most, újonnan emelt plébánia-épülettel, a két bolttal és a kocsmával napjainkban a település tulajdonképpeni központi része, s a közösségi intézményeket tekintve az volt a múltban is. A 20. század első évtizedétől postahivatal, önkéntes tűzoltó-egyesület, gazda- és olvasóköri, továbbá hitelszövetkezet működött.³² 1948-ban kezdték építeni a község kulturális és szórakozási igényeit szolgáló szövetkezeti otthont. A villany az 1950-es évek első felében gyulladt ki a faluban. 1965-ben kövesutat építettek, amit később betonburkolattal láttak el.³³

A jázovai településrész gerincét az észak-déli irányban húzódó *Nagy utca* alkotja. A falu északi határrésze a *Nagy kurta*. A Nagy utcától nyugatra, annak felső (északi) szakasza mentén, nagyjából az Iskola utca leágazásáig tart a *Borsos* nevű határ rész. Ugyancsak a Nagy utcától nyugatra, de annak alsó (déli) része mellett fekszik *Susán*. Az *Iskola utca* a Nagy utca felső negyedénél keleti irányba, a hódegyházi rész felé ágazik el, ebből pedig északkeletnek, ugyancsak Hódegyháza irányába fut a *Bika utca*. Nevét onnan kapta, hogy itt hajtották ki a bikákat a Jázova és Hódegyháza között elterülő *Kis kurta* elnevezésű legelőterületre. A Bika utca első szakaszát, mely hat házzal indult, *Hatrongyos*nak is mondták. E megnevezés földrajzi névként Szeged környékén sokféle ismert és használatos. Általában rossz, parlag, szegényes földet, házat jelöltek vele.³⁴ A *Földrajzi nevek etimológiai szótára* a névalakot így magyarázza: „A 'sok, akárhány' értelemben használt számnév és a rongyos 'szegény, vagyontalan ember' főnév összetétele. A többfelé ismert tréfás-gúnyos helynévvel szegényes, elhanyagolt helyeket szoktak jelölni.”³⁵ Szeged környéki elterjedtsége és a jázovai határban való előfordulása nagy valószínűséggel a falu benépesítésében szerepet játszó, Szegedről érkezett telepeseikkel hozható összefüggésbe.

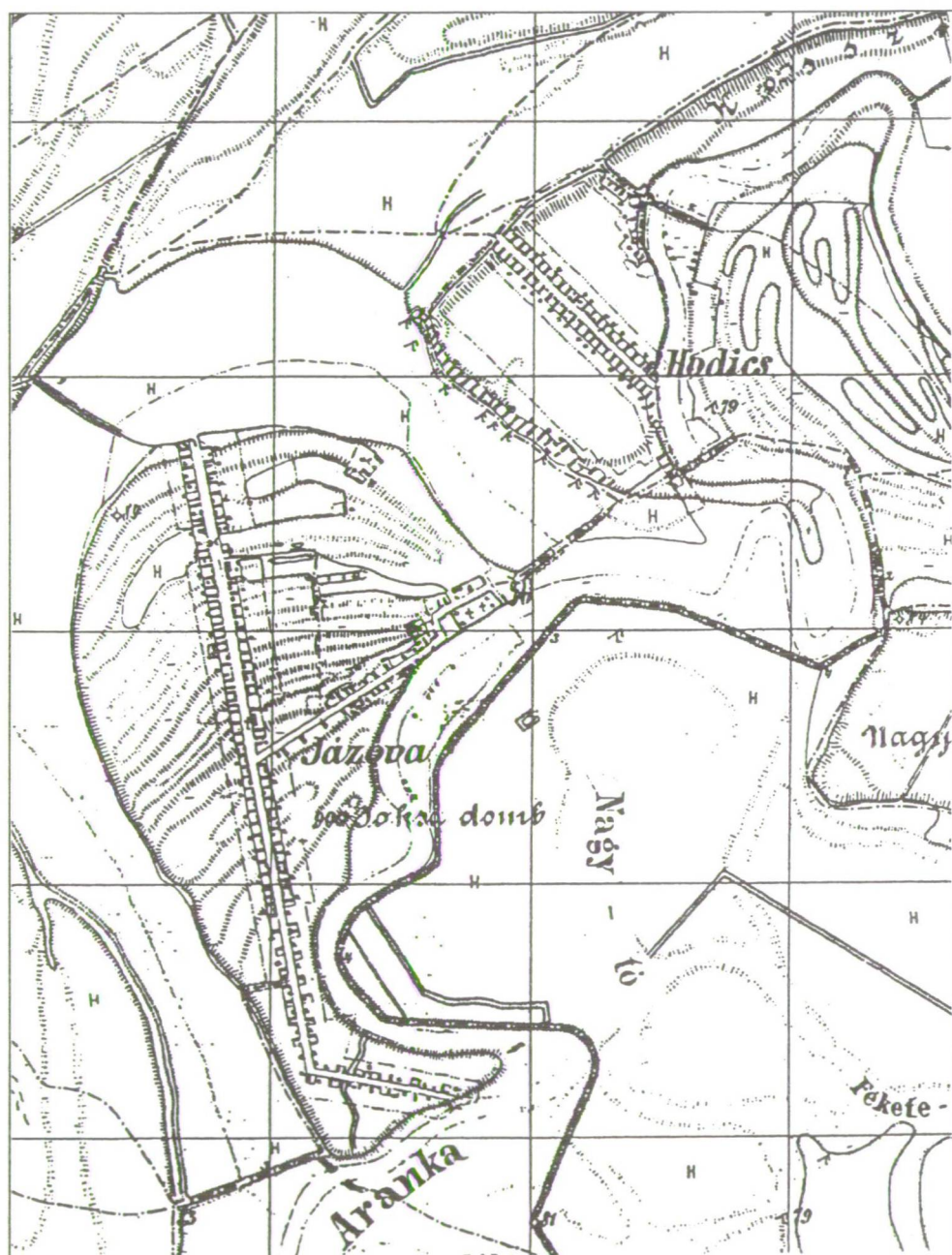
A jázova-hódegyházi határ keleti-délkeleti szántó- és legelőterületeinek régi elnevezései (keleti irányba haladva): *Herés*, *Háziföldek* (ezeket többnyire szántó-

³² Borovszky Samu é.n. (1911) 56. A Jázovai Gazdasági Hitelszövetkezetnek 1911-ben 156 tagja volt (Rubinek Gyula 1911. 760.)

³³ Cs. Simon István 1997. 3.

³⁴ Incze Géza 1960. 37., Börcsök Szilveszter–Makra János–Zsolnai József 1970. 93.

³⁵ Kiss Lajos 1997. I. 575.

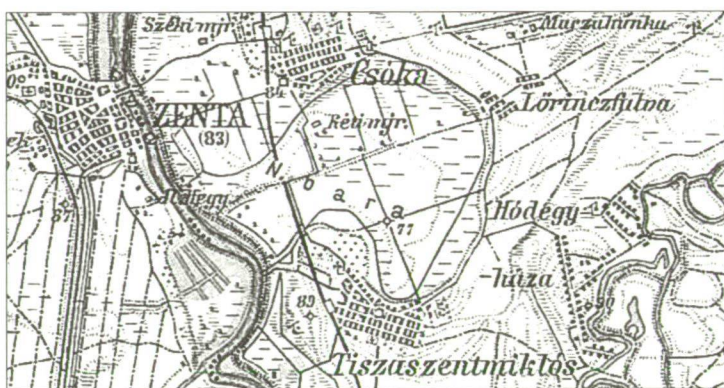

1. kép Jázova és Hodics a II. katonai felvételen

ként használták), *Kisjárás*, *Nagyhát* (ezek legelők voltak). Jázova keleti oldalán, a Herés mellett egykor szélmalom állott.

A település hódegyházi része ma lehangoló, pusztuló képet mutat. Ám korántsem volt ez mindig így. Hódegyházára vagy Hodicsra a mai öregek nagy örömmel és büszkeséggel emlékeznek vissza. Rendezett, tiszta utcákat és gazdaságokat lehetett látni. Hodicson volt külön iskola, bolt, kocsmá, artézi kút. Az 1940-es években a boltos Falusi János, a kocsmáros Kiss István (*Kiss Misa Pista*) volt. A kocsmához táncterem is tartozott, ahol népszínműveket adtak elő, s minden második vasárnap – felváltva a jázovai kocsmával – bált tartottak. A bálak mellett a társasélet spontán megnyilvánulásának nevezhetjük azt, hogy többnyire téli estéken, 8-10 fős csapatba verődve jártak az emberek házról-házra: kártyáztak kukoricaszemre (*Máriázás*, *filkózás*, *bornyúzás*), vagy éppen valamely népszerű regényből (pl. Rinaldo Rinaldini) olvastak fel a társaságban egymásnak.

2. kép Hódegyháza és környéke a III. katonai fölvételen

A Hodicson lakóknak templomba és a községházára Jázovára kellett járniuk. Esőben, ha sáros volt az út, kézben vitték a cipőt, sokszor a ruhát is. Rokona, ismerőse mindenkinek volt Jázován, ahol felölthette a templombajáró ünnepi öltözetet. Volt, hogy csak hetente, vagy még ritkábban – ahogy a szükség hozta – jártak Jázovára. Nem minden héten jutottak el a templomba sem, ilyenkor otthon imádkoztak. Temető nem volt Hódegyházán. Lovaskocsira tették a koporsót, úgy vitték a halottat Jázovára temetni.

Néhány visszaemlékezésből idézünk, melyek az 1930/1940-es évek állapotát jelenítik meg: „Milyen vót Hodics? Nagyon szép vót, mind bennszülött lakott benne. Akiknek az ősei telepöttek ide le. Akkó maradt a családrú a családra. Mindönki gondosan tartotta az otthonát. Az olyan szép vót, hogy ott akinek lova vót, kocsija vót, mikó tavasszal megszikkant egy kicsit az utca, azok fogtak be fogasba, oszt fogasóták, boronáták, hogy az egész utca szép legyen. Oszť mindig egyik odarrú is aki lakott, meg a másik ódarrú is a kocsuút közepéig söpröttük az utcát. Hogy ott mindég tiszta vót. De ha valamit észrevettek, hogy Jázovába van valami eladó, vagy

lőhet kapni a bódba, akkor az összes sort értesítették, egyike a másikat. Olyan nagyon szerette a szomszéd az egyik a másikat, hogy mindjárt értesítették, hogy mindenki mögötta. Most a szomszéd nem mondja meg a szomszédnak, ha van valami... Irígy a nép, ennyire irígy a nép. Nagyon jó vót. Én sokig, mikó begyüttünk ide (értsd: Jázovára – S. A.), 80-ba gyüttünk be ide, mikor kimentünk oda a földbe dógozni, én rítam is, meg úgy fájt a szívem, amikor odaértem az utcára, ahol lak-tunk...de jó vót itt édes Jóistenem, de jó vót itt!”

„Az a Hodics szebb vót, mint Jázován a Nagy utca. Mindenki maga előtt minden reggel söprötte az utcát. Negyvenhat-negyvenhétbe, ha életben láttak szépet... A kertek is gyönyörűen bemunkálva, búcsúra bemeszelték a házakat.”

„Minden ház olyan fehér vót, mint a pattogatott kukorica. Fehér falunak is mondták a környéken. Rendezett gazdaságok voltak, mindennek megvolt a helye.”

Hódegyháza településképét két hosszabb, északnyugat-délkeleti irányban, egymással párhuzamosan futó házsor határozza meg. Az alsót, vagyis a Jázovához közelebb esőt *Kurta* sornak nevezték, mert északnyugati fele csupán egy házsorból állt. Az utca délkeleti végén viszont az út mindkét oldalán házak sorakoztak. Hodics felső utcasora a *Kétsor*, ahol végig az út mindkét oldalán házak, porták sorakoztak. Ma már mindkét sor foghíjas: lakatlan vagy összedőlt házak törik meg a korábban összefüggő utcaképet.

A Kurta sor délkeleti végén, arra merőlegesen sorakozott 4-5 ház, ez volt a *Lekvár sor*. Nevét onnan kapta, hogy *„olyan sár vót, ha egy kis eső vót vagy hóol-vadás, ott képtelenség vót elmenni”*. Az emlékezet három itt lakó család nevét őrizte meg: *Kecskeméti, Bugyi, Süli*. A Lekvár sor végén, a Süliék háza előtt kereszt állt.

A *Kétsort* és a *Kurtasort* beszélő, azaz a végükben merőlegesen futó, egykor 10-12 házból álló utcát *Szikicsnek* nevezték. A névalak a terület szikes jellegére utal. A következő családok éltek itt: *Csipak, Pozsár, Högyösi, Lőrinc, Tóth, Szenes, Sihai, Baj, Piri*.

A Hódegyházát keletről érintő Aranka folyócska mentén, a Kétsorral nagyjából párhuzamosan sorakozott a *Haranga sort* alkotó kb. 15 ház. Innen a *Huszár, Kólinger, Filibárd, Boros, Simon, Kocsis, Kiss, Hódi, Pozsár* családokat tartja számon az emlékezet. Az Aranka melletti vizenyős határrészt *Budzsáknak*³⁶ nevezik.

A település jázovai része az 1960-as évektől kezdett egyre jobban kiépülni. A viszonylagos elzártság, a távolság, és a kedvezőtlen útviszonyok miatt Hódegyházáról fokozatosan ide jöttek lakni az emberek, itt vásároltak házat.³⁷ *„Ahogy lettek az unokák, akkor megvettük a házat Jázován, hogy közelebb legyünk az iskolához, a buszhoz; ott Hodicson a házat elbontottuk, de a föld megmaradt.”* E folyamat hatására Hodics lélekszáma erősen fogyatkozni kezdett. A '80-as évekre nemcsak házak váltak üressé, de utcasorok szűntek meg, lettek a földdel egyenlővé. Erre a sorsra jutottak a fentebb említett házsorok, vagyis: a *Szikics*, a *Lekvár-sor* és a *Haranga-*

³⁶ A *Budzsák, Buzsák* megnevezés határrész-névként többfelé ismert (Hercegszántó, Zombor), de településnévként is önállóan. Az oszmán törökből került a szerb nyelvbe, jelentése 'sarok, szöglet, zug'. V.ö.: Kiss Lajos 1997. 262; 269.

³⁷ Ugyanezt a folyamatot láthatjuk Szaján és a tőle keletre elhelyezkedő *Kermenység* nevű falurész, ill. házsor esetében is. Juhász Antal 2003. 25.

sor. A vert falú házaknak már falmaradványait sem látni, helyükön szántó és rét húzódik.

Jázova–Hódegyháza telekszerkezete magán viseli a dohánykertész települések azon jellemzőjét, hogy a lakóházak végéhez csatlakozó beltelkek, *háziföldek* – melyek dohánytermesztésre szolgáltak – elérhetik a 2-4 hold nagyságot is.³⁸ Kálmány Lajos az 1880-as évek legelejéről a következő képet festi az ilyen településekről: „Az építkezésről megjegyezhetjük, hogy a kisebb, leginkább dohány ültető községek, mint Torda, Szaján, Jázova, stb. négyszögűek, elég széles utcájúak, s csinos házuak, de a házak egymástól messzisen vannak. Minden háznak van udvara, kertje, s végiben szántó földje, mi összesen minden háznál két-két lánczot tesz ki.”³⁹ A lakóház mögötti kertek nagyságáról az adatközlői emlékezet is hasonlókat őrzött meg: „Én az apámtól hallottam, hogy annak idején egy-egy házhoz 6 hold föld is járt, aztán jöttek a családok, eladták...”

Az építkezés hagyományos módja a törekkkel kevert földből, vert technikával készült falazat volt. Ezt alkalmazták a lakóházaknál, a gazdasági épületek egy részénél, de vert kerítés nézett az utcafrontra, vagy a szomszéd telekre. Ilyen kerítések, vagy maradványai, ma is állnak még a faluban. Hogy védjék az időjárás viszontagságaitól, tetejére kukoricaszárat raktak, majd azt újra földdel borították be. Az ilyen kerítést évente javítani, újíttani kellett. A lakóház általában a porta egyik felén, rövidebb homlokzatával az utcára nézve (végházként) helyezkedik el. A régebbi házak oromzata állóhézagos vagy napsugaras deszkaoromzat. Az 1940-es évektől, de főként a 20. század második felében épült téglaházak már vakolt oromzattal készültek, melyek egy része barokkosan ívelt. Az idősebb adatközlőim emlékezete által felidézhető időktől, vagyis az 1930/40-es évektől a klasszikus háromszatú parasztház mellett jellemzőbbnek mondhatjuk a *nagyszoba–konyha–szoba–kisebb szoba–kamra* beosztású lakóépületet. A konyha felől fűtött kemence a *belső szobában* (kisebb szobában) állt. A nagyszobát *tisztaszobának* tartották. A *konyhaszoba* elnevezés arra utal, hogy a konyhaként használt helyiséget alvásra is használták. Általános, hogy a lakóház hosszanti, udvari frontjához tornác kapcsolódik. Ezen a *szabadgangon* nyáron aludtak is.

A lakóház mögött soros elrendezésben műhely, istálló, disznóól, s egyéb gazdasági célú melléképület következhet. A legtöbb telek azonban nem tartotta meg a soros beépítést, a *nagyházzal* szemben *kisház*, *kiskonyha* épült, melyet eredetileg nyáron, a munkák idején használtak, laktak. Az egy helyiségből álló, kemencével vagy tűzhellyel felszerelt kisház a magukra maradt, vagy a többgenerációs nagycsaládban élő idős házaspár állandó, téli-nyári lakhelyévé válhat. Ősztől tavaszig fűteni is könnyebb és gazdaságosabb. A nagyházat vagy a fiatalok lakják, vagy – eredeti berendezését, bútortzatát nagyrészt megtartva – folyamatos használata megszűnik, a nem mindennap szükséges használati tárgyak, edények, ruhák tároló helye marad, kamrájában a télire eltett befőttek sorakoznak, illetve napjainkban itt helyezhetik el a nagyobb teret elfoglaló mélyhűtőládát is. Többnyire a virágoskert jelzi, hogy a

³⁸ V.ö.: Juhász Antal 2003. 25.

³⁹ Kálmány Lajos 1882. XXI.

3. kép Vertfal kerítés (Simon András felvétele)

4. kép Falusi porta a kert felől, Hodics (Simon András felvétele)

5-6. kép Kotárcák (górék) féltetővel, Hodics (Simon András felvétele)

kisházat vagy a nagyházat, esetleg mindkettőt lakják-e. A kukoricagóré (*kotárka*), mely önmagában állva is leggyakrabban a teleknek a lakóházzal ellentétes oldalára épült, a nagyház–kisház kettőssége adta párhuzamos telekbeépítés esetén a kisház mögött található. E tároló funkciójú építmény általában téglából rakott oszlopokon áll, s alatta kaphat helyet a sertés- vagy baromfiól, de tarthatják itt a tűzifát vagy a szenet. A kukoricagóré tetejét egyik felől hosszabban leeresztve, a fedett hely mezőgazdasági eszközök, vagy széna, szalma tárolására válik alkalmassá. A felsorolt lakó- és gazdasági épületekkel ellátott udvart hátul általában kerítés zárja. Ezen túl – a gazdaság jellegétől függően – *supa* (szín), dohányyszárító pajta, illetve nagyobb istálló, hodály állhat. A nagyobb gazdasági melléképületeket gyakran szalmával, azon felül pedig kukoricaszárral fedték. A legegyszerűbb dohányyszárítóra így emlékeznek: *„Az udvaron álligattunk le oszlopokat, kiaggattunk hetven-nyolcvan kötelet is. Amikor a dohány félszáradásba vót, hordtuk be, amikor mögyszáradt, akkor kötöttük össze ötösivel. Vittük föl a pallasra, meg akasztottuk olyan helyre, ahol elfért.”*

A saját megfigyeléseken nyugvó vázlatos leírás alapján megállapíthatjuk, hogy Jázova–Hódegyháza telekelrendezése, építészeti kultúrája nagyon hasonló más, bánsági dohánykertész településekéhez, illetve tágabb kitekintéssel szervesen illeszkedik a Délvidék e téren tapasztalható sajátosságainak rendszerébe.⁴⁰

Szállások

Jázova–Hódegyháza és a szomszédos települések határában – mint az a Bácska és a Bánság legnagyobb részének településnéprajzi sajátága – *szállások* álltak. A többé-kevésbé egybefüggő tanyavilág a tiszaszentmihályi, jázovai, mokriai és monostori határt érintette. Jázovához – szűk határu település lévén – a szóbeli emlékezet szerint csupán néhány szállás tartozott, de volt olyan jázovai gazda, aki valamelyik szomszédos határban bírt szállást. *„Vót egynehány tanya, de nem sok, a jázovai határban talán négy-öt. Azé’ vótak tanyán, mer’ sok munkával vergődtek. Vót ott öt vagy tíz hód föld, épített oda egy tanyát, ottan tartott jószágot, akkó könnyebb vót a megélhetőség, minthogy hajcsa Jázovárol ki meg be. Kinn is lakott a tanyán. Búza, kukorica, mindön vót. Nagyon sok itt a székes terület, de igen jó földek is vótak, ahol úgy nőtt a kukorica, mint az erdő.”*

Halász János is szálláson gazdálkodott, meglehetősen nagy területen. Tanyája éppen az említett négy település határának találkozásánál feküdt. Tehetős gazda lévén, a faluban is volt háza. Unokája így emlékszik a gazdaságra: *„Az öregapámnak vót hetvennégy hold föld szállással. A háznál vót négy hold, a tanya körül ötven, akkor vót a réten... Néhány száz juh, ökrök, tehenek. Fejték a juhokat, a gyapjút el tudta adni. Vót neki kocsmája, boltja, Moholon malma. A tanya körül fák vótak, a legtöbb akácfa vót, de vót gyümölcsfa is: epörfa, szilva. Meg szőlő. Búza, zab meg kukorica a jószágnak, paprika, dohány.”* A tanyától egy dűlőre folyt az Aranka. Ide kijártak halászni a fiatal gyerekek, suhancok. Tapogatóval, kerítővel fogták a halat, amit aztán a nyakukba akasztott zsákban gyűjtöttek. A halászatra a Haranga sor

⁴⁰ V.ö.: Povedák István 2003. további irodalommal.

lakói kapcsán Cs. Simon István hasonlóan emlékezik: „...annak idején a már megboldogult hozzátartozóim csak néhányszor megmerítették a "cimpára" hasított csalánszakot, és annyi halat fogtak ki az akkor még tiszta, sőt aranyosan tiszta Arankából, hogy a «süttet a főtt hallal» ették.”⁴¹

Az említett négy település határában fekvő szállások tulajdonosai jázovai magyarok, valamint tiszaszentmiklósi szerbek és németek voltak. Adatközlőim név szerint a következő jázovai magyar családokra, gazdákra emlékeztek: *Zsarkó István, Zsarkó János, Szabó Dénes, Halász János, Paska István, Tóth-tanya, Németh-tanya, Zsuzsa-tanya.*

Az idézett visszaemlékezések alapján láthatjuk, hogy a szállások egy része *tartozéktanyaként*, vagyis a határban elhelyezkedő gazdasági üzemként állt a falubeli porta és házföld mellett (Halász-tanya), nagyobb részük pedig állandó lakóhelyként és egyben a gazdálkodás színteréül is szolgált. Utóbbi esetben falubeli portája nem volt a gazdának. A szállásokon az állattartást és a szántóföldi kultúrákat egyaránt magába foglaló vegyes, komplex paraszti gazdálkodás folyt. Az átlagosan 5-10 hold területen fekvő tanyák az önellátáson túl szerény jövedelmet is biztosítottak a családnak.

A megélhetés

A dolgozatban ezidáig is számos utalás olvasható a Jázova–Hódegyháza népességének megélhetését biztosító gazdálkodási formákra.⁴² A település alapjait a dohánykertészet vetette meg. Kálmány Lajos a 19. század utolsó harmadában a gazdálkodási viszonyokat ekképp jellemezte: „A testet sanyargató dolog nálunk sem ismeretlen. Népünk főfoglalkozása a dohány ültetés, mint ilyent gányónak nevezik, mit nem szívesen vesz, jobb szereti a kertész nevet hallani. Termeszt továbbá búzát, kukoriczát, stb. egész éven át el van foglalva. Az utolsó évtizedben, hogy víz járta földjét (főképpen Szajánt, Padét, Jázovát), ősszel bevetette, el kezdődött az esőzés s minthogy földjük laposban van, a vetés víz alá került. Tavaszra újra vetett és ha a tavasz vizes volt, mint amilyen volt is, dolga, magja ismét kárba veszett. Dohányt ültetett ezután a lassanként kiszáradó földbe, s megköszönte, ha akkor nem jött a dohánnyra víz: mikor szedni kellett. Kora tavasztól késő őszig kocsiján volt az eke s dolga mellett mégis tengődnie kellett.”⁴³

A Jázova–Hódegyháza települést alapító dohánykertészek jogállásáról, gazdálkodási viszonyairól Cs. Simon István így ír: „A dohánykertészek avagy kukások nem úrbéres jobbágyok voltak, hanem bérlők, akik különböző időre kötöttek szerződést a királyi kamarával, illetve az urasággal. Minden bérlőcsalád kapott bizonyos nagyságú, rendszerint 20 holdnyi földet (numerust), amiből négy holdat dohánnyal volt köteles beültetni, ami a család munkaerejét nagymértékben lekötötte, mert –

⁴¹ Cs. Simon István 2003.

⁴² Jázova gazdálkodási viszonyaira vonatkozóan lásd bővebben: Simon András 2005. E helyen a korábbi tanulmányomban leírtakat összefoglalva, s újabb adatokkal kiegészítve közlöm.

⁴³ Kálmány Lajos 1882. XIII.

ahogy mondani szokás – sokszor meg kell fogni egy-egy dohánylevelet, de különösen akkor bibelődtek sokat vele, amikor még csomózni is kellett. A szerződéses viszonyban azt is meg kell említenünk, hogy az kezdetben kedvezőnek látszott, ám az 1848-as szabadságharc jobbágyfelszabadító vívmányai után megbosszulta magát. A törvényt ugyanis nem vonatkoztatták rájuk, így megmaradtak bérlői, sőt béresi állapotban.”⁴⁴

Az idézett sorok írója aztán – hasonlóan Kálmány Lajos több mint egy évszázaddal korábbi leírásához – a dohánytermesztés, de általában a megélhetés küzdelmes voltát hangsúlyozza. Az általa megfogalmazott sorok a földművelés intenzív formájára való törekvést idézik: „A makacs, fősvény, szikes földön a jázovaiak mindig is embernyüvően sokat dolgoztak, leginkább mások hasznára. A kedvezőtlen talajadottságok miatt ugyanis a jázovaiak kénytelenek voltak a sok munkával járó növényeket termesztetni, amelyek kisebb területen termesztve is némi jövedelemmel kecsegtették a szűkreszabott határban szorgoskodókat.”⁴⁵

Az első világháborút illetve a trianoni elcsatolást megelőző időszakra vonatkozó további gazdasági helyzetképet a fentebb már idézett 1895-ös mezőgazdasági statisztika községsoros adatai és gazdacímtára mutatják. Ezekből kitűnik, hogy a természeti adottságok, amelyek meghatározzák a gazdálkodási ágazatok arányát is, mind a szántóföldi földművelésnek, mind pedig az állattartásnak viszonylag tág lehetőséget biztosítanak.

Az 1930/40-es évek viszonyait tekintve is elmondható, hogy a jázovai gazdák legtöbbször kis- és törpebirtokos volt, azaz 10 hold alatti, sok esetben csupán néhány holdnyi birtokkal rendelkezett. Ekkora terület a legalább 4-5 gyereket nevelő családok számára esetenként éppen az önellátást biztosíthatta. Számos család azonban saját kis földje hozamából sem tudott megélni, így másutt kényszerült mezőgazdasági munkát vállalni. A mai öregek csupán két nagyobb (kb. 60 hold területtel rendelkező) gazdára emlékeznek: Mészáros Ferencre és Zákány Jánosra. Csupán tudománytörténeti érdekességgként említem, hogy Kálmány Lajos mesemondója, Borbély Mihály, kinek édesanyja Hódegyházán született, s aki a második világháborút megelőző években Feketető (Crna Bara) határában tanyán élt és gazdálkodott, a jázovai Zákány Jánoshoz járt borért és pálinkáért. Lányának visszaemlékezését Kalapis Zoltán jegyezte le: „A szobában egy huszonöt literes hordóban bort, egy ötliteres fonatos palackban pedig pálinkát tartott. Ha kifogyott, elment Zékány János jázovai szőlősgazdához, és megtöltötte az egyiket is, meg a másikat is. Így aztán ismét volt mire rájárni a szobába.”⁴⁶

Jázova–Hódegyháza határában a gazdálkodás formáját, művelési ágak szerinti megoszlását a termőföld minősége szabta meg. A jobb minőségű, termékenyebb határrészekben gabonát (búzát, rozsot, árpát, zabot), kukoricát és dohányt termeltek. A gabonafélék és a kukorica a jószág és a család ellátását, élelmezésének egy részét fedezte. Legtöbbször a sajátán túl részesmunkát vállaltak, napszámba jártak.

⁴⁴ Cs. Simon István 1997. 2.

⁴⁵ Cs. Simon István 1997. 2.

⁴⁶ Kalapis Zoltán 2005. 94.

„Vót egy ember, akihez negyedébe jártunk kukoricát kapáni. Amikor begyűttek az oroszok, '44-be, kiadta tizenharmadát, minden tizenharmadik mázsa kukorica lett a mienk. Tíz mázsa lett a miénk. Anyám, mikó hazaértünk, összetette a kezét: Hála legyen a nagyon jó Úristennek, kisfiam, most má mögvan a kinyérnek való. Tudja mit – mondom – anyám, én is mondok egyet. Hát aszongya: Mongyad, kisfiam! Adjon az isten nagyon de nagyon sok kukoricát, de csak a disznók részire.”

7. kép Dohányszárító pajta (Kothencz Kelemen felvétele)

„Kijártam a négy elemít, vótam tíz éves, aztán mentiünk a dohánba, kaccsztuk meg tetéjeztük.⁴⁷ Valamikó vót az a vasdohán, székes földbe is megterem.” A dohánykultúra már említett nagy múltját és jelentőségét mutatja az is, hogy Jázováról származik az újvidéki Vajdasági Múzeum gyűjteményében őrzött legrégebbi, 1878-ból datált, csupán a szegedi kirajzás területén fennmaradt sajátos eszköz, egy cserép lyuklocsoló (*liklocsoló*), amivel ültetés előtt a dohánypalántának kifűrt lyukat locsolták be.⁴⁸

„Négy osztályt végeztünk, aztán mehettünk macamunkára.” A kifejezés a Léderer nevű csókai zsidó nagybirtokos testvérek *Macahalmának* nevezett birtokrészén végzett napszámmunkát jelentette. A 12 000 holdas tőkés nagygazdaság – ahol

⁴⁷ Kaccszás: az oldalhajtások, fattyúhajtások, ill. a hónaljgyűgyekből fejlődő levélkezdemények eltávolítása. Bálint Sándor 1957 I. 668; Tetéjezés: a dohánybokor virágának letörése. Bálint Sándor 1957. II. 573.

⁴⁸ Kalapis Zoltán 1998. 20., Bálint Sándor 1957 II. 66.

dohányt, zöldségféléket és virágot termesztettek – a környező falvak lakóinak biztosított mezőgazdasági munkalehetőséget.⁴⁹ Martonosi József, aki az 1930-as évek derekáról idéz fel jázovai történeteket a Magyar Szó című napilap hasábjain, szintén megemlékezik a kiscsői jázovaiakról, a napszámmunkáról, éppen egy olyan eset kapcsán, amikor adóvégrehajtó járt a faluban: „*Aztán, hogy a végrehajtó megjelent a faluban, az volt a fő beszédtema, hogy merre járt és mit csinált. [...] Amikor be- ment egy házhoz, elmondta, hogy ő végrehajtó, mennyi adóhátralékkal tartoznak, és megkérdezte, kifizetik-e vagy foglaljon. Hiába bizonygatták, hogy az utolsó dinárig kifizettek, amit kértek, nem volt irgalom. Ment az istállókba és lefoglalta a tehenet vagy a lovat, vagy birkákat, s a legényei már vezették is el. Persze valamilyen módon mindenki összeszedte a pénzt, hogy kiválthassa a jószágját. De foglalt olyanoknál is, akiknek alig volt földjük. Ilyen volt a falunak csaknem egynegyed része. Ők tavasszal összesereglettek és elmentek Bácskába, Zentától Szenttamásig napszámolni, vagy Macahalmára hónaposnak.*⁵⁰ A végrehajtó ezeket sem kímélte. Akinél nem talált jószágot, lefoglalta az ágynevet, vagy fölment a padlásra, és amit talált, pár zsák gabonát, összeszedte a legényeivel, elvitték a kocsira.”

A Léderer-birtokon 300 holdnyi szőlőterület is volt borházszállal.⁵¹ Jázován ugyan keveseknek volt szőlőjük, de a nagybirtokra többen jártak szőlőmunkára. Jázován – a fentebb már emlegetett – Halász Jánosnak volt nagyobb szőlőterülete. Rajta kívül még néhány gazda művelt annyi szőlőt, ami néhány száz, vagy legfeljebb ezer liter bort adott. Leginkább a jellegzetes alföldi szőlőfajták, a *kövidinka* és a *kadarka*, mellettük még a *rizling* és a *hamburg* (hamburgi muskotály) díszlett. Telepítéskor ültetőfúróval rakták el a vesszőt, a sor- és tőtávolság 80 cm volt. 300 tőke tett ki egy pásztát. Ősszel ekével *betakarták*, tavasszal pedig *kiekérték* a sorokat. A szőlő éves munkarendjét a metszés, a többszöri kapálás, a kötözés, a *kacscsolás* és a *tetejezés*, valamint a *kékküvel* (rézgáliccal) való permetezés jelentette. Szőlőérés idejére *budárt* (szőlőcsösz) fogadtak a gazdák. A pászták, parcellák szélét körben elgereblyézték, így rögtön látni lehetett, ha valaki a sorok közé ment szőlőéréskor. Megesett, hogy a gyerekek *budárkodtak*, de kacscsáltak is, sőt még a metszésbe is beletanulhattak. A saját fogyasztáson felüli bormennyiséget „...*háznál lehetett értékesíteni. A kocsmába ölég drága vót. Vasárnap délután tele vót a ház és a konyha is italozókkal. Jól beittak, aztán mentek be a bálba.*” Nagyobb szőlőterület húzódott Jázova és a vele szomszédos Tiszaszentmiklós között. Ezeket a parcellákat – a magyar gazdák mellett – leginkább a szentmiklósi németek, kisebb számban pedig a szerbek művelték. A második világháború után a németeket kitelepítették, földjeiket kiosztották, s a szőlők nagy részét kiforgatták. A megalakuló szövetkezet fontosabbnak és értékesebbnek látta a szántóföldi növénytermesztést. Mindezek hatására érezhetően átalakult a fogyasztási kultúra is: a saját főzésű gyümölcspálinka mellett a viszonylag olcsó sör lett – és ez ma is így van – a mindennapok itala.

⁴⁹ Kalapis Zoltán 1998. 38. A Léderer-birtokról és a napszámmunkáról tanulmánykötetünkben bővebben Gleszer Norbert írásában olvashatunk.

⁵⁰ A napszámos minden nap hazajárt, munkabérét hetente kapta; a hónapos ott lakott a birtokon, kapott ételmezt (többnyire kenyert, szalonnát, kolbászt), a kosztot és a fizetést is havonta adták ki számára.

⁵¹ Kalapis Zoltán 1998. 38.

„Sok szőlő vót. Mindenkienek vót. Egy-egy gazdának három-négyszáz liter. A nép mögitta. Ha az embörnek vót pár dinárja a zsebbe, möhetött, ihatott bort, mennyit akart. Kiszötték a szőlőket, nem vitték a bort, nem tudták értékösíteni...”

Érdeklődésre számot tartó példájára bukkantunk Jázován az intenzív zöldségtermesztésnek. Az 1930-as évek második felében *bulgárkert* működött a falu mellett kanyargó Aranka folyócska⁵² partján. Egy testvérpár: Horváth István és Mihály (Misa) üzemeltette. „A XIX. század utolsó harmadában a bolgárkertészek nyugat felé irányuló kirajzásának fontos állomáshelye volt Nagybecskerek. [...] A piac csakhamar telítődött, akik később érkeztek, továbbálltak a szomszédos Bácskába vagy a Tisza mentén, észak felé.”⁵³ Talán éppen ezen az úton juthatott el Jázovára s eresztetett gyökeret az Aranka partján – a visszaemlékezők szerint egy szűk évtizednyi időre – az intenzív kertkultúra ezen formája. A területet családi munkaerővel művelték. Az eljárás legfontosabb követelménye az állandó, rendszeres locsolás biztosítása volt. Az ehhez szükséges vizet nem az Arankából, hanem egy fúrt artézi kútból nyerték. „Vót locsolókút meg bulgárkerék. Vót olyan járgány, húzta a ló, ment körbe-körbe. Kerék, locsolókupa, azok a négy-öt literes edények mentek láncon. Ahogy ment, mingyá beleöntötte a vályuba. Deszkacsatorna vót, mint a disznóválu. Összeszegezték, lábakra, oszt folyt benne a víz, onnan meg a földre, csináltak csatornákat. Ágyak, csatorna, s így megázott a paprika töve. Ha leesett egy locsolókupa, édesapám kötött a derekamra kötelet oszt leeresztett a kútba, nem féltém, mögkerestem azt a kupát, oszt fő lett akasztva.” – emlékszik vissza az egykori tulajdonos lánya. Paprikát (tölteni való paprikát, vagy *bulgárpaprikát*), paradicsomot, káposztát, karalábét termesztettek. „Olyan szép vót, hogy az ember kíváncsi vót belülre önni. [...] A gyerekek fiatalok vótak, oszt mentek az annyukkal a piacra. Kocsira pakótak, oszt mentek az uccán, vitték, úgy mint a dinnyét árulik most.” „Vót vele vergődés sok, de mögfizette. Annak az egy szögény lónak vót nehéz...” Az Aranka-parti *bulgárkert* a második világháború és az azt követő szövetkezetesítés, valamint a Horváth testvérek korosodása folytán megszűnt. Földje ma kukoricát, búzát nevel.

A silányabb, szikes földeken a jószágot legeltették. A falu mellett elfolyó Aranka melletti földek egy része jó szántó volt, ugyanakkor a természetes vízfolyás, partján az árnyékot adó fákkal kiváló delelő- és itatóhelye volt a csordának és a nyájnak.

Az állattartás egyéb haszonvételi formái mellett az állat igaereje is megélhetést adhatott a parasztembernek. „Abba az időbe nem vótak traktorok. Vót egy lovam, avva ekéztem, akinek köllött. Úgyhogy bírtam vóna éjjel-nappal. Elmentem hajnalba sütétő, oszt majnem sütétig.”

A ház körül saját szükségére tartott baromfi mellett nagyobb jelentősége volt a kiegészítő jövedelmet is adó libatartásnak. „Amikor gyerekek vótunk, kiskaszával arattak. Mikó levágták, elhajtottuk a libákat tallóra. Ránk vót parancsolva, ha

⁵² Aranka: „a Maros egyik fattyúága a Temesköz északi részén”. Kiss Lajos 1997. 109. Használatban van a vízfolyás *Haranga* elnevezése is. Harmadik névalakként *Kunémek* emlegetik. Ez utóbbi alak jelentése: vezérárok. Bálint Sándor 1957. II. 666.

⁵³ Kalapis Zoltán 1998. 33.

tallóra mész, pár buga⁵⁴ kalászt szedjél, akkor ami a gereblyezés után elmaradt, szedtünk olyan csomókat, bekötöttük szalmával, három-négy bugát hoztunk haza. Ha nem lesz a tallón már, a libák megegyék azt. Tömtük a libákat, jöttek a zsidók és megvették. Adárú gyűjt. Itt elvagdosták a nyakukat és rakták ládádba, vitték. Ruháért is cseréltük a libát."

„Vót tojásszödő is a faluban, egy adai zsidónak szötte a tojást a faluban. Minden tojás után kapott egy kis percentet, abbú éldögélt, mert meghalt az édesapjuk és négy gyerekek maradt az anyával és fél lánc föld. Járt a faluban nagy kosarakkal, szötte a zsidónak a tojást."

A szocialista korszak nemcsak jelentős politikai átalakulást hozott Jugoszláviában, de a gazdaság szerkezete és működése is megváltozott. A korábbi, magántulajdonú nagybirtokok helyett az újonnan szervezett állami birtokok, vagyis szövetkezetek (*zadruga*) nyújthattak munkalehetőséget a falu népének, s itt lehetett a saját használatban megtartott gazdaságban termelt javakat is átadni. Jázován is alakult szövetkezet, de a faluból továbbra is sokan jártak más településekre dolgozni.

„Tavasszal elkezdődött, répaeggyelés, kapálás, kukoricaszedés, szóval mindenféle munkán ott vótunk. Vót, hogy négy-öt traktor gyűjt értünk. Hetfűn gyűjt, szombaton hozott haza. Jártunk a szövetkezetekbe. Itt is köllött, de mink is oda mentünk, ahol többet fizettek. Aztán kezdtünk egy kicsit erősödni, vótak hitványabb fődeink, akkó hogy eljárnunk, birtunk egy kicsikét tallasonni. Akkor vettünk jó fődeket. A székes, rossz földeket, ahol csak szenvedett az ember, beadta a szövetkezetbe. A szövetkezet bevállalta, hogy mentű több földje legyen. Nagyobb munkával, műtrágyával termettek azé a fődek."

Az 1960-as évektől a szikes területek tudatos hasznosítása is megindult. A kamilla a korábbi évtizedekben is keresett, s éppen ezért a falu népe által rendszeresen gyűjtött gyógynövény volt. A változást és újítást az jelentette, hogy e másra alkalmatlan földeken okszerűen termesztteni kezdték a kamillát. Virágát a padláson megszárították, s eladták a teherautókkal érkező felvásárlóknak. Bő másfél évtizeden át adott tisztes megélhetést a kamilla: a befolyt összegből tudták a családok a háztartást gépesíteni; televíziót, mosógépet, hűtőszekrényt vásároltak.

A korábban is meghatározó gabona-, dohány- és kukoricatermesztés mellett a táj mezőgazdaságában hangsúlyossá vált a cukorrépa termesztése. Intenzív zöldségkultúráként a hagyma és a paprika jelent meg. „A hagyma Monostoron vót nagy divat, onnan terjedt át Jázovára az ötvenes évektől, valamivel később a pfefferóni. Mikor a hagymát hazahoztuk (a földről), megpucótuk, bezsákótuk, jött a kamion, elvitték, négy-öt nap múlva kaptuk a pénzt. Az ipari paprikát vagyis főzőpaprikát leszödtük, fölfűztük, a javát kihasítottuk, megszárítottuk, Szentmiklóstra vittük be, megőrlöttük és vittük a piacra."

Tito idejében Jugoszlávia gazdasága prosperált, a terményeket el lehetett adni, s a falu népe megélt, sőt gyarapodott a mezőgazdasági munka hasznából. Gazdaságát a legtöbb termelő gépesíteni tudta. Az előrejutás lehetőségét, valamint az élet-

⁵⁴ Buga: „aratás után a tarlón maradt búzakarász, szegényeknek joguk van az összeszedéséhez és csomóba kötéséhez”. Bálint Sándor 1957. I. 195.

színvonalbeli helyzetet jól szemlélteti a következő idézet: „Mindönki dógozott, ezők a jázovaiak nagyon élelmetős nép vót. Nagy vót a jószágtartás, pénzhez gyűttek, megvásárolták a környékben a földeket. Építöttek, berendezéseket vöttek, traktorokat, nagyon ment a nép előre a Tito ideje alatt.”

A jázovaiakat a környező falvak népe is igen szorgalmasnak, dolgoznak, nagy munkabírási tartotta. Szemléletes adatokat találhatunk erre vonatkozóan a Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlaszában. A következő jelzők fordulnak elő a falu és lakói jellemzésére: elevenek, életrevalóak, dolgozók; tiszta, rátarti, összetartó közösség. „A jázovaiak kufák, a Gagarin azt hitte, ő az első a Holdba, de ott tanákozott egy jázovaiva, aki paprikát árút.”⁵⁵

Tito halála (1980), majd a délszláv háború és Jugoszlávia szétesése megint gyökeresen megváltoztatta sok más mellett a gazdasági viszonyokat, lehetőségeket. A háborús években megszűntek, tönkrementek a szövetkezetek. Ezáltal egyrészt a munkalehetőség csökkent, másrészt viszont komoly gondokkal kell(ett) szembenézniük a gazdáknak elsősorban terményeik értékesítésének tekintetében. „Termesztik a dohánt most is, de nehéz átadni. Sok helyen a tavalyi dohán is megvan.” „Dohány vót mindig. Most azér van a pfefferóni, mer hamarabb pénzhez jutunk. A dohányér nem fizetnek, csak mindig gyűvöre.” „Vót olyan, hogy fölszedtem a hagyományt, de nem lehetett eladni. A birkákkal ettem meg.” A korábbi évtizedekben igen jelentős csókai húszüzem is gondokkal küszködött, mindehhez járult még a háborús időszak alatti nagyfokú infláció. „Vótak nagy disznóim, kétszáz kiló is vót egybe. Hat-hét darab, nem tudtam eladni. A gyár is tönkrement, nem tudott kifizetni. Vagy csak fél év múlva, akkor meg már nem tudtam venni rajta egy malacot.” Az állattartás terén a juhászat és a szarvasmarhatartás az elsődleges napjainkban is. Az értékesítési gondok e téren is érezhetők: „Hordik a tejet, csak a pénzt nem nagyon kapik.”

A gyógynövényeknek ma is szerepe van a falu gazdasági szerkezetében. Az 1990-es évek derekán kezdett foglalkozni a környező falvakban termesztett gyógynövények felvásárlásával a jázovai Szemerédi Ernő. A falu határában maga is termel több holdon mentát, kamillát és mályvát. A Jázován és a közeli településekről felvásárolt gyógynövényeket illetve a maga termését dolgozza fel saját gépeivel. Csomagolt készterméket is előállít. Magyar és osztrák kereskedelmi parterei vannak.

A falu határának művelési ágak szerinti megoszlását 2001-ben az alábbi táblázat mutatja:

Művelési ág (2001)	Terület hektárban (ha)
szántó	1488
kaszáló	336
legelő	620
nem művelhető (utak, csatornák, töltések)	314
szőlő	17

⁵⁵ VMNA 2002. XV.5.3. – 1a, 4a; XVI.4.1. – 1f, 2f, 4f,e, 5e

Művelési ág (2001)	Terület hektárban (ha)
gyümölcs	4
erdő	5
nádas	48
összesen	2832

Elcsöndesedő falu?

Az utóbbi bő egy évtizedben mind a tudományos szakmunkákban, mind a publicisztikában hangsúlyosan jelennek meg a bánsági magyar települések fogyásáról, a falvak elöregedéséről szóló, bizonytalan jövőképet mutató, sőt pesszimista kicsengésű írások. Gubás Jenő az észak-bánsági Majdánról – ahol korábban mi is végeztünk néprajzi kutatásokat⁵⁶ – szóló szociográfiai kötete bevezetőjében fogalmazza meg a térség falvainak „kórképét”: „Bár számarányát tekintve még mindig jelentős a bánsági magyarság, de szellemiségét már megtámadta a súlyos betegség, a beletörődés a megváltoztathatatlanba. A falvak mindegyike egy-egy aggok házára hasonlít, ahová többször jár a halál, mint az élet és ahol a munkából kidőlt öregek reményvesztetten várják az elmúlást.”⁵⁷

Ugyanebben az esztendőben jelent meg Cs. Simon István írása Hódegyháza első okleveles említésének 660. évfordulója alkalmából. Ő a következőképpen emlékszik a múlt évtizedekre, s vélekszik a jelenről, jövőről: „Nincs délibáb, se szélmalom, csak néhány szárnyék, akadálytalanul gázolok a földhátan pusztuló Hodics, a hajdani Hódegyháza foghíjas utóda felé... Szorongató kényszerűség kerít hatalmába. Jó lenne belépni abba a harangsori házba, ahol öregapám idején árkonbokon gyalogolt haza Temesvárról. S jó lenne rákönyökölni arra a söntésre, ahol regruta korában bort mért neki a drága rokolyájú csaplárosné... [...] Persze nem csak az a számomra nevezetes ház nincs meg, hanem az egész sor is oda van már. Lebontották a Haranga sort, a Szikicset és a Kurta sor is egyre kurtább. Sőt, a központ, a Két sor is furcsán foghíjas már. Feltűnően sok a falrom, a lebontott, vagy a lebontásra ítélt ház. [...] Szeretnék legalább az iskolába benyitni és egy rozogapadon a fölszívódott pacák közt két vésett betűre bukkanni... Sose beszélt erről az iskoláról öregapám, pedig itt tanították meg írni-olvasni... [...] Hej, hodicciak, hát nem lesz itt már több herbekölés?! Csak ez a hámlóvakolatú sűrű csönd... Megáll benne a kés!”⁵⁸

A Családi Kör egyik 2006. februári számában Fehér-Mayer Mária riportját olvashatjuk a faluról: „A februári ködös, szürke télben olyan üres a falut átszelő Nagy utca, mintha mindenestül – házastul, emberestül – téli álmát aludná. Áll az élet. [...] Aligha kell sorolni az elszomorító, lehangoló valóságot: elidősödött, megfogatkozott a falu, nagy a pénztelenség, a szegénység... Nincs állandó orvos, nincs

⁵⁶ Juhász Antal (szerk.) 1999.

⁵⁷ Gubás Jenő 1997. 6–7.

⁵⁸ Cs. Simon István 1997. 2. (Lírai jegyzet)

gyógyszertár, csak négyosztályos az iskola, nincsenek munkahelyek, aki tehette, már elment, maradt a sok üres ház, a lakottakban az idős, magányos emberek.” Riport-alánya, a jászovai Martonosi Erika így jellemzi a falut: „Sohase volt ezen a szikes földön könnyű az élet, mindenért nagyon meg kellett dolgozni, hát megdolgoztak az elődeink, dohányt, paprikát ültettek, küszködtek a sok munkát igénylő növényekkel a fősfény földön, hogy valamelyest boldoguljanak. Ez a generáció kiöregedett, elhalt. A későbbiek beálltak a szövetkezetbe, azt nemrég privatizálták, kevés helybelinek jutott benne munka. A mai középosztály, mondhatnám a munkaképes lakosság egyharmada, a csókai szalámigyárban, az öntödében dolgozott, ők most munka nélkül vannak. Pillanatnyilag az állattenyésztés ad némi megélhetést, a disznóhizlalás meg a tejtermelés. [...] Nagyon a világ végén van a falunk, az autóbusz is csak idáig jön és visszafordul. Mi vagyunk a végállomás, Tiszaszentmiklósról bevezet a betonút, aztán nincs hová menni tovább, körbevesz bennünket a víz, a halastó. Innen csak visszafordulni, elmenni lehet. [...] Valamikor gazda-, és olvasóköri is volt, némi kultúrélet is, ma elég végigsétálni a Nagy utcán, és mindent elárul rólunk. Fiatal koromban minden hétvégén elmázolták az asszonyok a ház elejét, gondozták az utcai kertet, ma mindenek meglátszik a pénztelenség, az öregedés, az erő hiánya.” A riport végkicsengése mégis jövőbe tekintő: „Úgy látom, sok apró lépéssel lendíteni tudunk a falunkon.”⁵⁹

Terepmunkám során magam is rögzítettem olyan beszélgetéseket, melyek a fentebb idézett, nyomtatásban is megjelent gondolatokkal egybecsengők: „Kiöregszik a nép. A fiatalok nem jönnek azér a pár hold földér, gyárba járnak, amaz biztosabb. Üresek a házak, de elanni se nagyon bírjuk. Ha kihalunk belüle, az ördögnek se köll. Megöregszik a falu és elfogy a nép.”

Jázova–Hódegyháza küzdelmes, de boldogulást és gyarapodást hozó múltat megélt bántási magyar falu. A dohánytermesztés, az állattartás, valamint az intenzív zöldségkultúrák egyaránt sikerre jutottak a határ megfelelő részein. A környékben nagy múltú hagyománya van a vadászatnak. A település melletti sík terület ma is élőhelye az Európa szerte ritkaságnak számító tűzoknak. A falu halastó-rendszere nemcsak látványnak szép, de gazdasági szempontból is igen jelentős. Elkészült az új parókiaépület, mely – noha a faluba Szajánból jár ki az atya – a helyi kulturális élet és a turizmus céljait is szolgálhatja majd. Van tehát miből meríteni és építkezni ahhoz, hogy az elcsöndesedő falu újra élettel teljen meg.

„A jövő titok előttünk. [...] Nekünk a népek múltját s jelenét kell számításba vennünk, hogy jövőjükre következtethessünk.” – írja 1882-ben Kálmány Lajos, aki – bár látva, hogy „a Temesközbe behúzódo magyar községeknek erősítésre van szükségük” – a bántási magyarság szaporodását, nemzetiségéhez való ragaszkodását és életrevalóságát hangsúlyozva bizakodóan vélekedett a jövőt illetően.⁶⁰

Tanulmányom – fenntartva a bizakodás hangját – ugyanazokkal a mondatokkal zárom, amelyekkel a 2005-ben megjelent írásomat is befejeztem: „Csak reménykedni tudunk abban, hogy kutatómunkánk nem egy végleg eltűnő közösség

⁵⁹ Fehér-Mayer Mária 2006.

⁶⁰ Kálmány Lajos 1882. XVII; XXI–XXII.

kultúrájának a 24. órában történő rögzítése. Ha a szegedi nagytáj népének hagyományából az ott megbúvó számtalan értéket felszínre hozzuk, ezek változását és továbbélését napjainkban figyelemmel kísérjük, talán a reményvesztett jelenben biztatást is sugározhat munkánk a fogyó, de fennmaradni akaró bánsági magyarság számára.”⁶¹

ADATKÖZLŐK

Báli Rozália (1914); Hörvát (szül. Kerepesi) Erzsébet (1924); Katona (szül. Kántor) Anna (1920); Kiss Róbert (1975); Lévai (szül. Bata) Matild (1923); Martonosi József (1921); Pozsár (szül. Horváth) Anna (1935); Pozsár Sándor (1924); Szabó Sándor (1925); Szemerédi Ernő (1958); Tóth János (1943); Urbán Mihály (1915); Vastag (szül. Bata) Erzsébet (1924); Vastag (szül. Kecskeméti) Ilona (1931); Vastag Dénes (1921)

Köszönet továbbá a Jázovai Helyi Közösség kutatásaink ideje alatt (2001–2003) hivatalban lévő tisztségviselőinek.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1957 *Szegedi szótár I-II.* Akadémiai Kiadó, Budapest

1976 A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. Első rész. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75-2. Szeged

BOROVSKY Samu (szerk.)

é.n. (1911) *Torontál vármegye (Magyarország vármegyéi és városai)* Budapest

BÖRCSÖK Szilveszter–MAKRA János–ZSOLNAI József

1970 A határ földrajzi nevei. In: JUHÁSZ Antal–SZÉCSY György (szerk.): *Átokházától–Ásotthalomig.* Fejezetek a község történetéből és népeletéből. Kiadja Ásotthalom Község Tanácsa

ERŐS Lajos

1993 *Adalékok a Zrenjanini–Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez.* Kiadja a Kisoroszi Római katolikus Plébániahivatal. Logos Grafikai Műhely, Tótfalu

FEHÉR MAYER Mária

2006 Orvosság kerestetik. Az elcsöndesedő falu, Hódegyháza. *Családi Kör* 2006. 02. 23.

FÉNYES Elek

1851 *Magyarország geographiai szótára I–IV.* Pesten

GUBÁS Jenő

1997 *Veszendő végeken.* Tótfalu

GYÖRFFY György

1963 *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I.* Akadémiai Kiadó, Budapest

HEGEDŰS Antal (szerk.)

1984 *Bácskai és bánati jobbáglevelek (1676–1848).* Fórum Kiadó, Újvidék

⁶¹ Simon András 2005. 67.

HUZSVÁR László

1998 Hódegyháza. In: DIÓS István (főszerk.): *Magyar katolikus Lexikon IV. kötet.* Szent István Társulat, Budapest, 907.

INCZEFI Géza

1960 *Szeged környékének földrajzi nevei.* (Nyelvtudományi Értekezések 22.) Akadémiai Kiadó, Budapest

JUHÁSZ Antal (szerk.)

1999 *Észak-Bánság paraszti műveltségéből.* (Táj és népi kultúra 3.) Szeged

JUHÁSZ Antal

2003 Szaján településnéprajza, népessége és társadalma. In: JUHÁSZ Antal (szerk.): *Szajáni gyűjtés.* (Táj és népi kultúra 4.) Szeged, 9–41.

KALAPIS Zoltán

1998 *Búza, dohány, selyem. Gazdaságtörténet és népeletkutatás a szakmunka és az áruforgalom köréből.* Fórum Kiadó, Újvidék

2005 *Élet, élet, csoda élet. Bánsági és bácskai népismereti tudósítások.* Fórum Kiadó, Újvidék

KÁLMÁNY Lajos

1882 *Szeged népe II. Temesköz népköltése.* Aradon

KISS Lajos

1997 *Földrajzi nevek etimológiai szótára I-II.* Budapest

KOVÁCH Géza

1998 *A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése 1716–1848.* (Dél-alföldi Évszázadok 11.) Szeged

ORSZÁGOS MAGYAR KIRÁLYI STATISZTIKAI HIVATAL

1897/a *A Magyar Korona Országainak mezőgazdasági statisztikája I.* (1895) Budapest

1897/b *A Magyar Korona Országainak mezőgazdasági statisztikája II.* (1895) Gazdacímtár. Budapest

POVEDÁK István

2003 A ház és a telek. In: JUHÁSZ Antal (szerk.): *Szajáni gyűjtés.* (Táj és népi kultúra 4.) Szeged, 43–66.

RUBINEK Gyula (szerk.)

1911 *Magyarországi gazdacímtár.* Budapest

SIMON András

2005 „Ilyen dögös nép, mint Jázován, tán nincs is...” A gazdálkodás és életmód változása egy bánsági faluban a 20. században. In: BARNÁ GÁBOR–MÓD LÁSZLÓ–SIMON ANDRÁS (szerk.): *„Szent ez a föld...” Néprajzi írások az Alföldről.* Szeged, 58–68.

CS. SIMON István

1997 Falu a szikesen – Jázova 660 éves. *Szabad Hét Nap IV. évf. 35. sz.* (1997. VIII. 28.) melléklete, Szabadka

2003 Hód farkú cserepek darabjai. *Magyar Szó* (2003. december 6.–7.)

TÖRKÖLY István

2004 Hód vadászat, varjúhús meg Dzsingisz kán. *Magyar Szó* (2004. július 27.)

VMNA

2002 *A Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlasza.* (Szerk. Papp Árpád) CD-ROM, Szabadka

Ansiedlung und Bevölkerung von Jázova. Die Wirtschaft der Einwohner.

ANDRÁS SIMON

Das Dorf Jázova-Hódegyháza liegt im Banat, im Norden vom historischen Komitat Torontal. Nach den neuen Grenzbestimmungen vom Friedensvertrag in Trianon (1920) gehörte es zuerst zum Serbisch-Croatisch-Slowenischen Königreich, dann zu Jugoslawien, heute liegt es nun in Serbien.

Die erste schriftliche Quelle in Bezug auf die Siedlung stammt aus der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts. Das Dorf wurde während der türkischen Herrschaft bis zum 17. Jh. entvölkert und wurde vor allem von Szegediner Einwohnern neu besiedelt. Diesen Zeitpunkt setzten die früheren Forschungen um das Jahr 1760, doch wir haben erst aus dem Jahr 1821 ernst zu nehmende Angaben, wo Jázova und Hódegyháza in einer Auflistung als zwei, unmittelbar nebeneinander liegende Tabakgärtnereien erwähnt werden. Die zwei Gärtnereien entwickelten sich als ein Dorf weiter. Die Einwohner waren bis zur letzten Zeit noch römisch-katholische Ungarn. Die Zahl der Einwohner von Jázova-Hódegyháza sinkt seit den 1970er Jahren intensiv, aber ab der 2. Hälfte der 1990er Jahren, in Folge des südslawischen Krieges siedelten sich vor allem serbische Flüchtlinge im Dorf nieder. Heute hat das Dorf etwa 800 Einwohner.

Die Studie basiert auf Archivquellen, Landkarten, statistischen Arbeiten, Publikationen früherer Forschungen und auf den Daten der ethnographischen Feldforschung von 2001-2003. Anhand dessen stellt der Autor die Veränderungen der demographischen Verhältnisse, die Entwicklung der Lebensweise und der Wirtschaft ab Anfang des 20. Jahrhunderts, sowie die gegenwärtige gesellschaftliche und wirtschaftliche Situation des Dorfes vor. Die kleinbäuerliche Bevölkerung beschäftigt(e) sich mit Tabak-, Getreide-, Weizen- und Gemüseanbau, mit Rindvieh- und Schafhaltung. Einige pachteten auch in der Nachbarortschaft noch weiteres Ackerland und Weide, andere dagegen suchten sich landwirtschaftliche Tagelohnarbeit in den naheliegenden Dörfern.

Im letzten Jahrzehnt erscheint Jázova, und auch die anderen Dörfer aus dem Banat sowohl in den wissenschaftlichen als auch in publizistischen Werken als ein alterndes, stillwerdendes Dorf. Da die junge Generation hier keinen Lebensunterhalt findet, sucht sie nach Abschluß der Ausbildung in einer näher oder weiter weg liegenden Stadt ihr Glück. Die vorliegende Arbeit ist einerseits Beschreibung der Vergangenheit und Gegenwart des Dorfes, andererseits hat sie es zum Ziel, die Werte der Vergangenheit und der Gegenwart zu zeigen, um dadurch dem abnehmenden Ungartum von Jázova und des Banates etwas Hoffnung zu machen.

„Jázován ötvensző egyszerűbb az élet, mint a Bácskába.”

Egy bántási falu juhászata

KOTHENCZ KELEMEN

Bevezetés

A történelmi Torontál vármegyében, az Aranka folyó mentén fekvő Jázova, régi nevén Hódegyháza falu állattartó kultúrájára vonatkozó legkorábbi számszerű adatunk 1582-ből való, mely szerint három juhásznak 560 birkája volt.¹ A török idők alatt elnéptelenedett falu a 18-19. század fordulója táján települt újjá, többnyire Szegedről és környékéről érkező dohánykertészekkel.² Az 1828. évi összeírás a faluban jelentős állatállományt jelez: 134 ökör, 157 fejős tehén, 76 meddő tehén, 41 két éves borjú, 72 három éves borjú, 257 ló, 39 csikó, 420 birka és 220 kecske volt a település népességének kezén.³ A birkák számát tekintve átlagban minden családban négyet tarthattak.⁴

A település gazdálkodására a múltban és napjainkban egyaránt a földművelés és az állattartás (volt) jellemző, de vannak foglalkoztatottjai a két halastónak, a helybeli magán gyógynövény-feldolgozónak és a főleg tejtermeléssel foglalkozó gazdáknak is. Néhányan naponta ingáznak Csóka és Zenta gyáraiba.

Az 1980-as, 1990-es években a jobb megélhetés reményében több bácskai család települt át állatállományával a közép-bántási Jázovára. Szarvasmarhatartók, juhászzal foglalkozók egyaránt voltak köztük. Az alábbiakban csak a birkatartók gazdálkodásáról írunk.

A terepmunkát 2002 és 2003 nyarán folytattuk, 2004 őszén pedig kiegészítő gyűjtést végeztünk. A kutatás során arra kerestük a választ, hogyan befolyásolja ez az ágazat a juhászzal foglalkozók életmódját. Kérdésként merült fel, hogy a juhászat tekinthető-e a falusi gazdálkodók esetében kulturális magnak, vagy csupán egy jól jövedelmező művelési ágról van szó.

A terepmunka során elsősorban jelenkutatást végeztünk. Néhány idősebb adatközlővel történt beszélgetés során, visszaemlékezéseik alapján 20. század közepi adatokat is feljegyezhetünk. Az állattartás korábbi állapotát a statisztikai munkák, a vármegyeleírások és a szakirodalom segítségével vázoltuk fel.

Kutatástörténet

A magyar néprajz palettáján a legszínesebb képet az állattartás, pásztorkodás témaköre adja. Azonban itt is mutatkoznak fehér foltok. Például a délvidéki terü-

¹ Reiszig Ede 1911. 56.

² Bálint Sándor 1976. 179–180; Jázova török hódoltság utáni betelepüléséről újabb források tükrében e kötetben Simon András tanulmányában tájékozódhat az olvasó.

³ OL. Dep. Regnicolaris, 1828.; Kovách Géza 1998. 160.

⁴ Kovách Géza 1998. 205.

letek – ezen belül is a Bánság – állattartásáról viszonylag kevés tanulmány született.

Az egykori Jugoszlávia és Románia területén fekvő Bánság néprajzi jellegzetességeiről 1985-ben jelent meg Mirjana Maluckov monografikus igényű megírt könyve, melyben néhány fejezet az állattartás, elsősorban a juhászat főbb jellemzőit tárgyalja.⁵

A vajdasági magyar néprajzkutatás az 1960–1970-es évektől kezdett élni. Leginkább nyelvészek, irodalmárok végeztek néprajzi kutatásokat. A tárgyi néprajz témaköre kissé háttérbe szorult a folklór indíttatású kutatások mögött. Ha született is egy-egy tanulmány az anyagi kultúra területéről, annak is a nyelvtudomány állt a középpontjában. Megemlíthetjük Pénovácz Antalnak *A pacséri földművelés és állattartás szócikrája* című munkáját.⁶ A *Vajdasági magyar néprajzi kalauz* összeállítása is az ő nevéhez köthető, amelyben az állattartás témakörét sem mellőzte.⁷

A helyi magyar kutatók közül Tripolsky Géza a délvidéki juhászat folklórjáról írt kismonográfiát.⁸ Kovács Endre szülőfaluja, Doroszló népi állattartását rendezte írásában monografikus sorba.⁹

Néhány, elsősorban a romániai Bánság területén lévő falu anyagi kultúrájával Paládi-Kovács Attila foglalkozott.¹⁰ A bácskaiak 18. századi földműveléséről és állattartásáról, levéltári források megszólaltatásával 1984-ben Báth János írt alapos tanulmányt.¹¹ Ugyanabban az évben Hegedűs Antal bácskai és bánsági jobbágyleveleket szedett csokorba, melyek között jászok állattartási adatait is találunk.¹²

1997-ben jelent meg szerb és angol nyelven a Vajdasági Múzeum állandó kiállításainak katalógusa, melyben témánkat érintően a pásztrok tárgyi ellátottságáról írtak érdemelnek figyelmet.¹³

Az állattartás 19. század végi, 20. század eleji állapotáról

A bácskai juhászat 19. század végi állapotáról Friderik Tamás, a Kupuszináról Adára került tanító 1878-ban megjelent földrajzkiadványában a következőket vetette papírra: „*A juhásztartás nálunk el van ugyan terjedve, melyet leginkább kedvelnek a magyarok, de alkalmasint a kővér legelők hirtelen használata miatt sokféle betegségek alá vannak a juhok vetve. A juhásztartás az utóbbi években a legelők felszántása, határok tagosítása miatt évről évre csökkent.*”¹⁴

⁵ Maluckov, Mirjana 1985. 154–169.

⁶ Pénovácz Antal 1975.

⁷ Pénovácz Antal 1979. 65–73.

⁸ Tripolsky Géza 1992.

⁹ Kovács Endre 2001.

¹⁰ Paládi-Kovács Attila 1973.

¹¹ Báth János 1984.

¹² Hegedűs Antal 1984. 167–172.

¹³ Kumović, Mladenko – Smiljanić Milutin (editors) 1997. 299–305.

¹⁴ Friderik Tamás 1878. 47.

A 20. század elején megjelent Bács-Bodrog vármegyei monográfia szerint: „a juhtenyésztés ügye ugyanazon az alapon áll, mint a magyar erdélyi fehérmarha gulyabeli tenyésztése. A mérhetetlen legelőket eke hasogatja (kiemelés – KK) s a juhászat évről évre csökkenést mutat.”¹⁵ A legelőfeltörések következtében a gazdák arra kényszerültek, hogy minél több takarmányt termeljenek, amit aztán hasznosan kellett értékesíteniük.

A helyzet a Bánságban sem volt másképp. Mint azt 1904-ben Jeszenszky Ignác írta: „A juhtenyésztés terén, mint általában hanyatlás mutatkozik.”¹⁶ Viszont 1908-ra jelentősen megnőtt a juhállomány. Torontál vármegyében akkor már másfélszer több (392.056 db)¹⁷ birka volt, mint Bács-Bodrogon (241.457 db)¹⁸. Hód-egyházán 1895-ben 798 darabot, 1911-ben pedig 1278-at írtak össze. Összehasonlításképpen megemlíthetjük, hogy a szintén törökkanizsai járásba tartozó Csókán 16 év alatt megötszöröződött, a kiemelkedően nagy számú juhot tartó Deszken pedig 1000 darabbal nőtt az állomány.¹⁹ Ez utóbbi települések magas számadatai az uradalmak gazdálkodásából adódnak. Ellenben a viszonylag kevés juhot tartó Józseffalván is majdnem kétszeresére nőtt, Gyálán pedig megháromszorozódott a juhállomány. A számszerű adatsort az alábbi táblázat mutatja:²⁰

Település	1895	1911
Hódegyháza	798	1278
Csóka	315	1532
Deszk	3721	4715
Józseffalva	667	1252
Gyála	610	2095

Vizsgált településünkön 1911-ben az 1278 juhból 27 volt tenyészkos, 783 anyajuh, 84 ürü, toklyó és 384 bárány.²¹ 29 anyabirkára jutott 1 kos. Ezek racka és cigálya juhok voltak. Az ország akkori juhállományának csaknem kétharmadát ez a két faj alkotta.

Ha megnézzük, hogy miként alakult Torontál vármegyében a 19. század végén és a 20. század elején a juhállomány, akkor darabszámmra nézve a következő képet kapjuk:²²

¹⁵ Szobonya Bertalan 1909. 399.

¹⁶ Jeszenszky Ignác 1904. 15.

¹⁷ Szentiványi Ferencz 1912. 10.

¹⁸ Szobonya Bertalan 1909. 399.

¹⁹ A Magyar Szent Korona Országainak állatlétszáma. In: Magyar Statisztikai Közlemények 41. kötet. Budapest, 1913. 766.

²⁰ A Magyar Szent Korona Országainak állatlétszáma. In: Magyar Statisztikai Közlemények 41. kötet. Budapest, 1913. 766.

²¹ A Magyar Szent Korona Országainak állatlétszáma. In: Magyar Statisztikai Közlemények 41. kötet. Budapest, 1913. 769.

²² Szentiványi Ferencz 1912. 10; Marton Andor 1911. 230.

1895	1906	1907	1908	1911
226602	364650	329662	392056	398319

Megállapíthatjuk, hogy a bácskai legelőfeltörések következtében az 1900-es évek közepétől fokozatosan nőtt a Torontál vármegye területén tartott juhok száma.

A 20. század közepétől a bácskai állattartó gazdák számára olyannyira beszűkült az élettér, hogy új, elsősorban a Bánságban lévő legelőterületek felé vették útjukat, jelentősnek mondható migrációt indítva el ezáltal.

Állattartás napjainkban a családtörténetek tükrében

Előljáróban ejtsünk néhány szót az állattartás módjairól. Uradalmi birkatartásról, a legközelebb Csókáról van adatunk, ahol a Léderer-birtok állandó birkaállománya 500 cigája anyabirka volt a Széki majorban.²³ A kutatott területen a hagyományos értelemben vett közösségi nyájak már a második világháború utáni időszakban megszűntek. Ezt követően csak a néhány darabos juhállomány tanya körüli legeltetése és a 80–100–200 birkával gazdálkodó *magatarti* és *kommenciós* juhászat maradt fenn.

Jázován a juhászattal foglalkozó gazdák többsége régebben *magatarti* juhász volt. Ez azt jelenti, hogy annyi saját állattal rendelkezett, amelynek a legeltetése, őrzése kifizetődő volt, ha azt a gazda vagy valamelyik családtagja végezte. Az állatok gyógyítását, gondozását, takarmányozását is családon belül oldották meg.

A napjainkban gyakori *kommenciós* juhászatnál szintén az egész falca juh egyetlen gazda tulajdonát képezi. Az állatok őrzését azonban már fogadott pásztor végzi, aki a munkájáért előre kialkudott bért, *kommenciót* kap. A juhok kihasználásáról a gazda önállóan dönt.²⁴

A bácskaiak 20. század közepi bánsági legeltetéséről, a vidék jó ismerője, Cs. Simon István több rövid tárcájában szót ejtett.²⁵ Kalapis Zoltán e jelenségről a következőket írja: „... a juhászok [...] márciusban a nyájjal együtt átmennek a bánáti oldalra, és egészen decemberig legeltetnek a padéi réten, akkor visszatérnek és elszámolnak az adai juhosgazdákkal”.²⁶ A szerző szerint 15 juhászcsalád telepedett le Jázován.²⁷ Sajnos a családok neveit nem közli. A jázovai népi emlékezet nem tud ilyen nagyszámú család érkezéséről.

Jázova határában a legelők jelentős része napjainkban is a község tulajdonában van. Leszámítva azt a néhány *privátot*, vagyis magánszemélyt, aki vagy béreli, vagy meg is vásárolta a községi legelőterület egy részét. A falusi legeltetésért a *Helyi Községnek* legelőhasználati díjat, úgynevezett *pusttabért* kell fizetni.

A juhászok a *tarlósabadulást* követően az ugaron zöldellő *árvakelést* legeltetik a nyájjal. Később, a napraforgó, a kukorica és az *ipari paprika* (fűszerpaprika)

²³ Tripolsky Géza 1992. 47.

²⁴ Vö: Kovács Endre 2001. 210.

²⁵ CS. Simon István 1993. 192–193.; 1995. 49–50., 67–70., 203–205.

²⁶ Kalapis Zoltán 1993. 111.

²⁷ Kalapis Zoltán 1993. 111.

betakarítását követően pedig ezeket a földeket járatták állataikkal, egészen addig, amíg a földtulajdonosok meg nem kezdik a szántást és az őszi termények vetését.

A hagyományos juhajták közül megtalálhatóak a településen a *cigája*, a *zombori cigája*, a *merinó* birkák és ezek keverékei. Újabban kezd terjedni az Angliában és Hollandiában gyakori *Texel*, és a Franciaországban kitenyésztett *Ile de France*.

A helybeli születésű Sörös József (1922–2002) magatarti juhászként élte életét. Az apjától vette át az állatállományt a második világháborút követően. A tél végét jelző hóolvadás után már kihajtotta birkáit és amíg „*a hó be nem gyűtt*”, naponta kijárt a legelőkre, tarlókra. Esténként hazahajtott és az udvarán felállított fészkerben éjszakáztott a nyája. A téli szálastakarmányt a jószágoknak a here-, és fűszéna jelentette. Abbraként minden állat 80–90 dkg kukorica, búza és zab keverékét kapta.

Sörös József a jószágtartásból olyan jövedelemre tett szert, hogy a 21. század elején a juhászat mellett a fiával közösen 12 hold földön 2 traktorral gazdálkodott. Ott jártunkkor büszkén újságolta, hogy neki két háza is van a faluban. Halála után a fiára maradt a családi gazdaság, aki napjainkban a magatarti juhászok utolsó hírnemője Jázován.

Lajkó József és családja 1981-ben költözött át a bácskai Utrine-ból Jázovára. Két borjút, egy tehenet és 308 birkát hajtottak át az „új honfoglalók”. Már áttelepülésük előtt is minden tavasszal a Bánságba, Novo Miloševo-ra adták bérbe juhaikat egy szerb pásztornak. Télen pedig otthon takarmányozták állataikat. Napjainkra a juhászatról áttértek a szarvasmarhatartásra és ma a többi nagyállattartóval együtt a falu módos családjai közé tartoznak.

Bálizs László családjával és 60–70 birkával 1997-ben települt át az Ada melletti Moholról.

Varga Lászlóké a rokonoktól hallottak a Jázova környéki jó legelőterületekről, ezért az 1990-es évek végén úgy döntöttek, hogy felhagynak szabadkai otthonukkal, és házat vásárolnak a hodicsi tanyasor elején. 60–70 birkával gazdálkodnak. Juhászuk bére 2004-ben havonta 5000 dinár (kb. 20.000 Ft). Ezt kiegészíti a *koszt*, amely minden reggel egy kávé, fél dl pálinka, 2 étkezésre való hideg étel és vacsorára főtt étel.

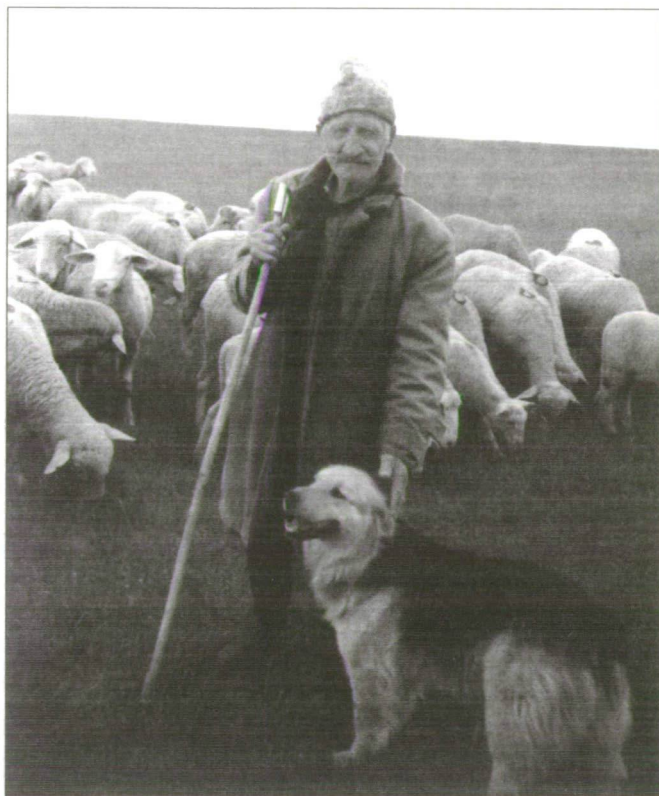
A Bajusz család gazdálkodását részletesebben tárgyaljuk. A család adai származású. A családi emlékezet szerint már ifj. Bajusz Nándor nagyapja is a Bánságba járt át legeltetni a nyájával. Bajusz Lajosnak (1912–1999) és mind a hét testvérének volt birkája.

Id. Bajusz Nándor (szül. 1937) 1983-ban eladta jószágállományát, mindössze 20 birkát hagyott meg. Próbálkozott tehéntartással és bikahizlalással is, de végül a juhászatnál maradt. Időközben állatállományát felszaporította és azóta a fiával közösen gazdálkodik. A közös gazdaság fenntartása előtt ifj. Bajusz Nándor (szül. 1958) Adán, a városi fémöntődében, felesége, pedig egy egészségházban dolgozott. Az állami munkahelyen mindketten havonta kaptak fizetést. Ez azonban alacsonynak bizonyult a család számára, ezért döntöttek a magángazdálkodás mellett. Mivel nem akartak felhagyni adai otthonukkal, egy régi házat vásároltak Jázova szélén, amit az idők folyamán szépen felújítottak.

A településsel határos Padé legelőiből bérelnek, ahol tavasztól a nyár végéig legeltetik nyájukat. Aratás után hazahajtják falkájukat a Bácskába, ott a tarlóföldeket járatják az állatokkal.

A Bajusznéknál szolgáló Kántor József (1937–2004) juhász bére egy hónapra egy bárány volt. Pénzt nem kapott, ellenben reggel-este egy pálinkával vagy egy sörrel és egész nap étellel látták el. Betegsége esetén az orvosságot is a gazda biztosította számára. Dohányos ember lévén, naponta egy doboz cigarettát is kapott. Hideg időben báránybőr kucsmát, szőrmebéléses vastag kabátot viselt. Az állatok őrzésében farkaskutyája segítette. A bánási rónákon a csordások faragott, bunkós végű bottal, a juhászok pedig juhászkampóval járnak.²⁸

1. kép Kántor József juhász

Bár a Bajusz családban apa és fia közösen gazdálkodik, a családfőnek mégis ifj. Bajusz Nándor tekinthető. Ő tartja ellenőrzése alatt a gazdasági folyamatokat. Az ő feladata a különféle munkakörök kijelölése, a tevékenységek megszervezése.

²⁸ Vö: Kumović, Mladenko – Smiljanić, Milutin (editors) 1997. 300–303.

A termelési stratégiában mutatkozó fontosabb kérdésekben saját maga, önállóan dönt. Ez ugyan eltér a hagyományosnak tekintett hierarchikus parasztszalád-modelltől, de nem egyedülálló a Kárpát-medencében.²⁹

A Bajusz család az állattartás mellett összesen 25 hold szántóföldön gazdálkodik. Adán termelt növényeinek területi megoszlása 2004-ben a következő volt: 7 hold kukorica, 3 hold búza, 2 hold árpa, 1 hold zab, 2 hold napraforgó.

Ugyanabban az évben Jázován 3 hold kukoricát és 7 hold herét termeltek. Esetükben a gazdaság méretei megkövetelik a családfő mellett az állandó segítséget. Egyes időszaki mezőgazdasági munkák (kukoricakapálás, -törés) alkalmával nap-számosokat kénytelenek fogadni.

A család elmondása szerint a gazdálkodás menetének megtervezésében a legnehezebb volt megtanulniuk az alkalmi, nagyobb összegű bevételek egész évre történő beosztását. Fontos döntést igényel a tőke helyes visszaáramoltatása a gazdaságba. E gazdálkodási ágazat vállalásának nagy visszatartó ereje, hogy a birkák mellett nincs hétvégéje az embernek. Mindezek ellenére elmondható, hogy Bajusznéknál a modern családi gazdálkodás csirái látszanak kibontakozni. Fiuk, Gábor (szül. 1983) állatorvosi technikusként tanul, lányuk, Erzsébet (szül. 1986), pedig közgazdasági szakközépiskolába jár. Van remény rá, hogy idővel a fiúgyermek átvegye a gazdaság irányítását, a leány pedig annak könyvelését, papírmunkáit végezze.

Haszonvételi formák, értékesítés

A 20. század közepén a bácskaiak élénk kereskedelmi kapcsolatot tartottak fenn a Tisza túlsó oldalán élő bánásiakkal. Az adaiak Jázovára mentek lovakat vásárolni, és a borjakat is a Bánágban szerezték be. A Tiszán a padéi³⁰ és az adai révén keltek át. A forgalom télen sem szűnt meg. Ilyenkor a révészek feladata volt a jég hízalása. Szalmával, pelyvával szórták meg a jég felületét, melyet vízzel öntöztek. A megvastagodott eget még homokkal, vagy *cunderrel*, azaz salakkal is erősítették. „*Ezen az úton ezerszámra terelték át a sertést, százszámra a szarvasmarhát a csókai vágóhídra.*”³¹ Ma már nincs akkora jelentősége a két táj egymás közti állatkereskedelmének.

Élőállat

Birkavágó mesterek, úgynevezett *cincárok* nem laktak a környéken. Amíg a csókai Széki majorban lévő Léderer uradalom fennállt, oda is Szabadkáról hozatták őket.³²

Az állatkereskedelem napjainkban eléggé egyirányú Jázován. Jugoszlávia 1990-es években bekövetkezett tagállamokra szakadása után a Vajdaság számára fő

²⁹ Vö: Oláh Sándor 2004. 89.

³⁰ A bácskai lábasjóságot a padéi kompon szállították át, és hajtották a csókai szalámigyárba. Kalapis Zoltán 1993. 108.

³¹ Kalapis Zoltán 1993. 108.

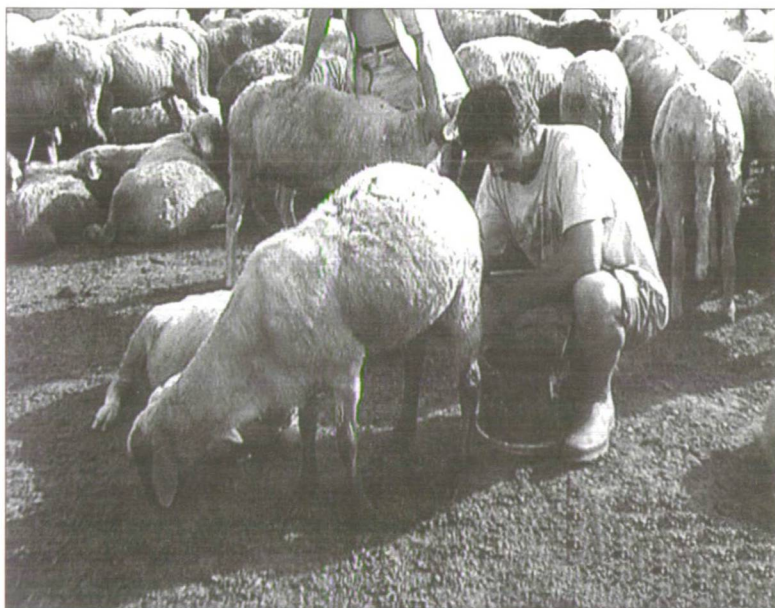
³² Tripolsky Géza 1992. 48.

piaci lehetőségeket kínáló boszniai kapocs elapadt. Azóta annyiban működik ez irányú kereskedelem, hogy időnként boszniai kupecsek jelennek meg a faluban, akik felvásárolják az élőállatot, teherautóval leszállítják a határig, ott pedig csónakon csempészik át a Száván és viszik Šabacra.

Mivel az állatfelvásárlók évente felkeresik a település állattartóit, ezért a gazdák nem viszik vásárra bárányaikat. Alkalmanként egy belgrádi hentes szokott még jönni a faluba, aki ilyenkor 20–30 bárányt összevásárol.

Tejhaszon

Folyamatos, havi jövedelmet a tejhaszon hozhat a gazdálkodóknak. Régebben, amíg volt közösségi nyáj a faluban, addig akinek 5 fejős birkája volt, az a reggeli vagy az esti tejet kapta meg, akinek 10, az az egész napi fejést vihette haza. Az emberek a tejet 20–30 literes bádoggannákban hordták a falusi tejátvevőhöz. Onnan a zentai tejgyárba szállította a tejeskocsi. Ma már három tejszarnok van a faluban, ahová Kikindáról és Újvidékről naponta jár ki a tejeskocsi.

2. kép Birkafejés (Kothencz Kelemen felvétele)

A tejhaszon értékesítésének másik módját a piacozás jelentette. A tejből az asszonyok túró, tejfölt, tarhót készítettek. A tarhót szélkébe (szilkébe), a tejfölt, túró, túrósdézsába tették a gazdasszonyok és vitték Csókára a piacra.

Manapság a juhászok sajtot eladásra nem, csak saját fogyasztásra szoktak készíteni az utolsó fejésből. Leginkább tarhót állítanak elő. Egy edényben a tejet felforralják. Mikor kezd kihűlni, oltóanyagot, tarhómagot tesznek bele. Egy liter tej-

hez körülbelül egy évőkanállal. Meleg helyre teszik, ahol egy-másfél óra alatt megalszik, megkeményedik. Kocsonyás állagú, savanykás ízű ennivaló. Bajuszék 7 dl-es befőttes üvegekben házhoz szállítják a megrendelőnek. Jó bevételi forrás, mert a tejcsarnokkal ellentétben a falusi vásárlók azonnal fizetnek érte.

Gyapjú

A két világháború között a vidéken híresek voltak munkájukról a zentai és oromhegyesi nyíróasszonyok. Ők azonban csak a csókai uradalom Széki-, György-, és macahalmi majorjában dolgoztak.³³ A kis létszámú nyájak tulajdonosainak nem lett volna kifizetődő a bér munkások alkalmazása. Ezért Jázován a nyírás mindig családi munkát jelentett. Manapság is leginkább a családfő és fia végzi ezt a munkafolyamatot. „Aki tuggya, meg érti, meg jó a dereka, az olyan 30–40 birkát megnyír naponta ollóval is, kézzel” – állítja ifj. Bajusz Nándor. A gazdák a gyapjú alacsony ára miatt csak így reménykedhetnek valamennyi pénzforrásban. Ha erre szakosodott brigáddal végeztetnék a munkát, akkor a várható jövedelem több mint a felét kellené a munkások fizetésére fordítaniuk.

Napjainkban egy Koszovó környéki ruházati gyárból jönnek a felvásárlók, akik csekély összegért (2004-ben 20 dinár/kg) megszabadítják a gazdákat a gyapjú-tárolás nehézségeitől.

Trágya

Az állatok után felhalmozódott trágya nem jelent nagy bevételi forrást a gazdaságoknak. Leginkább mindenki a saját földjét javítja vele. Bajuszék is azért vásároltak szántóföldet a faluban, hogy tudják hova hordani a szerves anyagot. Ha a felesleggel már nem tudnak mit kezdeni, azt újabban egy bácsszőlősi gazda vásárolja meg tőlük. Mindössze annyi pénzt fizet érte, amiből a szalmabálázás költségeit fedezni tudják.

A népi emlékezetben még él annak a nyoma, amikor az Ada környéki szállások lakói meghívták a birkatartókat saját udvarukra éjszakázni a nyájjal. A gazda adta a birkák alá a szalmát, a trágya, pedig az övé lett.

A juhtartás építményei

a) Építmények a juhok részére: szárnyék, karám, isztronga, supa

Az állatok enyhelyéül szolgáló *szárnyékok* Y-alakúra építették, hogy a nyájat mindig a széllel szembeni oldalra tudják terelni. Készítése a következőképpen történt: először akácfa karókat ástak le a legelőn, egymástól 3–4 méterre. Ezekhez keresztben akácfa gallyakat erősítettek, kezdetben *kócmadzaggal*, később dróttal. A gallyak közé nádat fűztek, amit aztán a földbe ástak. Az 1960-as években még 5–6 szárnyék állt a jázovai határban, a '80-as évek vége felé már csak egy.

³³ Tripolsky Géza 1992. 55–57.

A juhászok a juhok legelőn történő nyári éjszakázására mozgatható, fedetlen *karámokat* építenek.³⁴ A karámot lécekből összeszegelt, 80 cm magas, három és fél méter széles *kollátokból* állítják össze, négyszögletes vagy kör alakúra. Ide hajtják be fejéskor a birkákat és ebben is éjszakázik a nyáj.

3. kép Karám és juháskunyhó a falu szélén (Kiss Zoltán felvétele)

4. kép Isztronga Sörös József udvarán (Kothencz Kelemen felvétele)

³⁴ A karám szó használatát illetően a Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlasza Telecska, Pacsér, Feketics, Szenttamás, Felsőhegy, Szaján, Szentmihály, Bajmok, Csóka, Magyarittabé településeket említi. Papp Árpád (szerk.): VMNA II.8.2.1.d.

A nádfalú karámot a Vajdaság egyes településein *isztronga* néven ismerik.³⁵ Az építmény nevéből már kitűnik, hogy a fejés céljait is szolgálta. Tavasszal kezdtek el építeni, mikor már közeledett a fejés ideje. Nagysága attól függött, hogy melyik juhásznak mennyi *cangája*, fejősbirkája volt. Ugyan Jázován már nem állnak ilyen építmények, de 2001-ben Sörös József udvarán még megfigyelhettük egy *isztronga* maradványait.

5. kép Birkasupa (Simon András felvétele)

Napjainkban a birkák istállózó tartásának központi építménye a nyitott elejű, féltetős gazdasági épület, a *fészter* vagy *supa*.³⁶ Ennek a padlásán tárolják az állatok takarmányozására szánt szálatakarmányt.

b) Építmények a juhászok részére: kunyhó, lakókocsi

A népi emlékezet szerint régen a juhászok a szárnyék mellett felállított kör alakú, nádból készült *gunyhó*ban aludtak.³⁷ Bajusz Nándor apja még ilyenben húzta meg magát, mikor a bánági rónaságon kezdte legeltetni nyáját. Némelyik pásztor még a kutyájának is készített kisebb kör alakú nádkunyhót.³⁸

Aki megtehetette, téglalap alakú, 2x3 méteres, nyeregtetős kunyhót készített magának. Elfért benne egy ágy, egy asztal és néhány szék. Az építmény fala és a

³⁵ Balázs Mátyás 1979. 359., 361.; A Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlasza Becséről, Székelykevéről és Pacséról közöl adatokat. Papp Árpád (szerk.): VMNA II.8.2.1.c.

³⁶ A *supa* a német eredetű Schuppen, 'fészter, pajta, kocsiszín' jelentésű szóból került a magyar nyelvhasználatba. Kölcsönszóként a délszláv nyelvekben *šupa* alakban használatos.

³⁷ Ez a néprajzi szakirodalomból *kontyos kunyhó*ként ismert pásztorépítmény. Györffy István é. n. 120–121.

³⁸ Tripolsky Géza 1992. 29.

teteje nádból vagy kukoricaszárból, az ajtaja pedig deszkából készült.³⁹ Később, körülbelül az 1970-es évektől a juhászok már vontatható, kerek lakókocsiban, bódében éjszakáztak a hideg őszi estéken.

Állatbetegségek, állatgyógyítás

A birkák közt jelentkező betegségek közül a lépfene legutóbb az 1950-es évek végén tizedelte meg a környék jószágállományát.⁴⁰

Az év folyamán a juhászoknak a legtöbb munkát a birkák körmölése jelentti. „Van olyan fű, ez a vadóc, ami az állatok körme közé rakodik. Akkó oszt az kironi és akkó mink szottuk kezelni. Amelyik lássuk, hogy sánta, meghaggyuk otthon, formalinnal kezezzük és egy-két nap alatt begyógyul” – mondta Sörös József. Néhány juhász bicskával, mások metszőollóval körmölnék.

A rüh (scabies) terjedése a racka–merinó fajtaváltással hozható kapcsolatba.⁴¹ Orvoslásként először megnyírták, majd pedig lúgzóhordóban megfürdették a birkákat.⁴² Jázován 2001 nyarán volt alkalmunk megfigyelni egy birkafürdetést. Az előkészületek során a juhászok egy régi zománcozott fürdőkádat ástak le a földre, kb. fél méterre. A mellé helyezett kisméretű, téglalap alakú szalmabálára a kád szélével rézsútosan egy deszka ajtót tettek. Miután két ember a birkát a kádba emelte és megfürdette, a falpra tették, amelyről a vegyszer visszafolyt a fürdetőbe. Ezután az állatot elengedték és jöhetett a következő.

A fürdető vízbe régebben *kreolint* (karbonsav), újabban *vetiolt* (malathion) keverték.⁴³ Sörös József saját beton medencéjében, *bazinjában*⁴⁴ fürdette nyáját. 1000 liter vízhez 1 liter *gamacidot* kevert. *Kollátokból* összeállított egy folyosót, ezen keresztül hajtotta a birkákat a medencébe. A medence túlsó, lejtős oldalán az állatok kísértáltak és a lecsöpögő vegyszer visszafolyt a *bazinba*.

A második világháború előtt – amíg nem volt vegyszeres fürdetés – a jázovai juhászok még az Aranka folyóban úsztatták a nyájukat.

A szájbetegségekről ma már nem hallani a településen. Az 1980-as években Sörösék 20–30 bárányának a szája kisebesedett. „Akkó ezeket mind kiszettük közülük és akkó vettük ezt a tinturát⁴⁵ és összekevertük étolajjal. Oszt akkó egyenként szivaccsal megkentük a száját mindegyiknek evvel a tinturával [...] ezt hozta a melegség, meg a láz.”

³⁹ Vö: Tripolsky Géza 1992. 28.

⁴⁰ Törköly István 2000. 323.

⁴¹ Paládi-Kovács Attila 1993. 300.

⁴² Paládi-Kovács Attila 1965. 109.

⁴³ Kovács Endre 2001. 216.; Paládi-Kovács Attila 1965. 109.

⁴⁴ A vajdasági magyarok nyelvhasználatába a medence jelentésű *bazin* szó valószínűleg délszláv közvetítéssel került. Szerb alakja *basen*, a horvát *bazen*, de a román is *bazin*-nak mondja.

⁴⁵ Sörös József pontosan nem tudta megnevezni a vegszert, csak annyit említett, hogy fekete színű, olaj sűrűségű folyadék volt.

6-7. kép Birkafürdetés (Kothencz Kelemen felvétele)

Összegzés

A közép-bánsági Jázova népének 21. század eleji gazdálkodását, életmódját alapvetően a tavasztól ősziig tartó legeltetésre alapozott szarvasmarha- és juhtenyésztés határozza meg, illetve az ezt kiegészítő szántóföldi növénytermesztés. A nagycsaládszervezet, mint gazdasági egység a birkatartók és a nagyobb állománnyal rendelkező szarvasmarhatartók esetében megfigyelhető a településen. Amíg a magatartó juhászat elsősorban a család munkaerejére és a segítségmunkára épít, addig a komenciós juhászok és a nagyállattartók több falubeli napszámost alkalmaznak. A Bácskából érkezett, nagyobb állatállománnyal rendelkező gazdák mobilitása megtelepedésük óta nem jelentős. Ezáltal a gazdaságok értékesítési, tapasztalatszerzési lehetőségei korlátozottak. A gazdák ki vannak szolgáltatva a helybe érkező felvásárlók szabta feltételeknek.

Napjainkra elmondható, hogy a birkatartással hagyományosan foglalkozó gazdák esetében csak akkor kifizetődő ez az ágazat, ha nem számolnak a nagy energia-befektetéssel, a családtagok munkájával. Azok az emberek kezdenek el a gazdálkodás ezen ágával foglalkozni, akiknek ősei is a juhászatból éltek és az ő tevékenységük kulturális mintaként szolgál számukra. A juhászatból élők esetében jelentős gazdasági stratégiaváltást okozna, ha új törzskönyvezett tenyészkosokat szereznének be. Mivel ennek nagy tőkebefektetés a feltétele, ezért erre kevés gazdálkodónak van lehetősége. A gazdák állatállományukban tudatos szelekciót nem alkalmaznak. A tenyésztési viszonyokat tekintve az apaállatok állandóan a nyáj között vannak, tehát az egész év folyamán ellenek a birkák.

A címben szereplő adatközlői idézet már a dolgozat elején utal a bácskai kapcsolatra. Annak ellenére, hogy Jázova mindig is a szegényebb faluk közé tartozott, mégis vonzerővel bírt a bácskai állattartókra nézve. A 20. századi migráció két komolyabb okra vezethető vissza. Egyrészt a legelőfeltörések következtében az állattartó gazdák élettere olyannyira beszűkült, hogy nyitniuk kellett új területek felé. Másrészt iránymutató volt számukra az is, hogy a jó minőségű bácskai földek árán, annak többszörösét vásárolhatták meg a sivárabb bánsági oldalon.

ADATKÖZLŐK

Bajusz Nándor (1958), Bajusz Nándorné Szécsényi Valéria (1960), Bálizs László (1957), Kiss János (1941), Kiss Jánosné Kiss Lídia (1947), Kiss Róbert (1975), Lajkó József (1968), Lajkó Józsefné Sörös Teréz (1947), Sörös József (1922–2002), özv. Sörös Józsefné Piri Rebeka (1932), Urbán Tibor (1970), Varga László (1961)

IRODALOM

- BALÁZS Mátyás
1979 A letűnt pásztortörvényszék. *Híd XLII.* 356–366.
- BÁLINT Sándor
1976 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete 1. rész. *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75-2.* Szeged
- BÁRTH János
1984 Földművelés és állattartás a Bácska északi határvidékén a 18. században. *Cumania* 8. 275–322. Kecskemét
- FRIDRIK Tamás
1878 *Bács-Bodrogh vármegye földrajzi, történelmi és statisztikai népszerű leírása.* Szeged
- GYÖRFFY István
é. n. Állattartás. In: *Magyarság Néprajza II.* Budapest, 83–147.
- HEGEDŰS Antal
1984 *Bácskai és bánati jobbágylevelek (1676–1848).* Újvidék
- JESZENSZKY Ignác
1904 *Torontál vármegye gazdasági monographiája.* Budapest
- KALAPIS Zoltán
1993 Az utolsó tiszai komp. In: *Régi vízvilág a Bácskában és Bánátban.* Újvidék, 79–112.
- KOVÁCH Géza
1998 *A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése (1716–1848).* (Dél-Alföldi évszázadok 11.) Szeged
- KOVÁCS Endre
1995 *Doroszló népi juhászata.* JMMT. Újvidék
2001 *Állattartás a vajdasági Doroszlón.* Tóthfalu
- KUMOVIC, Mladenko – SMILJANIĆ, Milutin (ed.)
1997 *The Museum of Vojvodina. Permanent exhibition.* Novi Sad
- MALUCKOV, Mirjana
1985 *Rumuni u Banatu. Etnološka monografija.* Novi Sad
- MARTON Andor
1911 Mezőgazdaság. In: BOROVSZKY Samu (szerk.): *Torontál vármegye.* Budapest, 204–234.
- OLÁH Sándor
2004 *Falusi láttelepek (1991–2003).* Csíkszereda
- PALÁDI-KOVÁCS Attila
1965 A keleti palócok pásztorkodása. *Műveltség és Hagyomány VII.* Debrecen
1973 Az anyagi kultúra alakulása néhány dél-alföldi (bánsági) magyar faluban. *Népi Kultúra – Népi Társadalom VII.* Budapest, 291–326.
1993 *A magyar állattartó kultúra korszakai.* Kapcsolatok, változások és történelmi rétegek a 19. század elejéig. Budapest
- PAPP Árpád (szerk.)
2002 *A Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlasza (VMNA) CD-ROM,* Szabadka
- PÉNOVÁTZ Antal
1975 *A pacseri földművelés és állattartás szótára.* Újvidék
1979 *Vajdasági magyar néprajzi kalauz.* Újvidék

REISZIG Ede

1911 Torontál vármegye községei. In: BOROVSKY Samu (szerk.): *Torontál vármegye*. 14–138. Budapest

CS. SIMON István

1993 Sóvirág. *Észak-Bánát szociográfiájához*. JMMT. Újvidék

1995 *Lehasadt ág*. Kanizsa

SZENTIVÁNYI Ferencz

1912 Torontál vármegye közgazdasági és socialis állapota a XX. század első tizedében. *Klny. a „Közgazdasági Szemle” 1912. évi február–március havi füzetéből*. Budapest

SZOBONYA Bertalan

1909 Mezőgazdaság és állattenyésztés (kiegészítette: Günther Ferenc). In: Borovszky Samu (szerk.): *Bács-Bodrog vármegye II*. Budapest, 389–418.

TÖRKÖLY István

2000 *Hívjuk az élőket, siratjuk a holtakat. Szaján története*. Toronto-Ontario-Canada

TRIPOLSKY Géza

1992 „Nem bánom, hogy juhásznak születtem”. *A Tisza-vidék néprajzához és folklórához*. JMMT. Újvidék

Schafzucht in einem Banater Dorf

KELEMEN KOTHENCZ

Die Wirtschaft der Einwohner von Jázova wird heute von weidender Rind- und Schafzucht, sowie vom Ackerbau bestimmt.

Die Schafbesitzer waren schon immer selbständig, d.h. sie pflegten den Viehbestand alleine, mit ihrer Familie. Anhand drei Generationen einer Familie stellt der Autor ganz detailliert dar, wie sich die Schafhaltung änderte. Er beschreibt die Bauten der Schafzucht und die Nutzungsmöglichkeiten: den Verkauf von Tier, Milch, Wolle und Dünger, sowie die Behandlung der Tierkrankheiten.

Im 20.Jh. siedelten sich mehrere Familien aus dem Banat im Donau-Theiss-Zwischenstromland hier ins Dorf um, dessen Lebensunterhalt die Schafzucht war/ist. Die Umsiedlungen lassen sich durch zwei Umstände erklären: einerseits war der Lebensraum der tierhaltenden Wirtschaften nach der Ausbreitung der Ackerwirtschaft eingeeengt, zweitens konnten diese Familien für den Preis ihres Feldes im Banat hier das mehrfache Land kaufen.

A falu népének kapcsolatrendszere

BENKÉNÉ SÁNDOR BARBARA – JUHÁSZ ANTAL

Jázova, régi magyar nevén Hódegyháza népének kapcsolatrendszerét a 19-20. századi anyakönyvek és visszaemlékezések alapján mutatjuk be. A 2001-ben, anyaggyűjtésünk idején idősebb korú lakosok emlékezete az 1930-40-es évek fordulójáig enged megbízható hitelű visszatekintést¹. A falu külső kapcsolatrendszerét: a munkavégzéssel, a házasságkötéssel, a piacozással és a templombúcsúkkal összefüggő kapcsolatokat vizsgáljuk.

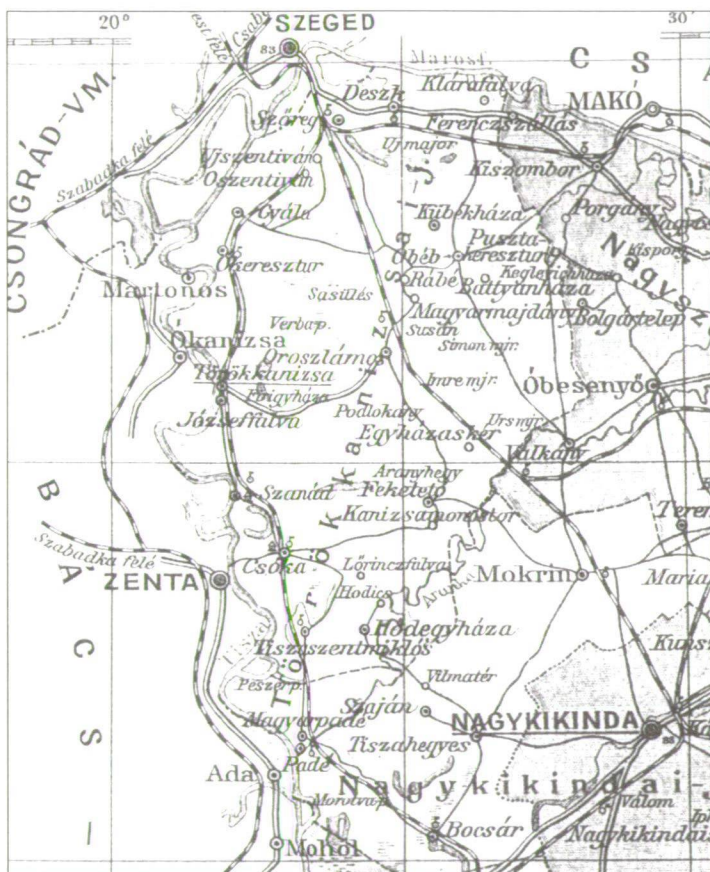
1. A kevés földű és földtelen szegényparaszt családoknak fő munkaadója a szomszédos csókai Lederer uradalom volt. Az 1930-40-es években a nagybirtokon kukorica-, cukorrépa termesztés, szarvasmarha- és juhtenyésztés mellett több száz holdon folytatott intenzív szőlő-, zöldség- és virágtermesztést. A tulajdonos húsfeldolgozó üzemet és szeszgyárat is létesített. A belterjes növénykultúrák művelése igen munkaigényes, ezért a hat majorban dolgozó cselédeken, béreseken kívül az uradalom sok napszámost és idénymunkást, *hónapost* foglalkoztatott. Tavasszal a falusi kisbíró kidobolta a munka kezdetét vagy szólt a *bandagazdáknak*, hogy szervezzenek elegendő számú munkást. A *hónaposokat*, summásokat az uradalom általában hat hónapra: május elejétől novemberig szerződtette. A nők általában palántáztak, a szőlőben kacacsztak, kapáltak, májusban székfűvirágot, azután salátát, zöldséget, virágot szedtek, kukoricát, répát kapáltak, következett az aratás, utána folytatták a kapálást, virágzedést. A férfiak a nehezebb munkákat: rakodást, hordást, fűkaszáást, aratást, szőlőpermetezést, állatok gondozását végezték. A több termelési ágazattal foglalkozó nagybirtok a hónaposoknak fél éven át, folyamatosan munkát adott. Ha az egyik majorban befejezték a soros idénymunkát, folytatták a másik major földjein. Úgy mondják, „*macamunkát*” végeztek. Az elnevezés valószínűleg onnan származott, hogy az egyik nagymajort *Macahalom* határrészről nevezték el. Hétfőn hajnalban hat órakor kezdték a munkát, naponta este hat óráig dolgoztak. Az uradalmi földtől távollakó hónaposokat, pl. szajániakat szombat este lovaskocsin hazavitték.

A csókai uradalomnak speciális ágazata volt a virágtermesztés. Idősebb jázovaiak szerint az 1930-as évek közepe táján honosították meg. Magjáért a termesztették. Virágszedés után a legkülönbözőbb magvakat válogatták, szárították és csomagolták. Az igényes aprómunkát nők végezték. A virágmagokat a birtokos külföldre szállította.

Egy visszaemlékező szerint a Lederer uradalom régebben (föltehetően az első világháború előtt) felvidéki és a Dunántúlról Vas megyei summásokat is foglalkoztatott. Az intézők kiválasztották a megfelelőnek tartott munkaerőt, a többi embert hazaküldték: „*Látitok a tornyot, menjetek haza.*”

¹ Az interjúkat Sándor Barbara készítette. Anyaggyűjtését Juhász Antal csókai és szajáni adatai egészítik ki.

A jázovaiak eljártak egy távolabbi, kb 30 kilométerre fekvő nagybirtokra, az ún Aladár-birtokra is hónaposnak. A zsidó birtokos azért alkalmazta őket, mert meg volt elégedve szorgalmukkal. Májusban kukoricakapálással kezdték a munkát és ősszel a kukorica szedéssel fejezték be.

Torontál vármegye északi része. Borovszky Samu 1911. nyomán

A két nagybirtokon kívül leggyakrabban mokrini és kikindai szerb gazdák-nál dolgoztak napszámosként. Mokrin a falutól keletre, 17-18 km-re, Kikinda délkeletre 23-24 km-re fekvő település. A módos szerb gazdák szívesen fogadtak jázovai munkásokat, volt közöttük, aki meg is mondta az okát, :”...a magyarok jobban dolgoznak...” A kikindai Budisics Gyuró nagygazdánál előfordult, hogy azoknak adott munkát, akik két napig ingyen munkát , ún robotot vállaltak. Nem volt egyedi eset; a 20 század első évtizedeiben a Csongrád megyei Pallavicini uradalom is kötelezte robotra az aratórészeseit. Ott a robotot májusi, első fűkaszá-láskor teljesítették.

Rendszeresen vállaltak napszámos munkát tiszaszentmiklósi, padéi gazdáknál is. Többnyire 20-25-30 tagú bandákban szerveződtek. Együtt indultak a napkelte-től napnyugtáig tartó munkába és együtt mentek haza. A csoport értesítése, összetartása a bandagazda feladata volt. Ősszel Bácskában – Zenta, Ada, Szenttamás határában – répaszedésen, kukoricaszedésen dolgoztak.

A 13-15 éves lányokkal könnyebb munkát végeztek, ők ún. kislánynapszámot kaptak, és ennél több volt a nagylányok napszámbére. A legények és a nagylányok 17 éves koruktól a felnőttekkel azonos munkát végeztek és egész napszámért kaptak. A négy-hat gyereket nevelő szegényparaszt szülők már 7-8 éves lányokat elszegődítették tanyai gazdákhöz libapásztornak. Szenes Etelkának (sz. 1932.) nyolc testvére volt, csak két évig járt iskolába, utána tavasztól őszig „tanyán szolgált”. Egy másik családban négyen voltak testvérek és a két lány 7-8 éves kortól 11-12 éves koráig libapásztorkodott. Tanyai családok 20-40 liba őrzését bízták a kislányokra. A következő évben egyikük a Léderer birtokon dolgozott: „Tizenhárom éves voltam mikor mán a Lédererhöz jártunk macamunkára.”²

A csókai uradalomban az 1940-es években az aratók a 11. részért dolgoztak: 25 keresztből 3 kereszt volt a munkásoké. Hallottunk példát arra is, hogy gazdáknál ugyanakkor minden 10. kereszt volt az aratórészt.³

Télen az uradalom nádvágásra fogadott fel férfiakat. A levágott, kérébe kötött nád mennyisége szerint pénzbért fizetett. Amikor a nagybirtok és a parasztgazdaságok, az 1950-es évektől az állami gazdaság, a szövetkezetek nem nyújtottak munkaalkalmakat, a jázovaiak eljártak kubikolni. Gubacskó József 20-25 fős munkacsoportja a Bánságban a határtól Belgrádig számos településen dolgozott. Minden földmunkát elvállaltak, de elsősorban csatorna- és kútásással, víz- és kábelvezetékek földmunkáival foglalkoztak. Kubikosnak Szajánról is eljártak. Onnan az 1940-50-es években három kubikos banda dolgozott a Bánság és a Bácska földmunkáin.

2. A 19. században a jázovai és hodicsei házasságkötéseket és a szajáni és a padéi római katolikus egyház anyakönyvezte. 1836 január elejétől 1838 december végéig az alábbi jázovai illetve hodicsei lakosok kötöttek egymással házasságot:⁴

Völegény			Menyasszony		
Neve, életkora	Lakóhely	Származás	Neve, életkora	Lakóhely	Származás
Simon István, 51 év	Jázova	Hatrangyos*	Iván Rosa, 50 év	Jázova	Jázova
Terhes Mátyás, 20	Jázova	Allgyő	Ripso Anna, 18	Jázova	Topolya
Sziráky József, 42	Hodits	Szeged	Kuruntzi Örsébet, 28	Hodits	Zombor
Ábrahám Antal, 23	Jázova	Szeged	Vörös Örs, 17	Jázova	Szenta
Kónya Imre, 42	Szaján	Szeged	Harsányi Anna, 33	Jázova	Béb

*Hatrangyos a Mindszent–algyői uradalom dohánykertészsége Csongrád megyében.

² Adatközlők: Szabó Ilona (1924), Szabó Erzsébet (1926)

³ Adatközlők: Gubacskó Lajos (1932), Horváth Etelka (1926), Szabó Ilona (1924), Szabó Erzsébet (1926)

⁴ Padé, Római Katolikus Plébánia, Egybekeltek anyakönyve II. 1819-től. A házasságok lakhelyét (locus domicilii) és származási helyét (locus originis) 1836 januárjától tünteti fel külön rovatban.

Gyakrabban kötöttek házasságot a szajáni templomban. 1821-től 1852-ig 87 olyan házasságot jegyeztek be az ottani római katolikus egyház anyakönyvébe, melyben az egyik vagy mindkét házas fél jázovai vagy hodicsi illetőségű volt. A jázovai és hodicsi legények leggyakrabban Szajánból választottak házastársat. Fenti anyakönyvekben legtöbbször a Biczók, Lévai, Lőrincz, Mészáros, Simon, Süli, Szemerédi, Vastag család férfitagjai szerepelnek.⁵

Az 1852 novemberétől 1888 novemberéig vezetett szajáni anyakönyvből 122 olyan házasságkötést vettünk számba, melyben egyik vagy mindkét házas jázovai illetőleg hodicsi.⁶ (A házasfelek születési és lakhelyét táblázatba foglaltuk, l. a tanulmány végén.)

A jázovaiak a 19. század második felében is inkább szajániakkal, rajtuk kívül – jóval kevesebben – tiszaszentmiklósiakkal házasodtak össze.

1895-től a polgári házassági anyakönyveket használtuk fel.⁷

Házasságkötések Jázován

Időszak	Házasság kötések	A máshonnan származó	
		völegények száma	menyasszonyok száma
1896- 1900	68	Szaján 7	Csóka, Lőrincfalva, Tisza-
		Csóka 6	szentmiklós, Törökanizsa
		Tiszaszentmiklós 3	2-2
		Lőrincfalva, Zenta 2-2	Ada, Bozsér, Kishegyes, Kis-
		Beodra, Deszk, Egyházaskér, Fi-	telek, Magyarcsanád, Mély-
		rigyháza, Monostor, Oroszlámos,	kút, Szaján , Szőreg, Toron-
		Padé, Paraputy, Törökanizsa 1-1	táltorda 1-1
		Összesen: 30	Összesen: 17
1901- 1910	216	Szaján 24	Tiszaszentmiklós 7
		Csóka 17	Padé, Szaján 6-6
		Tiszaszentmiklós 13	Ada, Bácsgyulafalva, Csóka
		Padé 12	3-3
		Törökanizsa 6	Mohol, Zenta 2-2
		Egyházaskér, Zenta 5-5	Csantavér, Egyházaskér, Hor-
		Ada 4	gos, Kisorosz, Kövegy, Lip-
		Monostor 3	pa, Lőrincfalva, Magyar-
		Józseffalva, Lőrincfalva, Szeged 2-2	csernye, Mezöhegyes, (Csa- nád m.) Monostora, Temes-

⁵ Szaján, Római Katolikus Plébánia, Házassági anyakönyv I. 1809. évtől 1852. évig. Az anyaggyűjtést Jordán Ágnes végezte.

⁶ Szaján, Rk. Plébánia, Házassági anyakönyv II. 1852. évtől 1889. évig. A kijegyzéseket Jordán Ágnes végezte.

⁷ A polgári anyakönyveket a községházán őrzik, az adatfeltárást szintén Jordán Ágnes folytatta. Köszönjük Vastag Bálint anyakönyvvezető szíves segítségét.

Időszak	Házasság kötések	A máshonnan származó	
		vőlegények száma	menyasszonyok száma
		Adorján, Bácsgyulafalva, Csantavér, Dorozsma, Kecskemét, Kisoros, Kübekháza, Magyarcsanád, Magyarkanizsa, Magyar-szentmihály, Neusander, Óbecse, Óbesenyő, Pacsér, Péterréve, Rábé, Rogendorf, Valkány, Veprevác 1-1 Összesen: 117	vár, Törökkanizsa, Tuzla 1-1 Összesen: 45
1911- 1920	210	Szaján 24 Tiszaszentmiklós 8 Törökkanizsa 7 Padé 5 Egyházaskér 4 Magyarkanizsa, Zenta, Temesvár 3-3 Ada, Beodra, Csantavér, Csóka, Felső-Muzslya, Hódmezővásárhely, Lőrincfalva, Mokrin, Szenttamás 2-2 Bajmok, Bolvár (R), Firigyháza, Kübekháza, Magyarcsernye, Mohol, Monostor, Óbéba, Óbecse, Ötvösfalva, Péterréve, Porgány, Torontáloroszi, Újvár, Valkány, Kádár (R) 1-1 Összesen: 91	Csóka 9 Bácsgyulafalva 5 Szaján 4 Monostor, Tiszaszentmiklós 3-3 Óbesenyő, Padé 2-2 Ada, Feketető, Lőrincfalva, Lukácsfalva, Mohol, Péterréve, Szabadka, Szeged, Szenttamás, Tóba, Zenta 1-1 Összesen: 39
1921- 1930	223	Szaján 14 Tiszaszentmiklós 10 Padé 6 Csóka, Zenta 5-5 Mokrin, Monostor, Oblicevo 3-3 Makó, Óbecse, Szőreg 2-2 Ada, Egyházaskér, Felső-Muzslya, Józseffalva, Keresztúr, Lőrincfalva, Magyarkanizsa, Péterréve, Szabadka, Szanád, Törökkanizsa, Torontáloroszi, Torontálvásárhely 1-1 Összesen: 68	Szaján 3 Tiszaszentmiklós 2 Bácsgyulafalva, Csóka, Egyházaskér, Felső-Muzslya, Józseffalva, Monostor, Röske 1-1 Összesen: 12

Időszak	Házasság kötések	A máshonnan származó	
		völegények száma	menyasszonyok száma
1931- 1940	173	Szaján 10 Tiszaszentmiklós 7 Padé 6 Bácsgyulafalva (Telecska) Zenta 3-3 Ada, Boedra, Csóka, Egyházaskér, Dorozsma, Lőrincfalva, Magyarakanizsa, Mokrin, Oblicevo, Rábé, Sz. Miletics, Temesvár, Törökkanizsa, Újvidék, +2 falu 1-1 Összesen: 47	Szaján, Tiszaszentmiklós 2-2 Csóka, Kikinda, Mokrin Telecska, Zenta 1-1 Összesen: 9
1941- 1950	224	Szaján 10 Törökkanizsa 9 Padé 5 Ada, Csóka, Mokrin, Tiszaszentmiklós 4-4 Kikinda, Monostor, Zenta 2-2 Debeljacsa, Egyházaskér, Feketető, Józseffalva, Kiev, Magyarakanizsa, Nagybecskerek, Óbéba, Oroszlámos, Rogendorf, Temesvár, Topolya, Torontáltorda, Valkány, Zombor 1-1 Összesen: 62	Padé, Szaján , Tiszaszentmiklós, Zenta 3-3 Csóka, Nádrljan, Mohol. Mokrin, Orlovat 1-1 Összesen: 17
1951- 1960	170	Csóka 6 Tiszaszentmiklós 5 Törökkanizsa 4 Egyházaskér, Padé 3-3 Ada, Mokrin, Monostor, Oroszlámos 2-2 Beodra, Bégatárnok, Debeljacsa, Kikinda, Majdán, Magyarakanizsa, Mohol, Szaján , Szeged, Székelykeve, Zenta 1-1 Összesen: 41	Padé 5 Feketető, Kikinda, Szaján 4-4 Csóka, Mohol, Szabadka 2-2 Ada, Cservenka, Csurog, Debeljacsa, Monostor, Nagybecskerek, Ómoravica, Péterréve, Szivác 1-1 Összesen: 32
1961- 1970	132	Padé, Tiszaszentmiklós 5-5 Csóka 4 Egyházaskér 3 Ada, Debeljacsa, Kikinda, Zenta 2-2 Beodra, Fehértemplom, Magyar-	Padé 5 Feketető, Kikinda, Szaján 4-4 Csóka, Mohol, Szabadka 2-2 Ada, Cservewnka, Csurog,

Időszak	Házasság kötések	A máshonnan származó	
		völegények száma	menyasszonyok száma
		kanizsa, Mohol, Oroszlámos, Torontáltorda, Törökanizsa, Versec 1-1 Összesen: 34	Debeljacsa, Monostor, Nagy- becskerek, Ómoravica Péterréve, Szivác 1-1 Összesen: 32
1971- 1980	113	Tiszaszentmiklós 10 Padé 6 Zenta 5 Szaján 4 Magyarkanizsa, Törökanizsa 3-3 Csóka, Péterréve 2-2 Ada, Belgrád, Beodra, Csanta- vér, Horgos, Kikinda, Mohol, Mokrin, Oroszlámos, Szanád, Tornynos, Zágráb 1-1 Összesen: 47	Szaján 8 Csóka, Padé 5-5 Péterréve, Zenta 3-3 Bocsér, Tiszaszentmiklós 2-2 Beodra, Egyházaskér, Ma- gyarcsernye, Nagyfalu, Oroszlámos, Sarajevo, Sza- badka, Szenttamás, Topo- lya, Tornynos, Újvidék, Zombor 1-1 Összesen: 41

A 19. és a 20. század fordulójának anyakönyvei arról tanúskodnak, hogy számos fiatal kötött házasságot más faluból származó fiatallal. Különösen a környékbeli legények jázovai lányokkal való házasságkötése figyelmet érdemlő. Az 1896-1900 közötti öt évben esketett 68 házaspár közül 30 esetében más helységben született a völegény. Még nagyobb a Jázováról (és Hodicsről) házasuló férfiak aránya a századfordulót követő évtizedben: 1901-1910 között 216 házasság közül 117 esetben „jövevény” volt a völegény. Az adatok alátámasztják az 1879-80-ban a szomszédos szajáni plébánián szolgálatot teljesítő Kálmány Lajosnak azt a megfigyelését, hogy a temesközi magyar faluk fiatalsága Jázovára ment házastársat keresni magának.⁸

Az 1901-1910 között Jázováról házasodó férfiak 32 településről valók, és meghatározó többségük a Bánságban, nagyobb hányaduk négy közeli faluban született illetve lakott: Szajánban 24, Csókán 17, Tiszaszentmiklóson 13, Padén 12 fiatalember. Bácskából mindössze 5 zentai, 4 adai, 1-1 adorjáni, csantavéri és magyarkanizsai legény házasodott jázovai lánnyal. A jázovai legények jóval kisebb arányban kötöttek házasságot máshonnan való lányokkal. Jellemző, hogy még a 20. század első évtizedében Jázován kötött 216 házasságban 117 más illetőségű völegényt találunk (54%), addig 45 menyasszony (csupán 20%) származott más településről.

Hasonló házasodási kapcsolatot mutatnak az 1910-es évek házasságkötései. 210 házasságban 91 „jövevény” völegény és mindössze 39 „jövevény” menyasszony vehető számba.

⁸ Bálint Sándor 1976. 180.

Az első világháború után mérséklődött a más településekről párt választó férfiak száma, de csökken a máshonnan beszármazó menyasszonyoké is. Megállapítható, hogy számottevően mérséklődött a házasuló fiatalok mobilitása, szűkült a jázovai fiatalok házasodási kapcsolatrendszere. A fenti kimutatásból látható, hogy ennek hátterében elsősorban nem a trianoni határok megvonása fedezhető fel, hanem inkább emberi tényezők: a rokonsági kapcsolatok, munkavállalási szokások, egyáltalán az egyes ember és a család mozgásterének beszűkülése. A más településről származó vőlegények számának csökkenése mögött – 1921-1930 között 68 fő (30%), 1931-1940 között 47 fő (27%) – ezeket a folyamatokat véljük megtalálni. Mind amellet továbbra is Szajánnal és Tiszaszentmiklóssal maradtak legelevenebbek a jázovaiak házassági kapcsolatai.

A házassági anyakönyvekből kirajzolódik hogy a 20. század elejére is érvényes Kálmány Lajos 1880-ban írt megállapítása: „Máshova menni férjhez, vagy máshonnan házasodni, népünknel megszokott dolog.”⁹ A bántási telepes községekben tehát az endogámia kisebb arányú, mint Dél-Magyarország kontinuus népességű falvaiban. Jól megmutatja ezt a falun belüli házasságkötések esetszáma a 19-20. század fordulójáról:

Év	Összes házasságkötés	Falubelivel kötött házasság
1896	14	7
1897	15	7
1898	18	7
1899	13	5
1900	8	6
1901	15	5
1902	21	9
1903	15	5
1904	37	12
1905	18	4
1906	20	7
1907	25	8
1908	23	5
1909	15	5

Általában a jázovai legények harmada kötött jázovai lánnyal házasságot, de előfordult hogy csupán egynegyedük, egyötödük választott a faluban házastársat. A 20. század közepe felé nőtt a falun belül házasulók aránya:

Év	Összes házasságkötés	Falubeliekkel kötött házasság
1940	20	14
1941	17	12
1942	19	9
1943	28	14

⁹ Kálmány Lajos 1880. Bevezető XIII.

Év	Összes házasságkötés	Falubeliekkel kötött házasság
1944	22	13
1945	3	3
1946	17	10
1947	13	11
1948	39	27
1949	28	16

A 20. század közepéig szinte kizárólag magyar szülők leszármazottaival kötöttek házasságot. A jázovai római katolikusok más felekezetével igen ritkán házasodtak, görögkeleti vallású férfival kötött házasságra akad néhány példa. A helyi zsidó kereskedő család sarjai zentai, adai, szajáni zsidókkal léptek házasságra.

3. A falu és a közeli bánsági községek: Monostor, Lőrincfalva, Tiszaszentmiklós, Padé, piacközpontja régóta Zenta. A Tisza jobb partján, Bácskában fekvő város forgalmas piacainak nagy vonzáskörzete volt, kiterjedt több bánsági falura, és bácskai településre, nyugaton Szabadka, dél felé Becse határáig. A zentai hetipiacokra termékeiket értékesíteni ma is eljárnak. Vagy gépkocsin, vagy autóbuszon viszik a portékát. Közelebbi piachelyük Csóka, ahova csütörtökön és vasárnap, szintén autóbuszon vagy gépkocsin szállítják termékeiket. Nagyikinda (Kikinda) piacait ritkán és kevesebben látogatták. Úgy mondják, ott szerbül kell beszélni és a jázovai asszonyok közül kevesen tudtak szerbül.

Állat- és kirakodóvásárt Zentán minden hónap első vasárnapján, a szomszédos Osztojityevón (Tiszaszentmiklós) a hónap harmadik vasárnapján tartanak. Az ottani vásárokat elsősorban az állattartással (szarvasmarha-és birkatartás) foglalkozó családok és a ruházati szükségleteiket beszerzők látogatják. Az 1940. évi bécsi döntés után a Bánság német fennhatóság alá került, a Bácskát pedig visszacsatolták Magyarországhoz. Néhány élelmes jázovai asszony több alkalommal tollat vitt értékesíteni Szegedre. Éjjel lopóztak át a „zöld határon”, hogy elkerüljék a német határőrök figyelmét. Szegeden már várták őket. A visszaúton ruhaneműt és petróleumot vittek magukkal. 1944 őszéig tartott a határ közeli magyarok csempészkereskedése.

4. Kiterjedt házassági kapcsolataik révén a jázovai családoknak elsősorban Észak és Közép-Bánságban, valamint Bácska felsorolt településein éltek és élnek máig rokonaik. A rokonok legfontosabb találkozási alkalma a búcsú.

Jázova római katolikus templomát 1901-ben Szent Mihály tiszteletére szentelték fel, ezért a templombúcsú napja szeptember 29-ike illetve az ezt követő vasárnap. Szent Mihálykor tartják a Szeged melletti Tápé Árpád-kori múltú falu búcsúját.

Búcsúra az asszonyok megtapasztották, kimeszelték a házakat, nagytakarítást végeztek. Tiszta lett, megszépült a falu – mondogatják ma is az idősebbek. Bőséges ebéddel várták a hazaérkező rokonokat. Volt olyan ház, ahol hat-hét kacsát, négy – öt ludat is vágtak (Vastag Ilona). Egy szajáni asszony mondta „*Szentmihály utáni vasárnap van a jázovai búcsú. Ott lakik a komaasszonyom. Volt egy barát-nőm...Fidákeren mentünk vele a jázovai búcsúba.*” (Katona Anna) Többen említet-

ték: „*Ez is múlóban van már...*” Az idős asszonyok meghaltak, kevesebben látogatnak haza szülőfalujukba, illetve szüleik nagyszüleik, rokonaik falujába.

Jázováról legtöbben a négy közeli falu: Szaján, Padé, Tizzaszentmiklós és Csóka templombúcsúját keresték föl. Csókán, Szentháromság ünnepén (Pünkösdtáni első vasárnap), Padén Havi Boldogasszony (augusztus 5.), Szajánban Szent István, Tizzaszentmiklóson Szent József napján (illetve azt követő vasárnap) van a búcsú. A búcsúvezető irányításával, kereszttel és felszentelt gyertyákkal, gyalog tették meg az utat. Sokan Vrbica (Egyházaskér), Debeljacsa (Torontálvásárhely), Zenta, Ada, Mohol, Szabadka búcsúit is fölkeresték. Előfordult, hogy Jázova, Szaján és Padé katolikus hívei együtt, összetársulva mentek távolabbi búcsúba. Az utóbbi időben autóbust bérelnék a búcsújárás napjára.

Kálmány Lajos írta: „...rendszerint dolog közben ismerkednek meg a fiatalok; továbbá búcsúkor. Leghíresebb búcsúja van Szajánnak, leghasznosabb Jázovának, hova amelyik leány búcsúra megy, annak mint ők tartják, férjhez kell mennie.”¹⁰ A folklórtudós megőrizte hagyomány föltehetően fenntartotta a jázovai búcsú vonzerjét, látogatottságát.

Számos családban megtartják a névnapot és a születésnapot, ami alkalmat nyújt a rokonok összejövételére (Gubacskó Lajos). Temetéskor és mindenszentek napján a távolra szakadt rokonok is hazalátogatnak a faluban élő véreikhez.

ADATKÖZLŐK

Jázova: Gubacskó József (1931), Gubacskó Lajos (1932), Gubacskó Anna (1944), Horváth Etelka (1926), Kocsis János (1926), Piri Simonné Nagy Emilfa (1933), Piri Simon (1927), Süli Erzsébet (1920), Szabó Ilona (1924), Szabó Erzsébet (1926), Szenes Etelka (1932), Szenes Dénes (1928), Tóth Elvira kántor (1976), Vastag Bálint jegyző, anyakönyvvezető, Vastag Ilona (1931) Az asszonyok általában, szerbiai szokás szerint, férjük vezetéknevét használják.

Szaján, 2000. évi gyűjtés: Adler Éva (1934), Domonkos István (1930), Katona Anna (1934)

Csóka, 1995 évi gyűjtés: Ábrahám János (1923), Mészáros István (1921), Mészáros Istvánné Kapusi Julianna (1923)

---

¹⁰ Kálmány Lajos 1880. Bevezető XIII.

Az esketés időpontja	Vőlegény neve és életkora	Születési hely	Lakhely	Menyasszony neve és életkora	Születési hely	Lakhely
1852. november 10.	Sziráki Imre, 19	Jázova	Jázova	Szabó Julianna, 18	Szaján	Szaján
1852. november 15.	Bitzók Mihály, 19	Jázova	Jázova	Varga Rozália, 18	Szaján	Szaján
1853. május 9.	özv. Bitzók Ferenc, 39	Jázova	Jázova	özv. Kőmíves Ágnes, 32	Szaján	Szaján
1853. június 30.	özv. Hatalák György, 31	Nagybikás	Jázova	Fekete Katalin, 18	Szaján	Szaján
1853. november 9.	Kis András, 18	Jázova	Jázova	Liptai Rosa, 17	Szaján	Szaján
1854. november 14.	Ludányi József, 20	Szaján	Jázova	Hattai Erzsébet, 19	Szaján	Szaján
1855. november 5.	özv. Kabók István, 30	Szaján	Szaján	özv. Német Rozália, 29	Nagybecskerek	Hodics
1855. november 21.	Tóth József, 19	Jázova	Tiszaszentmiklós	Szabó Margit, 18	Szaján	Szaján
1856. január 1.	özv. Szemerédi István, 50	Hodics	Hodics	özv. Schrut Klára, 41	Tiszahegyes	Szaján
1856. október 29.	Sziráki József, 18	Jázova	Tiszaszentmiklós	Hattai Julianna, 18	Szaján	Szaján
1856. november 12.	Dobó István, 19	Hodics	Hodics	Gera Ágnes, 18	Szaján	Szaján
1856. november 12.	Biczók András, 22	Hodics	Hodics	Ertner Ilona, 18	Szaján	Szaján
1856. november 24.	Urbán József, 21	Jázova	Jázova	Vácz Terézia, 19	Szaján	Szaján
1856. november 26.	Fazekas Antal, 23	Szőreg	Jázova	Sipos Ágnes, 19	Szaján	Szaján
1856. november 26.	Móritz László, 28	Félegyháza	Szaján	Orosz Rozália, 20	Jázova	Szaján
1857. január 19.	özv. Süli István, 50	Síróhegy	Jázova	özv. Balog Teréz, 40	Szaján	Szaján
1857. szeptember 30.	özv. Margit János, 38	Jázova	Tiszaszentmiklós	Kotsis Anna, 25	Szaján	Szaján
1857. október 28.	özv. Botka Mátvás, 52	Padé	Tiszahegyes	özv. Tóth Rosa, 53	Jázova	Szaján
1857. november 11.	özv. Ábrahám Ferenc, 28	Szaján	Szaján	Csikós Ágnes, 21	Jázova	Szaján
1857. november 25.	Tóth András, 22	Szaján	Hodics	Mészáros Rosa, 18	Szaján	Szaján
1858. május 5.	Pozsár Martin, 20	Hodics	Hodics	Kasza Julianna, 18	Szaján	Szaján

Az esketés időpontja	Vőlegény neve és életkora	Születési hely	Lakhely	Menyasszony neve és életkora	Születési hely	Lakhely
1858. május 10.	Lórintz Mátyás, 22	Hodics		Ferentzi Juditka, 18		Szaján
1859. január 19.	Balog István, 27	Jázova	Szaján	Hajnal Éva, 19		Szaján
1859. november 15.	Sziveri András, 23	Tiszaszentmiklós	Jázova	Sötét Anna, 15		Szaján
1860. május 14.	Csapó János, 24	Tiszaszentmiklós	Jázova	Tóth Rosa, 21		Szaján
1860. június 6.	Szkubacskó András, 28	Csóka	Jázova	Kovács Margit, 21		Szaján
1861. október 28.	Faragó Miklós, 20	Hantháza	Jázova	Balog Veronika, 18		Szaján
1861. október 28.	Süli György, 21	Jázova		Diósi Viktória, 17		Szaján
1861. november 4.	Faragó Mihály, 22	Dócz	Jázova	Kovács Erzsébet, 21		Szaján
1861. november 6.	Filibár Pál, 46	Mokrin	Hodics	Bartucz Anna, ?	Vrbica	Szaján
1862. február 26.	Kecskeméti István, 22	Jázova	Padé	Fekete Rozália, 17		Szaján
1862. október 29.	ö.zv. Tóth András, 25	Hodics	Topolya	Molnár Teréz, 19		Szaján
1863. január 7.	ö.zv. Vastag István, 45	Jázova	Jázova	ö.zv. Csikós Veronika, 44	Torda	Szaján
1863. február 11.	Biczók Antal, 23	Jázova	Jázova	Füleki Anna, 20		Szaján
1863. április 20.	ö.zv. Tóth János, 53	Jázova	Jázova	ö.zv. Török Katalin, 42		Szaján
1863. augusztus 12.	Kabók Simeon, 31	Szaján		Simon Rozália, 23	Jázova	Szaján
1864. február 3.	Bacsó István, 23	Jázova	Jázova	Bödö Terézia, 18		Szaján
1863. május 23.	Vastag György, 29	Jázova	Jázova	Sinkó Erzsébet, 18		Szaján
1863. május 30.	ö.zv. Mezei Antal, 22	Jázova	Jázova	Keszeg Rozália, 20		Szaján
1865. január 30.	ö.zv. Biczok Mihály, 32	Jázova	Jázova	ö.zv. Budai Rosa, 30		Szaján
1866. január 22.	Mészáros József, 23	Kisbikács		Kormos Anna, 22	Jázova	Szaján
1866. május 14.	ö.zv. Urbán József, 29	Jázova	Tiszahegyes	Szunyor Terézia, 21		Szaján
1866. június 13.	ö.zv. Kispál József, 24	Jázova	Jázova	Sóss Rosa, 19		Szaján

Az esketés időpontja	Völégény neve és életkora	Születési hely	Lakhely	Menyasszony neve és életkora	Születési hely	Lakhely
1866. június 18.	özv. Szemerédi József, 27	Jázova	Jázova	Szarvák Erzsébet, 19	Szaján	Szaján
1866. augusztus 20.	özv. Takács József, 42	Szaján	Szaján	özv. Vörös Piroška, 42	Jázova	Jázova
1867. január 16.	Szemerédi Mihály, 23	Jázova	Jázova	Papp Rozália, 19	Szaján	Szaján
1867. május 15.	Szabó János, 24	Kistelek	Jázova	Soós Viktória, 20	Szaján	Szaján
1867. július 6.	Szabó János, 23	Jázova	Jázova	Zachar Margó, 18	Szaján	Szaján
1867. november 11.	Mészáros István, 24	Jázova	Jázova	Tóth Anna, 19	Szaján	Szaján
1867. november 18.	Jaksa Márton, 24	Jázova	Jázova	Salamon Rosa, 19	Szaján	Szaján
1867. november 18.	Kotsis Péter, 24	Szaján	Jázova	Kissót Ágnes, 20	Szaján	Szaján
1867. november 25.	Horvát János, 28	Szanád	Jázova	Sipos Anna, 18	Szaján	Szaján
1867. november 27.	Lőrincz János, 24	Jázova	Jázova	Kurunczi Terézia, 23	Szaján	Szaján
1868. január 22.	Vastag Mihály, 27	Jázova	Tiszaszentmiklós	Micsik Rozália, 19	Szaján	Szaján
1868. február 24.	özv. Mészáros János, 42	Zenta	Jázova	Kocsis Ágnes, 30	Szaján	Szaján
1868. május 25.	Biczok András, 24	Jázova	Jázova	Kovács Terézia, 17	Szaján	Szaján
1868. június 15.	özv. Mara József, 39			özv. Kotsis Anna, 27		
1868. július 5.	özv. Marajkó Sándor, 27	Nagykikinda	Vilmátér	Hajcsur Anna, 26	Jázova	Szaján
1868. november 9.	Biczok Mátvás, 24	Jázova	Szaján	Kis Rosa, 21	Szaján	Szaján
1869. február 1.	Baranyi János, 28	Jázova	Szaján	Szabó Terézia, 24	Gaszton	Szaján
1869. április 28.	Gombi András, 25	Jázova	Jázova	Varga Terézia, 17	Szaján	Szaján
1869. május 3.	Mezei Pál, 24	Jázova	Jázova	Takács Margit, 18	Szaján	Szaján
1869. szeptember 22.	Hatalák János, 24	Hodics	Tiszahegyes	Sóss Rozália, 19	Szaján	Szaján
1870. június 1.	Viczi János, 24	Jázova	Szaján	Gyömbér Erzsébet, 18	Tiszaszentmiklós	Szaján

Az esketés időpontja	Vőlegény neve és életkora	Születési hely	Lakhely	Menyasszony neve és életkora	Születési hely	Lakhely
1872. május 28.	özv. Bozsó Mihály, 30	Jázova	Tiszaszentmiklós	Setét Mária, 18		Szaján
1873. február 23.	özv. Biczok Mátyás, 30	Jázova	Szaján	Haladi Erzsébet, 19	Szentmihály	Tiszahegyes
1873. május 12.	Rontó Imre, 29	Kisorosz	Jázova	Sóss Brigitta, 18		Szaján
1873. május 26.	Nagy Pál, 24	Jázova	Vilmatér	Bera Mária, 18		Szaján
1873. november 26.	Varsi Mihály, 23	Jázova	Jázova	Horvát Viktória, 17	Bocsár	Szaján
1873. november 26.	Süli János, 23	Jázova	Jázova	Váci Anna, 17		Szaján
1874. január 7.	özv. Dobó Illés, 30	Jázova	Jázova	özv. Pozsár Ilona, 28		Szaján
1874. május 18.	Kurunczi György, 24	Jázova	Jázova	Bera Teréz, 19		Szaján
1875. április 21.	özv. Lőrincz János, 31	Jázova	Szaján	Kormányos Anna, 18		Szaján
1875. április 21.	Ábrahám István, 27	Kisorosz	Padé	Jankó Teréz, 18	Jázova	Szaján
1875. június 2.	Piri András, 22	Jázova	Jázova	Sipos Ágnes, 17		Szaján
1875. június 7.	Raffai Mátyás, 24	Jázova	Jázova	Bene Ágnes, 18		Szaján
1875. november 24.	Hatalák Pál, 23	Jázova	Jázova	Krizsán Rosa, 17		Szaján
1876. május 9.	Biczok János, 24	Jázova	Szaján	Tóth Erzsébet, 18		Szaján
1876. május 22.	Visnyei Illés, 23	Jázova	Jázova	Pálinkó Rozál, 19		Szaján
1876. május 22.	Biczok József, 26	Jázova	Szaján	Horvát Etel, 19		Szaján
1876. november 29.	özv. Piri András, 24	Jázova	Jázova	özv. Sipos Erzsébet, 22		Szaján
1877. január 21.	özv. Mészáros Péter, 57	Szabadka	Jázova	özv. Bárkányi Rozál, 43	Szeged	Szaján
1877. június 4.	Szemerédi Jován, 27	Jázova	Szaján	Kiss Anna, 18		Szaján
1877. november 19.	Hodi István, 26	Jázova	Jázova	Zöllei Anna, 18	Apátfalva	Vilmatér
1878. február 27.	Piri Pál, 25	Jázova	Jázova	Balázs Margit, 18		Szaján
1878. február 27.	Mészáros Mihály, 29	Szaján	Szaján	Rabi Katalin, 19	Jázova	Szaján
1878. november 13.	Horvát András, 23	Jázova	Jázova	Szavák Teréz, 18		Szaján

Az esketés időpontja	Völegény neve és életkora	Születési hely	Lakhely	Menyasszony neve és életkora	Születési hely	Lakhely
1878. november 18.	Szabó István, 26	Kistelek	Jázova	Bocsó Erzsébet, 19		Szaján
1879. január 8.	özv. Szemerédi Pál, 34	Tiszaszentmiklós	Jázova	Tamás Anna, 18		Szaján
1879. február 3.	Olá János, 23	Tiszaszentmiklós		Nagy Mária, 18		Szaján
1879. február 19.	Kurucz András, 25	Jázova	Lőrinczfalva	Kabok Brigitta, 19		Szaján
1879. február 24.	Imre András, 19			Balog Teréz, 18		
1879. május 5.	Tóth Ferenc, 23		Szaján	Szabó Rozál, 18	Jázova	Szaján
1879. május 5.	özv. Mészáros István, 35		Jázova	Zöllai Klára, 20	Apátfalva	Vilmátér
1879. május 7.	Török János, 24		Szaján	Csonka Mária, 20	Jázova	Tiszahegyes
1879. május 11.	özv. Takács Antal, 52		Zenta	özv. Csikos Ágnes, 43	Jázova	Szaján
1879. november 19.	Zöllei József, 24	Apátfalva	Vilmátér	Miklós Rozál, 18	Jázova	Vilmátér
1880. június 21.	özv. Imre András, 26	Jázova	Szaján	özv. Bakos Klára, 20		Szaján
1880. november 28.	özv. Szenes Márton, 40		Jázova	özv. Takó Anna, 37		Szaján
1881. február 23.	Piri András, 24		Jázova	Kosa Katalin, 19		Szaján
1881. február 28.	Biczok András, 25	Jázova	Lőrinczfalva	Sipos Éva, 18		Szaján
1881. május 11.	Kosa Ágoston, 25	Szaján	Vilmátér	Csapó Veron, 17	Jázova	Vilmátér
1881. május 23.	Lévai György, 23		Szaján	Palatinus Mária, 19	Jázova	Szaján
1881. szeptember 26.	Kovács István, 24		Szaján	Szabó Viktória, 18	Jázova	Szaján
1882. január 9.	özv. Ballagó András, 70	Jázova	Tiszahegyes	özv. Bába Ilona, 55		Szaján
1882. július 23.	Tóth József, 22		Jázova	Tápai Rozál, 18		Szaján
1882. július 30.	Bacsó György, 25		Jázova	Tószegi Anna, 18		Szaján
1883. május 2.	Szemerédi András, 24		Jázova	Tóth Rozál, 18		Szaján
1883. május 7.	özv. Utracs Mihály, 37		Jázova	özv. Bira Veron, 36		Szaján
1883. május 7.	Miller Mihály, 22	Kisorosz	M. Csernye	Bacsó Veron, 18	Jázova	Szaján

Az esketés időpontja	Vőlegény neve és életkora	Születési hely	Lakhely	Menyasszony neve és életkora	Születési hely	Lakhely
1883. november 12.	Szemerédi Pál, 23	Jázova		Nagyiván Veron, 18		Szaján
1883. november 14.	Bálint István, 23	Jázova		Kurunczi Rozál, 17		Szaján
1883. november 21.	Sziveri András, 23	Jázova	Szaján	Tasi Anna, 18		Szaján
1883. november 26.	Lévai János, 23	Jázova		Masa Mária, 18		Szaján
1884. június 2.	Biczok Ferenc, 25	Jázova	Szaján	Margit Teréz, 18		Szaján
1885. április 27.	Fodor Sándor, 24	Dorozsma	Kisorosz	Csapó Ágnes, 17	Jázova	Szaján
1885. november 25.	özv. Vastag György, 50	Jázova		özv. Baranyi Ilona, 48		Szaján
1886. február 21.	özv. Oláh János, 47	Ada	Szaján	özv. Sziráki Anna, 39	Jázova	Szaján
1886. március 8.	Filibár Ferenc, 32	Jázova	Szaján	Jankó Erzsébet, 20		
1886. november 22.	Bali István, 24	Jázova	Szaján	Lénárd Anna, 18		Szaján
1887. május 15.	özv. Basa György, 31	Szaján	Ótelek	özv. Hódi Rozál, 26	Jázova	Szaján
1887. szeptember 12.	Monostori István, 24	Szaján		Magyar Katalin, 17	Jázova	Szaján
1888. július 1.	Diréki Péter, 27	Tamásfalva		Csöli Teréz, 22	Jázova	Szaján
1888. október 21.	Zvetity ? (görögkel.), 37	Mokrin	Jázova	Monostori Rozál, 25		Szaján

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1976 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. Első rész. MFMÉ 1974/75-2. Szeged

BOGDÁN József-MOLNÁR Rózsa

1996 Falu a hármashatáron. Rábé 740 éve. Zenta-Tóthfalu

GUBÁS Jenő

1997 Veszendő végeken. Tóthfalu

JUHÁSZ Antal

1978 A község kapcsolata a környező tájjal. In: Sándorfalva története és népelete. Szerk: id. Juhász Antal. Sándorfalva, 382-384.

2003 Szaján településnéprajza, népessége és társadalma. In: Szajáni gyűjtés. Szerk: Juhász Antal. Szeged, 9-41.

KÁLMÁNY Lajos

1880 Szeged népe. Temesköz népköltése. II. Aradon

PALÁDI-KOVÁCS Attila

1999 Egy Karas menti magyar falu külső kapcsolatrendszere. In: Néprajzi Látóhatár, VIII. 1-4. 163-190.

CS. SIMON István

1995 Lehasadt ág. Kanizsa.

2001 Monostor – 770. Adalékok egy település történetéhez. Forum Könyvkiadó

Beziehungssystem der Dorfbewohner

BARBARA SÁNDOR BENKÉNÉ – ANTAL JUHÁSZ

Die Autoren stellen das Beziehungssystem der Einwohner von Jázova (Hódegyháza) anhand Matrikel und Erinnerungen aus dem 19-20.Jh. vor. Die interviewten Personen konnten 2001 bis in die 1930-40-er Jahren zurück einen Rückblick geben. Die nach aussen gehenden Beziehungen wurden durch Kontakte, die mit Arbeit, Eheschliessungen, Markt und Prozessionen zusammenhängen, untersucht.

A „Léder(er)” birtok a népi emlékezetben

GLESZER NORBERT

A Jázova közelében lévő csókai uradalom már a 19. század végén, a 20. század elején mintagazdaságnak számított. Jázován a két világháború között született nemzedék jelentős része egészítette ki megélhetését hónaposként vagy napszámosként a szomszédos majorok valamelyikében. Az uradalomról azonban viszonylag kevés dokumentum maradt fenn, így az ott folytatott gazdálkodásról, s a falu gazdasági életében betöltött szerepéről átfogó, differenciált kép nem nyújtható. Csupán annak bemutatására vállalkozhatom, hogy miként maradt meg a Lederer család tulajdonában művelt birtok utolsó évtizedét gyermekként megélők emlékezetében az uradalom képe 2001-ben.

Az uradalom

Csóka utolsó földesurának, Marczibányi Lőrincznek a bécsi udvar árverésén került tulajdonába az uradalom. Tőle 1868-ban Barber Ágoston és Klusemann kőbányai serfőzők vették meg, majd Sváb Károlyé lett. A Marczibányi-birtokokat végül a Lederer fivérek, Artúr és Károly vették meg, akik ezáltal Csóka legnagyobb birtokosaivá váltak. A birtok jelentőségéről „híres gazdaságként” már az 1900-as évek Magyarország vármegyemonográfia-sorozata is említést tett.¹ Az uradalomhoz tartozott a Marczibányi által megkezdett és Sváb Károly által befejezett, Csóka közepén álló, parkkal övezett kastély is.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került uradalmat az 1925-ös földreform jelentős fejlesztésre kényszerítette, területének nagymértékű megnyirbálását elkerülendő. Az újabb struktúraváltással – 1941-ben Bánát német megszállásával, és az uradalom ’zsidó vagyonná’ nyilvánításával – Hermann Göring birtokába került,² majd a háborút követően 1947-ben államosították.³

Jázova az uradalom vonzáskörzetében

Falu és megélhetés

Jázova a 18-19. század folyamán újratelepült Torontál vármegyei, bánági dohánykertészfalvak közé sorolható. Az 1895-ös mezőgazdasági statisztika szerint a 19. század végén 330 holdon, 176 gazdaság keretében 2000 fő próbálta megélheté-

¹ Borovszky Samu (szerk.) 1911. 37.

² Tripolszky Géza 1992. 44.

³ Istorijiski Arhiv Kikinda, Fond 119.47. Sreski Narodni Odbor Novi Kneževac utvrđivanje objekata agrarne reforme 1946. 54-124. SNO br. 120/46 Novi Kneževac Lederer Artur i Đorđe –ekspiracija; Családi Kör 2005. március 10./21. Vö.: Özv. Kockottné Lederer Magdolna: Egy bánati uradalom. A csókai Lederer Család története. 1-4. Családi Kör 2005. márc. 3./ 20-21; 2005. márc. 10./ 20-21; 2005. márc. 17./ 20-21; 2005. márc. 24./ 20-21.

séhez jutni. A falunak a vizsgált időszak előtt, alatt, valamint azt követően: 1900-ban 344 házra számítva 1958, 1921-ben 1908, 1931-ben 1945, valamint 1948-ban 1861 lakosa volt. A határ nagy része a 19. század végén szántó (143 kh), a fennmaradó rész legelő (91 kh) és – feltehetően szikes – nem termő terület (81 kh). Ehhez csekély mennyiségű kert (9 kh) és szőlő (6 kh) tartozott. A jázovai gazdák nagy része az 1930-as, '40-es években kis- és törpebirtokos volt, vagyis többnyire néhány holdas birtokon gazdálkodott. Ez az átlagosan 4-5 gyereket nevelő családok esetében az önellátás határát súrolta,⁴ ahogyan ezt egyik adatközlőm is felidézte: „A két világháború közt aki szögény embör vót, az nagyon szögény vót. Mondjuk, ez a jázovai község ez szegény vót általába. Hát vót, akinek több földje [volt], de azé azoknak is a családjuk... emöntenk répmunkára is, vagy kukoricát negyedibű kapáták. (...) Hát vót, aki tizennégy-öt hold földes vagy húsz holdig, így valahogy. Nem termētek akkó annyit. Azok a földek nem is termōttek annyit. (...) [A nagygazdák] hát ezek vannak olyan ötven-hatvan [hold].”(I) „Hát vótak olyan tizennégy-öt holdas földek, vagyis gazdák, de nem termētek. Úgyhogy mondom, hát család mög vót, három-négy-öt-hat is.” (II) Ezek a gazdaságok így sokszor nem tudták eltartani a Jázován élő családok nagy részét. A nélkülözés és az alternatív megoldások emléke még ma is elevenen él az adott korszak nemzedékének emlékezetében.⁵ „Hiába az anyám... még én lány vótam, akkó is ettiünk sokszó kukoricakenyeret. Nem olyan vastag földjeink vótak. Nem termōttek. Rissz-rossz földek vótak. (...) Élős vót [a kukoricakenyér]! Poroja [volt a neve]. Ilyen lapos vót e! Tiszta kukorica! Olyan élős vót, hogy borzasztó.” (III)

Csupán néhány nagyobb (kb. 60 holdnyi) parasztgazdaság volt a faluban, a legjelentősebbek Braun Dávid, Zákány János; és Mészáros Ferenc (Laska Pál) családja voltak.⁶ Még Zákány Jánosnak malma volt, addig a Laska Pali, „hát az egy bíró vót itt Jázován. Bíró vót. (...) de azok gazdák vótak (...) húsz-harminc hold, nem tudom. Hát, tudod, hogy vót akkó. Az ilyen szögényebbek nem mōhettek avva a gazdáva, hogyha bálba vótunk is. Hát űk gazdák vótak, hát munkássá...” (III)

Megoldást, megélhetést biztosító kiutat, a szűkös termést kiegészítéseként a már gyerekkortól vállalt távolabbi hónapos munka nyújthatott a törpegazdaságok számára. A falubeliek többsége mégis a szomszédos uradalom közelebb eső majorjaiban vállalt napszámos, ritkábban hónapos munkát. „Nem foglalkozott annyira a Léder itt a jázovaiakka. Csak nagyon sokan jártunk – mondom – oda dógozni. Borzasztó sok. Sokszó! Nagyon szögény nép lakott itt a faluba.” (III) „Hát persze akkó más vót az élet! Szögény vót a nép.” (II) „Mezűtláb mentiünk. Egy négy-öt kilométert itt a Léder-birtokra. Itt köröszű mentiünk, hogy a földéken út vót. Csinátunk persze gyalogutat, s mezűtláb mentiünk.” (I) „Hát a zentai hídtű egész a Cérnabarádjig az mind a csókai uraságé vót. Oszť oda járt az egész környező községi fiatalság. Oda jártak 10 dináré. Mink mikó ementiünk Bácskára, akkó mink 60-70 dinárt is keres-

⁴ Simon András 2005. 58-60. További adatok a falu népességére és gazdálkodási viszonyaira Simon András e kötetben olvasható tanulmányában találhatók.

⁵ Vö. Simon András 2005. 61.

⁶ Vö. Simon András 2005. 61.

tünk, nappa! Nem 10 dinár a napszám, micsoda az?” „Hát ugye virág vót.” (IV) „Hát tizenöt éves koromba ěkezdtem, osz tizenkilenc éves koromba mentem férhő. Addig mindég a birtokba dógoztam, mindön nyáron, mer nekünk nem vót hun dógozni. Nekünk fé lánc föld vót, ott nem lehetett dógozni. Oszt oda köllött jární hónaposnak is, mög napszámba is. Mög még Verbácra is ěmönni répát szőnni őssze. Mög Szenttamáson sződtük a répát. (...) Azé mer muszáj vót. Mer szőgények vótunk, osz nem vót mire hajtani a fejünket.” (V)

A falu helyzete ma talán legszemléletesebben a vizsgált korszak falubeli lakosságának technikai újításokhoz való viszonyával, azok paraszti kultúrába való beépítésének módjával illusztrálható. Míg a jóval magasabb életszínvonalat biztosító szomszédos Bácskában ez idő tájt a kerékpár férfiak számára készített modelljei általában elérhetőek voltak, addig egyik idős adatközlőm a kerékpár státuszszimbólum jellegéről és sajátos értékéről, presztízsről számolt be. *„Az én férjem is, mikő legelsőbb mögvőtte a biciklit, hát darabokba vőtte. Hogy mié vőtte nem egybe? Beletőtte a szekrénybe! Vót egy barátja, amikő az eljőtt hozzánk, az mindég kivette, osz mögnézte. De nem tom mikorára lőtt összerakva. De az mindég mög vót nézve. De a szekrénybe bele vót téve, oda le az aljára. Mer van bicikli. Ilyen világ vót. Annyira joga vót a biciklinek, hogy mögmosta. De nem tom mé nem rakta őssze, vagy mié nem olyat vőt? Csak sokáig szét vót sződve, úgy vót a szekrénybe, de mögnézték a barátjával, oszt visszatőtte oda. Ott át a bicikli.” (III)*

A falu és a majorok

A Lederer uradalomnak a falu emlékezetében élő képe csupán a birtok töredékét öleli fel. Az uradalom területe a 20. század elején 9500 kat. hold volt, amely további 2000 kat. hold bérelt földdel egészült ki. Az 1900-as években egyike volt Torontál vármegye legbelterjesebben művelt s „legreálisabban kezelt” uradalmainak. A talajművelést két garnitúra Fowler-féle két géprendszerű gőzekével végezték. Szabadgazdálkodást folytatva 600 kat. hold cukorrépát és 200 kat. hold hagymát termesztettek. Az uradalomban 300 kat. holdon Torontál vármegye egyik legnagyobb kiterjedésű szőlészetét tartották fenn. Ezen felül 200 holdon dohányt, 100 holdon lent és kendert, 100 holdon cirokot, 100 holdon dinnyét, 30 holdon uborkát és 15 holdon paradicsomot termesztettek. Az uradalomban 4 szeszgyár működött, „melyek évenként 700–800 drb. szarvasmarha híztlásával vannak összekapcsolva”. A századfordulón állattenyésztést még csak saját szükségletére folytatott: murakőzi és belga keresztezésű igás ménest tartott fenn. 1911-ben őszi búzát, árpát, zabot, kukoricát termesztett. A gabona betakarítását 30 kévekötő-aratógéppel és 8 darab 10 lőerejű gőzcséplővel végezték. A villamos teleppel, hűtő- s borházzal rendelkező uradalmat 16 km-nyi gazdasági vasút, 3500 kat. hold kiterjedésű réti gazdaságát pedig három szivattyúteleppel rendelkező csatornarendszer hálózott be.⁷ Majorjainak egy része Csóka községhez tartozott: Árenda-major, Erzsébet-telep, Lőrinc-telep, Réti-major, továbbá Bolgár-telep, Macahunka-major, Sörház-major, Széki-

⁷ Borovszky Samu (szerk.) 1911. 212-213, 233.

major és Új-major.⁸ Később Korcsháttal és György-majossal egészül ki, amely utóbbi Léderer Artúr fiáról, Győrgyről kapta nevét.⁹

Az első világháború utáni új társadalmi, közigazgatási keret – a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság – 1925-ös földreformja jelentős fejlesztésre kényszerítette az uradalmat, amely a fejlesztésenként számolt 500 holdnyi többletek révén elkerülhet-e területének nagymértékű megnyirbálását. Jelentőssé vált a juh- és mangalicatartás, a nagyszénási szarvasmarhák gazdaságba állítása, valamint a tejtermelés. Ez utóbbinak emléke a zentai sajtó apróhirdetése között is fennmaradt: a csókai uradalom tejtermékeinek kizárólagos elárúsítójaként Feiler Antal intézőt jelölve meg, aki a Kralyevity Djordje utca 3-as szám alatt a postával szemben naponta friss tejjel, vajjal, tejszínnel és túróval látta el a csókaiakat.¹⁰ Az uradalom borászatában Merlot-t készítettek, s új tevékenységként, angliai kivittel virágmagtermesztésbe kezdtek.¹¹ Az uradalom mintagazdasággá vált, amelyet 1930-ban a *Duna bánság* hús járásából származó, tanulmányúton lévő hatvan gazda is meglátogatott. „Csókán Schwartzbraunen Gyula, a mag kísérleti igazgatója fogadta a gazdákat és az igazgató valamint a minta gazdaság tisztikara kalauzolta a vendégeket. Megtekintették a szőlőtermést, a borpincéket, a gyártelepeket, a sertés- és szarvasmarhatenyésztést, a mintagazdaságot...” – tudósított a zentai sajtó.¹² Az uradalom szélesebb regionális jelentőségét tükrözi az is, hogy a birtok felvirágoztatóját, Lederer Arthur csókai nagybirtokost 1913-ban „a Zentai Gazdakör legutóbb tartott választmányi ülésén – Mester Lajos vál. tag indítványára, örökös tiszteletbeli tagjává választotta. Léderer Arthur valóban rászolgált a megtiszteltetésre, mivel nemcsak mindenkor élénken érdeklődik a Gazdakör működése iránt, de annak törekvéseit erkölcsileg és anyagilag is készségesen támogatja.” – írja a zentai sajtó.¹³ Fia, Lederer György, a bánati gazdasági egyesület elnöke,¹⁴ pedig egy 1930-as tudósítás szerint a Szabadkai Mezőgazdasági Szövetkezetnek (Zadruga Poljoprivrednika u Subotici) alelnöki tiszttét töltötte be. A szövetkezet célja, az új jogi, gazdasági keretekhez való igazodás volt. Soraiba egész vajdaság területéről léptek be földbirtokosok. A királyi kormány által kiadott mezőgazdasági törvény ugyanis szorgalmazta és támogatta a mezőgazdasági szövetkezetek alakítását és fenntartását.¹⁵

A tőkés gazdálkodást folytató uradalom munkaerőigényét részben a majorokban letelepített szegődményesekből, vend „summásokból”, kisebb részt környékbéli hónaposokból s jelentős népességet érintő napszámosokból fedezte. E több falut is érintő napszámos réteg Jázova esetében a kis- és törpegazdaságokkal rendelkezők köréből került ki. Jövedelem-kiegészítés volt, amely többnyire csupán a szomszédos

⁸ Borovszky Samu (szerk.) 1911. 37.

⁹ Tripolszky Géza Erzsébet- és Lőrinc-telepről nem tesz említést a gazdasági egységek sorában. Tripolszky Géza 1992. 45.

¹⁰ *Sentai Friss Újság* 1931. december 4./4.

¹¹ Tripolszky tévesen a négy szeszgyár felállítását is erre az időszakra teszi. Tripolszky Géza 1992. 44.

¹² *Sentai Friss Újság* 1930. szept. 24./2.

¹³ *Sentai Friss Újság* – *Zentai Híradó* 1913. okt. 22./2.

¹⁴ *Sentai Friss Újság* 1930. júl. 4./2.

¹⁵ *Sentai Friss Újság* 1930. okt. 15./3.

majorokra: Macahunkára és Terijánra korlátozódott. Így a falubeliek számára a kevésbé belátható uradalom helyi léptékkal megragadható valóságát ezen közeli birtokrészek képezték.

„Oda emöntünk így reggelente. Minden reggē möntünk itt körösztü gyalog. Úgyhogy mire fögyün a Nap (...) oda ki köllött mönni, oszt ottan odaátunk. Szégyönplacnak hítuk aztat, ahova odaátunk mindön röggē. Hát oszt gyüit egy intéző (...) az beosztotta munkára, ha köllött az a valaki. Ami ottmaradt... néha ottmaradtunk hatvanan-hetvenen is. De nem vót az sok. Nem köllöttek semmit, nem szólítottak bennünket, hogy bemenjünk az irodába. Há mink meg ott akkó ráuntunk a várakozásra, akkó élőlalkottunk haza. (...) Nem merte mögkérdezni senki se, ha köllött is, ekütték, hogy (...) mönni a napszám. Akkó azt ekütték haza.” (VI) „Olyan dohánytermelők vótak ottan. Terijánnak híták. Teriján. (II) Hát a birtoké vót ott a dohány is, csak vótak ottan házak építve ennek a bérösöknek. (I) A bérösöknek meg így a dohánytermelőknak, azoknak vót ház építve.” (II) „Hát má nyóc éves koromba jártam ki a Léderhön dógozni. Akkó osz kimöntünk százan is. Röngeteg szögény nép lakta ezt a falut. Rengeteg. (...) Röggē korán má möntünk, négy órákó má ott ütünk Terijányon a halomná. Vártuk össze a többit. Néha százan, hát majnem mindig százan vótunk. Hát oszt akkó én is kicsike vótam. Négy dinárt fizettek napjára, nagyoknak meg nyócat. Sokáig négy dinárt kaptam, mert nem nagy vótam, oszt sokan vótunk. Bár akkó odaértünk, beértünk a majorba, amikő összevártuk egymást ottan Terijányon. Egy kis... hát pár ház van ott az is Léderé vót. Akkó onnan bementünk a majorba. Akkó kigyüttek az urak, néztek, nevettek, hogy tán a pap is itt van. Mondjuk, hogy nincs is nálunk pap. Osz nevettek. Bemöntek, no, maj meggondóták, hogy hányan köllenek máma. Há, néha csak húsz köllött a százbú. Akkó gyühettünk vissza, gyalog. Akkó hónap mögin kimöntünk, hát de azok a kicsikék, akkó köllöttek csak, mikő nagyon sok dolog vót.” (III)

Az uradalom emléke ugyanakkor átértelmeződött a második világháborút követő új társadalmi berendezkedés és átalakuló életkörülményeinek függvényében is. Ennek során leggyakrabban a vizsgált időszak szociális problémáit emelték ki. „Nem vót ott miránk olyan súly fektetve, a szögényre. Hát! Osz még vót olyan brigadéros ottan ilyen majorba, macamunkán, Macahalmán, hogy nagyon haragudott a kislányokra. Ott vótunk sokan, no. Akkó haragudott, mikő az intéző odátötte, hogy minket vigyen ē valahova dolgozni. Há akkó mondta nappa, hogy 'Mondjátok mög a szüleiteknek, hogy hónap ne jöjjetek!' Hát de mostan hogy mondjuk mög, úgyis kiküdenek. Akkó másnap kimöntünk. Aszongya: 'Nem megmondtam, hogy ne jöjjetek!' Mondom én is, hogy 'Pista bácsi azt gondója maga, hogy avva megértik, hogy maga aszmonta, hogy ne gyűjjünk...' Hát szögények vótunk, ki köllött mönni. Nem szerettek velünk lönni, mer kicsikék. Hát gondóhatod, hogy nyóc éves koromba tavaszig jártam iskolába. Akkó osz möntünk. Legelső nap, még az is eszembe jut, borsót kukacótuk. Szegény édesanyám! Vót oan literes kis köcsögünk, kettő. (...) Sose felejemt ē, pirított tarhonyát vittünk ki. Azt nem felejtöm ē soha. Egy-egy kis köcsöggē. A vót a frustok. Délbe... hát délbe nagyon sokszó szalonna maga, de az is má nyáron nem vót. Nagy valami nem vót. Ez így vót. Nincs egy szó hazugság.” (III)

A köztudatba *macamunkaként* került napszámos munka – a munkáról alkotott paraszti értékrend és az uradalmi racionalizált, gépesített tőkés termelés közötti eltérések, valamint a falu szűkös munkalehetőségei és megélhetési gondjai miatt – az uradalom negatív, szegyenletes emlékeként élt tovább. „*De hát nem lehetett [visszaszólni], mer 'meg ne lássalak hónap benneteket. Mer azt mondtuk, hogy jaj Istenem, oda köll érni a szégyönlaccra. Mer az vót, egy szégyönlac. (II) Éküdütt bennünket haza. (I) Mer az vót. Szégyötütk magunkat, mikó visszautasítottak bennünket. Akkó nagyon szögényfalu vót, no! Oszť akkó hát ěmentüink az élet után. (II) Köllött a pénz. Bizon pár százan is kiruccantunk oda. (I) Igen. Ott Terijánnak híták. Ott vót egy kis uccaféle, ott átunk, ott vártuk össze egymást, akkó aztán mentüink be a majorba, oszt ott válogattak ki bennünket.*” (II) „*Hogy a fizetés mennyi vót. Hát, mondom elég kevés vót, de hát nem vót szó ottan. Ott nem vót sztrájkolás, vagy hogy kiszól valaki. Akkó az rögtön möhet haza. 'Látod a templomtornyot?!' Az az intéző nagyon ajtatosan beszét, az nagyon csúnya embör vót. Meg ő még eccé munkán minket nagyon csúnyájú lehordott bennünket. Meg el is zavart. Nem töttek össze bennünket fiúk, lányok, hogy egybe dógozzanak, csak fiúk külön, a lányok külön. Jó van, hát este beszélgettüink. Egy fiatalnak a száját nem lehet bekötni. Oszťan egy kicsikét nevetgěltüink is, meg mit tom ěn beszélgettüink. (...) ěkezdütt kiabáni ránk. Odajött hozzánk: 'Nem szégyellitek magatokat? (...) Hát, adjon az Isten a pofátokra azé...' Űghogy úgy fájt az egész, hát vótunk olyan tizenöten-huszan. A lányok... sírtunk, mikó gyüütiünk hazafelé. Nagyon lě tudta az embört sértögetni.*” (I)

Hónaposok és napszámosok

Az uradalom szerteágazó foglalkozásokat űző alkalmazottait munkaviszonyuk ideje szerint csoportosította. A két világháború közötti időszakból fennmaradt munkáskönyvek (Knjiga radnika) szegődményeseket, 1936-tól éves munkásként vezetve, valamint hónaposokat tartott számon. Az éves munkások az uradalom munkaigényének csupán egy töredékét, az uradalmi hierarchia felső rétegét, valamint az uradalmi szükségleteket ellátó hagyományos kisipari foglalkozásokat fedték le. A hónaposok többnyire az állattartásnak, a termény őrzésének és a gazdasági egységek rendben tartásának idényjellegű munkaköreinek végzői voltak. Az adott munkaviszonyban a birtokon töltött idő is változatos képet mutat. A szegődményesek közül az uradalom gazdasági egységeinek vezetői mutattak legnagyobb állandóságot. Az 1919/20-as gazdasági év szegődményesei közül a birtok szolgálatában legtöbb időt 1892-től az üzletvezető, Heiszler Manó, töltött. Őt az ispán, Löwi Ernő követte, aki 1906-ban került az uradalomba. A szegődményesek többsége azonban a háború után lépett a birtok szolgálatába. Köztük található intéző, ellenőr, kulcsár, asztalos, bognár, kovács, géplakatos, szíjgyártó, pintér, órás, molnár, gépkezelő, vasutas, fűtő, főkertész, kertész, csósz, éjjeliőr, udvaros, tisztí kocsis, első kocsis, kocsis, göbolyós gazda, vincellér, béresgazda, faragóbéres, gulyás, cselédgulyás, kanász, cselédkanász, juhász és bojtár. A hónaposok számát és az e kategóriába sorolt munkaköröket többnyire az idénymunkák szerint változó uradalmi igények határozták meg. Augusztus-október között megjelentek a virág-, kert- és dohánycsőszök, november-április között a *göbolyós*ök. Rajtuk kívül változó létszámban

alkalmaztak hónaposként kocsist, cselédgulyást, kanászt, határcsősz, éjjeliőrt, udvarost, bérest és kovácsot is. Az éves munkások (szegődményesek) fizetsége törzsfizetésből és drágasági pótlékból álló pénzjuttatásból, valamint terményből (búza, tavaszi), „főzelék”-ből (bab, szalonna, só, 1936-tól, liszt is), lábbeliből (pár cipő, 1936-tól csizma, bakancs, féltalp), „föld”-ből (ugar = tengeri, kert = bosztány) és állattartásból (egy tehén, két sertés) álló természetbeli juttatásból tevődött össze. A hónaposok fizetsége conventio (búza, bab, szalonna, só) és változó összegű készpénz volt.¹⁶

Az uradalmak gyakran alkalmaztak távoli munkaerőt, azt ugyanis saját parasztgazdaságaik teendői nem vonhatták el az uradalomban vállalt munkák végzésétől, s helyismeret híján a jobban fizető uradalmon kívüli munkák sem jelentettek konkurenciát a munkaadó számára.¹⁷ A csókai uradalom esetében ilyenek számítottak a feltehetően korábbi kapcsolatokkal rendelkező, immár az Szerb–Horvát–Szlovén Királyság szlovéniai területeiről érkező vend munkások, akik családotól érkeztek. Vegyes munkát vállaltak: a virágültetvényeken is dolgoztak, de a dohány- és paprikatermesztésben is. Márciusban érkeztek és november végéig maradtak, ameddig lehetett dolgozni a földeken. (VII) *„Hát az virágga foglalkozott, mög paprikával, mög szőlővel is! Oszť jóságťenyisztisť is vót, ilyen disznőféle, mög marhaféle. Vótak cselédök, akik csináták, mög hónaposokat, még szlovénokat is hozott ide 3-4 hónapra nyáridőre dőgozni.”* (V) Ezzel részben a környékbéli munkaerőre utaltságukat ellensúlyozhatták. A vendekkel ugyanis egy könnyen kezelhető csoportot kapott az uradalom, amely a környező falvak munkásainak bérezésére is kihatott, csökkentve azt: *„itten ment minden házná, aki ráért, kullogtak mind gyalog. Hát aki ráért, az ment. Nem baj, hogy itt vót neki 15-20 hold földje is, akkó vót ideje, akkó kimönt ottan. Macamunkának hıtuk. (...) Oszť akkó kapott egy kis pénzt, ugye, (...) öt-hat dinár napjára. Az is pénz volt.”* (VIII) A falubeliek elbeszélése szerint az uradalom a környékbéli falvakból érkező munkaerőtöbbséggel találta szembe magát, amelyet idényenként eltérően tudott alkalmazni. *„Akkó vasárnap néha gyüttünk ki a templombú nagymisérű, akkorára ott vót [a csősz] a templom előtt, oszt mondta, hogy hónap gyűjjőnek napszám-ba., me köllenek a napszamosok.”* (V) *„De vótak akkó a faluba nagyon sokan. Tudja csuda, akkó ugye vótak a házakná négy-öt-hat... hát mink is hatan vótunk család (...) örűtünk, ha köllöttünk, bizon. Mer hajnalba mentünk sötétbe.”* (I)

A jázovaiak hónaposként és napszamosként egyaránt részt vettek az uradalom idénymunkáiban. Tavasszal a virágföldeken dolgoztak. A hónaposok három hét alatt elvetették a magokat, majd kikelésüket követően, előkészített melegágyba rakták a palántákat. Ezt 10-15 cm-es méretet elérve ültették ki a virágföldekre. Később a kapálás, az eltérő színű szálak kigyomlálása, végül pedig a virágmag begyűjtése következett. (VII) A falubeli gyerekek napszamosként többnyire az idénymunkák csúcán kezdtek az uradalomban dolgozni. *„Kukacótuk a borsót. Vót a jóság számára borsó, mög aztán lőtt virág. Akkó aztat. Palántát hántuk a nagyoknak. Ültettek, mink meg hántuk a palántát.”* (III) Ez az időszakosan megnövekedett

¹⁶ Istorijiski Arhiv Kikinda, Fond 63.1. Knjiga Radnika 1919-1944., valamint 63.2. Knjiga Radnika 1923-1944.

¹⁷ Vö. Erdész Ádám. 1987. 207-208.

munkaigénnyel magyarázható. „Oszt akkó sok munkás köllött oda, köllöttek férfijak, vót virág, amit úgy köllött kaszálni. Vót olyan virág, amit úgy köllött kézzé leszönni a magját. (...) Oda jók vótak lányok is, meg ilyen fiatal asszonyok is...” „(II): Nagyon sokat dógoztunk. Például a Léderhő jártunk. Persze ott is répa vót, mög virágmag sok vót nagyon. Abba nagyon szép vót dógozni. (I): Hát még lányok vótunk, addig mentünk mink. (...) Hát, előbb elültettük mind a dohányt szokás, paprikát, ezt az ipari paprikát. (...) Úgyhogy hánta a palántát egy lány két ültetőnek. Ki vótak lukava a fődek, és be vótak locsóva. (...) Oszt akkó ültettük el. Aztán ahogy nőttek, kapátuk. Meg majd mikó kezdett... mikor már virágzott oszt éhullassza a virágját, akkó a magját figyelék az ottani urak, és mikó köllött szönni a magját. Akkó szödögettük a magját. Vót ez a petónia, annak nagyon cudar munkája vót. Annyira vigyázni köllött hogy a mag ki ne szóródjon. Gyönyörű szép szegfűk vótak. Nagyon szép vót ott a virágba dógozni. Szerettük nagyon. Meg vót répa is. Akkó össze möntünk mink répát is szönni. Hú! Olyan cudar vót.” „[A Léderné] ott nem dógoztam a szöllőve. Csak úgy, mondjuk, napszámba ha möntem, akkó ha véletlen olyan vót a munka, akkó kimöntünk a szöllőbe is. Hanem virágok vótak legjobban. Borsó vót, meg tányérica. Napraforgó, na! (...) Léderné hónapos nem vót [a testvérem], csak napszámba járt, meg én is. Ott nem vótunk hónaposak.” (I)

Hónaposként a jázovaiak egy része tavasztól ősziig a szőlőben dolgozott. Ezt gyakran a gyerekkorban végzett egyéb napszámos munka előzte meg. „Léderné akkó aztán má mikó nagyobb löttem, akkó vót itt egy kicsit érőbb szöllő, egy kis... Az is a Léderé vót. Nem tudom mennyi hold szöllő löhetött ott. Vót mindég... életünk oda hónaposnak tavasszal, oszt ősziig. Permeteztünk, meccöitünk. Válogattuk le a szöllőt, kaccsaztuk a szöllőt. Há mindönt csinátunk benne. Kapátunk, mindönfélét. Mindönt mögcsinátunk benne. Nem is jártunk haza, csak szombaton. Ott főztünk. Vót olyan régi nagy sporhet, akkó vót rajta valahány luk, akkó szaladtunk persze, hogy ki biri hamarább mögfőzni. Hát, akkó úgy vót. Az utóján úgy má nem ettük, mer má jólaktunk, akkó azé mögmaradt frustukra. Mer akié hamarább mög vót főve, azt öttük. Borzasztó sokat szenvedtünk. Nagyon. Mi tájbelijeink nagyon sokat szenvedtünk. Akkó répát jártunk szönni a testvérommal Szenttamáson. Kislány vótam.” (III)

A téli idénymunkákra egyaránt alkalmaztak hónaposokat és napszámosokat, jóllehet ezen utóbbiak a munkavégzés és a birtokon töltött idő tekintetében nem sokban tértek el a falubeli hónaposoktól. Ilyen téli munkák a virágmag cséplése és tisztítása, valamint a dohánytermesztő családoknál végzett dohányfűzés volt. A leszedett virágokat szárították. Elterítették a szabadban ponyvára. A „labatériumban” csépték, majd Angliába szállították a megtisztított magokat: nyári-őszirózsát, szegfűt, tátogót, kardvirágot, portulinkát, százsorszépet, voxot, estikét és perelizt. (VII) „Nagyon sok virág vót neki. Mer mit tudom én, hova szállította ű azt a virágmagot. Mer nem a virág köllött ott, hanem a mag. (...) Akkó vót annak olyan csináva, olyan nagy supa, mög olyan nagy szárító. No, ez a magszín vót, akibe szárították azt a magokat.” (V) „Há, Terijányon nagyon sok virág vót. Virágba dógoztunk. Szödöttük a virágmagot. Akkó össze mög bent a majorba vótak sok gépezetők, oszt a virágmagokat csépöttük. Azt a gyönyörű virágmagokat. Az emeletön is, mög lent a labatériumba is. Az emeletön má azt a tisztát. Aztat ott

pucóták ki. Avva ott dógoztunk. Mőg vót ott nagyon sok más munka is. De legtöbbet mán kísűbb virág vót. Amēre csak mi ēláltunk, ott mindenütt győnyörű virágok. Szőbbné-szōbb virágok Oszt abba dógoztunk. Le vótunk szerzōdve, oszt ott is csak hētutóján gyűttünk haza. Nem jártunk haza. Oszt azon a kosztton ott lōnni... (...) adtak kommencijót is. Szalonnát meg kenyeret. Meg sőt is kaptunk, meg azt a vékon kőbászt, nem szalámit. Kolbászt. Akkő aztat elosztottuk ahányan vótunk. Oszt kisűtöttük a szalonnát, oszt avva főztünk, mőg a tőpörtőt mőgöttük. Meg még kaptunk présőt tőpörtőt. (...) Oan szōrös vői. Az biztos az utója az a szalonnának, oszt azt leprēsōlik. Oszt hát olyant is kaptunk. De jó vót, há mē ēhōssek vótunk. Borzasztó! (...) Mondom, ó, hát maj semmiē se dógoztunk. (...) nem is tudom, hány ēvet. Má nyóc ēves koromba kezdem dógozni, oszt '41-be aztán ēmentünk Topolyán dógoztunk, oszt aztán még a Léderné. Sokat, nem tudom, hány ēvet. (...) addig még férhōz nem mentem. Aztán nem jártam. '47-be mentem férhōz.” (III)

Ősszel a Tisza túlpártján, Bácskában jobban lehetett keresni a répamunkával, Verbászra, Szenttamásra, Túrjára, Bács-Topolyára jártak dolgozni. Amikor visszajöttek, Terijánra, ahol dohánytermesztő családok laktak, november utója felē álltak csomōzni. Itt napszámban egészen karácsonyig dolgoztak. Amikor az utak járhatatlanná váltak, ott is aludtak. Két óraker keltek és este tíz óráig végezték a munkájukat. Télen, amikor már ki lehetett járnī, és sár sem volt, a „labatériumban” is vállaltak munkát. „Vót a Lédernek a birtoka, oda kōllött nekünk kijárnī a napszamba. (...) Még hónapos is vótam. Meg még Terijánra csomōzni. Szent Mihály után ēkesztük a csomōzást oszt karácsonyig. Mer ott a Lédernek a valóságába vót Teriján, (...) oszt akkő ű oda engedōtt... építōtt házakat, oszt engedōtt oda ilyen szōgényebb embōrōket, akik űtetnek űneki dohányt. És akkő vót, aki két láncot is űtetōtt, háromat is, oszt aztán fogadott napszámōst, aki fűzte, mőg csomōzni. Oszt akkő a Léder abbū adott űneki, hogy abbū éltek azok mőg, no. (...) Akkő kimōntünk hetfűn, osz maj szombaton este gyűttünk haza. Űgyhogy má két órakō hajnalba fő kōllōtt kēni, osz csomōzni este tíz órájig. De ű adta a kosztot is, mőg hát jó van akkő ami vót a napszám, azt fizette, no.” (III) Az uradalom nagy mennyiségben termelt takarmánybōrsót, amelyet fiōkos asztalokon válogattak, a lyukas szemeket a fiōkba dobálva. A dughagymával szintēn dolgoztak, reggel hattól este hatig a szárát csipkedték le. (VII)

A falu és a „Léder”

Az uradalom a falu földrajzi helyzetéből adódóan a legközelebbi központnak, a modernizálódó életvitel képviselőjének is számított. Így beépült a jázovaiak ünnepe- és hétköznapijaiba, megjelent anekdotáikban.

Az uradalom virágjainak sokfélesége visszakōszōnt a római katolikus templom ünnepi díszítésében. „Viola, aztat is nagyon termesztették, de a duplákát ki kōllōtt mindig szōnni, csak a cimplákát szabad vót mōghagyni. Mikō olyan vót, hogy ēkezett nyīni, akkő a napszámōsoknak mōnni kōllōtt kiszaggatni a duplákát közűle. Mer annak nincs magja. Oszt a magiáē tenyīsztette ezt a virágot. Mink mőg azt is csinátuk, hogy ha hónaposok vótunk, oszt ēmōntünk hetfűn, akkő csütörtōkōn este,

mer szerdán este kaptunk komencijót, a részre valót, akkó ami nekünk nem köllött, akkó csütörtökön este hoztuk haza. Gyüttünk haza, oszt pénteken röggē möntük vissza. Akkó mindig szödtünk olyan dupla virágot (...) hoztuk haza, oszt vittük a templomba. Hogy lögyön a templomunkba szép virág. Akkó is ez a Miklós bácsi [az intéző] gyütt szóni, hogy kék hónap menni dógozni, az mindég bement a templomba. Hétfőn kimentünk, akkó mán: 'Az anyjuk Úristenit kentőknek – aszongya – kentők má a Léder virágjábú földiszítették a templomot, láttam, olyan szép, hogy!' Mondjuk: 'De tán nem baj?', 'Nem, az hát úgy is elszáradt vóna, de olyan szép a templomuk – aszongya – tele van Léder virágjáva.'" (V) „Nem akartam vele dicsekedni, de most mivel eztet, hogy főlemítette, akkó mondok egy olyat, hogy ez még élők, ezt én soha ē nem felejem. (...) No, ez így vót, mind ahogy mos maj lösz. Két hét múva Szajánba lösz a búcsú. És énnekem a Szent István előtt két nappa van a nevem napja. Na, akkor a lányok engemet nagyon szerettek. (...) Akkó mink a gazdaságba dógoztunk, silóztuk a kukoricát. Nagy csövek vótak rajta, kicsit nehéz munka vót. Mikó gyüvünk hazafelé... de mán egy nappal előbb ēgyütt. Aszongya: 'Hónap lösz a neved napja, tehát - aszongya – hónap nézzé, akit csak tudó, nem baj, csak nézzé valakiket össze!' Mer a szöllőbe is dógoztak a birtokba. 'Ha nem találz, - aszongya – azok közül kapsz is. 'De mit akartok?' – mondom neki. 'Maj möglátod!' Akkó ahogy én gyüttem a három-négy lánnya előre. Gyütt az egyik, gyönyörű nagy nyári-őszirózsák vótak nála. A másik gyütt megint egy szép nagy csokorra. Vadrózsa vót nála, tiszta piros! Mer – aszongya – kiszödték a sárgábú, meg a lilábú, meg mit tudom én. Skart virágok vótak. Na, akkó attú is ēvöttem. Amazt is. Há má nem tudom így hozni... hogy nem bírom hozni. Akkó majd én a többieket, hogy 'hát mögkérlek bennetöket, hogy hát lögyetök oan jók, hogy hozzátok el a virágot, amit kapok. Segícssetök!' Hát úgyhogy egy tizönvalahányan vittük a virágot. Az életbe még olyan szép... mind akkó vót a templom. Akkó én hazahoztam, mer mind ēgyütt velem. Anyukámék nézték, hogy mi van evvel a lánnya, ennyi virágot... ennyien gyünnek. No, hazaértünk, fogtuk a mosóteknőt. Meg akkó amit csak tudtunk összehortunk. (...) Abba mindbe beleraktuk a virágokat. Akkó másnap talicskába raktuk és akkó ēvittük a templomba. Talicskába beleraktuk, úgy behordtuk. Mikó aztán a templom vasárnap fő lett díszítve, hát mindönki: 'Hát honnan van ez a sok virág? Hát ki hozhatta ezt a sok virágot?' Mindegyik képné vannak, a padok... még ott is mindön virág vót. (...) De nagyon szép vót. Hát oszt aztán nagyon emléközetős vót. Nagyon szép vót. Mindön virág! Vót ott kardvirág, meg ami létözött a világon!" (IX)

Az uradalom a családi történetekben is megjelenik: „nagyapámék is jártak ide, körösztü átmentek az ilyen majorokba dolgozni. Mivel ő ilyen hegedűprímás vót, zenész, akkor hát ēhívta ez az öreg Léder az egész zenekarával a kastélyba. Vót ilyen nagy bál. No most, hát egész éjjel mulatoztak, egy dinárt se kaptak. Hát má aszítotték, hogy nem is fizeti talán ki őket, minden... És akkó röggē az öreg Léderer Artúr kitött egy ilyen kis bőr erszényt, és akkor abba voltak ilyen Ferencz Jóska - aranypénzek. És akkor egy-egyet adott a zenészeknek. Az akkor pénz volt, hogy azé járt egy ember kemény fizikai munkát dolgozni oda. (...) És hát többször így ējártak hozzá." (X)

„Nekünk vót itthon amin dógoztunk. Nem jártunk oda dógozni. Csak úgy összejártak beszélgetni. Búcsúko mindég együttek. Nevettük eccé, hogy a Ledernek a felesége... az én anyámat Örsének híták... hogy 'Örzsé, ilyen jó kacsapecsennyét nem tunnak sütni. Én hiába mondom, hogy hogy csinálják. Ilyen nincs, mind amit maga süt.' Mer nagyon értött az én anyám, kemöncébe sütötték nem sporhetba. (...) évközbe is kigyütt. Gyütt ugye, ment a vagyonát nézni ugye, a határt járta, akkó kiszát, kiszaladt ide. (...) Hát ugye itten határosak vagyunk. Csókai meg a Jázovai határ, ez egy, összeszalad. (...) Mikó építették ezt a tempolomt, meg a községházát, akkó az én öregapám vót itt a faluba bíró. Osztt akkor, ugye így mentek a nagy birtokosokhó, hogy segíjen. Osztt akkó annyira összegyüttek öregapámma, hogy ez a Leder annyi téglát adott, hogy a községházát meg a tempolomt is... elég vót rá. Akkó még iskolákat is épített ű. (...) Attolán fogvást nagyon jóba löttek. (...) Hát [a nagyapám] tizennyóc éves vót, aszongya, mán akkó mögválasztották bírónak, és ötven éves koráig ű vót a bíró.” (XI)

Uradalom a falun túl?

A vizsgált időszak uradalmi gazdálkodásáról átfogóbb képet a fennmaradt munkáskönyvek elemzése nyújthatna, mivel a környező falvak ezen korszakra vonatkozó nemzedéki emlékezete eltűnőben van. További kérdésként merül fel, hogy milyen mértékben támaszkodott az uradalom a környező falvak munkaerejére. Milyen munkaviszonyban és a gazdálkodás mely területein alkalmazta azt? Más falvakban miként kapcsolódott be az uradalomban végzett napszámos vagy hónapos munka a családi parasztgazdaságok önellátásába?

ADATKÖZLŐK

(I.) özv. Lévai (szül. Bata) Matild /1923/; (II.) özv. Vastag (szül. Bata) Erzsébet /1924/; (III.) Horvát (szül. Kerepesi) Erzsébet /1924/; (IV.) Urbán Mihály /1915-2003/; (V.) Katona (szül. Kántor) Anna /1920/; (VI.) Pozsár Sándor /1924/; (VII.) Süli (szül. Horvát) Erzsébet /1920/; (VIII.) Névtelen idős férfi; (IX.) Vastag (szül. Kecskeméti) Ilona /1931/; (X.) Szemerédi Ernő /1958/; (XI.) Tóth (szül. Mészáros) Rozália.

IRODALOM

BOROVSKY Samu (szerk.)

1911 Magyarország Vármegyei és városai. Torontál vármegye. Országos Monografia Társaság, Budapest

ERDÉSZ Ádám

1987 A mezőhegyesi ménesbirtok gazdálkodása a két világháború között. (Közlemények Békés megye és környéke történetéből I.) Békés Megyei Levéltár, Gyula

SIMON András

2005 „Ilyen dógós nép, mint Jázován, tán nincs is...” A gazdálkodás és életmód változása egy bánási faluban a 20. században. In: BARNA Gábor–MÓD László–SIMON András (szerk.): „Szent ez a föld...” *Néprajzi írások az Alföldről*. Szeged, 58-68.

TRIPOLSZKY Géza

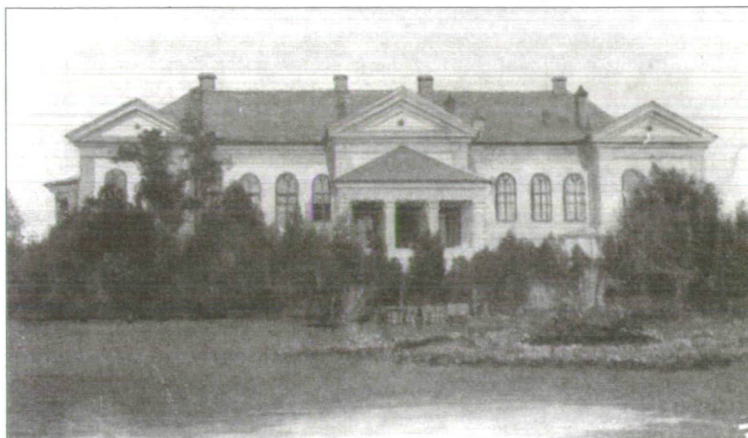
1992 „Nem bánom hogy juhásznak születtem” *A tiszta-vidék néprajzához és folklórához*. (JMMT Kiskönyvtára sorozat, Néprajz, folklór, Népköltészet 1.) Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, Újvidék

Das Leder(er)-Gut in der Erinnerung der Einwohner

NORBERT GLESZER

Der bei Jázova liegende Gutshof von Csóka zählte bereits zu Ende des 19.Jhs.-Anfang des 20.Jhs. als Musterwirtschaft. Ein bedeutender Teil der Zwerg- und Kleinbauern, die mit ihren Familien über schlechtes Ackerland verfügten, ergänzten ihr Einkommen mit Tagelohnarbeit auf den naheliegenden Maierhöfen. Die Generation, die in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen geboren ist, erinnert sich noch lebhaft an die Arbeit auf den Gutshöfen. Während den Saisonarbeiten profitierte der Gutshof aus der freien, billigen und stetig zur Verfügung stehenden Arbeitskraft der kleinbäuerlichen Wirtschaften. Den ständigen Arbeitskraftüberfluß konnten aber die Gutshöfe nicht immer aufnehmen.

Die Arbeit in den Gutshöfen war einzigartig aus der Sicht der bäuerlichen Wirtschaft, denn die Musterwirtschaft produzierte in den 1920-30er Jahren in erster Linie Blumensamen für westeuropäische Märkte. Die zum Dorf naheliegenden Höfe galten für die Einwohner auch als die nächstliegenden Zentren der Innovation und Modernisation. Der Einfluss des Gutshofes zeigte sich auch in der Folklore des Dorfes.

1. kép. A csócai Léderer-uradalom kastélya (Borovszky Samu 1911. nyomán)

2. kép. Csóka, a Léderer család négyes fogata a püspök érkezését várja.
(Fehér Zoltán tulajdona)

3. kép. Léderer György és látogatói a virágföldeknél. (Fehér Zoltán tulajdona)

4. kép. Ifj. Léderer György a csóka vasútállomáson Fehér Kálmánnal, egykori nagyszombeni huszár ezredessel, az uradalom parádés kocsisával. (Fehér Zoltán tulajdona)

1930

Sorszám	Név	Foglalkozás	Éves juttatás	Éves költség	Éves megtakarítás	Megjegyzés											
1	1900. Hecser Márk	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
2	1900. Fekete István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
3	1900. Nagy Mihály	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
4	1900. Hecser István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
5	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
6	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
7	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
8	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
9	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
10	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
11	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
12	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
13	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
14	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
15	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
16	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
17	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
18	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200
19	1900. János István	szőlőművelő	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200	120	50	170	1000	200	1200

5. kép. Knjiga radnika 1930. Szegődményesek. (Kikindai Történeti Levéltár)

Az 1937/38. évi évi alváltatottak									
Sorszám	Név	Születési hely	Év	Foglalkozás	Éves juttatás	Éves jutalom	Éves jutalom	Éves jutalom	Éves jutalom
1	Bartholaj László	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
2	Bátyi József	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
3	Békési János	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
4	Bellus Richard	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
5	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
6	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
7	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
8	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
9	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
10	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
11	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
12	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
13	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
14	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
15	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
16	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
17	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
18	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
19	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
20	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
21	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
22	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
23	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
24	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
25	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
26	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
27	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
28	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
29	Bécs Róbert	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	

6. kép: Knjiga radnika 1937. Évesmunkások. (Kikindai Történeti Levéltár)

1937. évi május-havi hónaposok									
Sorszám	Név	Születési hely	Év	Foglalkozás	Éves juttatás	Éves jutalom	Éves jutalom	Éves jutalom	Éves jutalom
1	Pere János	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
2	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
3	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
4	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
5	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
6	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
7	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
8	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
9	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
10	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
11	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
12	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
13	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
14	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
15	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	
16	Székely István	Debrecen	1905	14400	2400	1000	60	40	

7. kép: Knjiga radnika 1937. május-augusztus Hónaposok. (Kikindai Történeti Levéltár)

1938 évi decemberi hónaposok

S. sz.	Név	Becslés	C. O. H. V. I. M. T. S. O.						Fizet.	
			L. I. I. I. I. I.		M. I. I. I. I. I.		S. I. I. I. I. I.		Fizet.	
			L. I. I. I. I. I.		M. I. I. I. I. I.		S. I. I. I. I. I.		Fizet.	
1	József István	Redeai	100	3	100	3	3	3	175	-
2	József János	Olgyai	100	3	-	-	3	3	175	-
3	János Mihály	német	100	3	-	-	3	3	175	-
4	József István	"	100	3	-	-	3	3	175	-
5	József István	t. német	100	3	-	-	3	3	175	-
6	Marta József	"	100	3	-	-	3	3	175	-
7	József István	német	100	3	-	-	3	3	175	-
8	József Mihály	"	100	3	-	-	3	3	175	-
9	József János	"	100	3	-	-	3	3	175	-
10	Anna József	"	100	3	-	-	3	3	175	-
11	József József	"	100	3	-	-	3	3	175	-
12	József János	"	70	2	-	-	2	2	125	-
13	József Péter	"	70	2	-	-	2	2	125	-
14	József József	"	70	2	-	-	2	2	125	-
15	József József	"	70	2	-	-	2	2	125	-
16	József József	német	100	3	-	-	3	3	175	-
17	József József	német	100	3	-	-	3	3	175	-
18	József János	német	100	3	-	-	3	3	175	-
19	József János	"	100	3	-	-	3	3	175	-
20	József János	"	100	3	-	-	3	3	175	-
21	József János	"	100	3	-	-	3	3	175	-
22	József János	götyör	100	3	-	-	3	3	175	-
23	József Péter	"	100	3	-	-	3	3	175	-
24	József József	"	100	3	-	-	3	3	175	-
25	József János	"	100	3	-	-	3	3	175	-
26	József János	"	100	3	-	-	3	3	175	-
27	József János	"	100	3	-	-	3	3	175	-
28	József János	"	100	3	-	-	3	3	175	-
29	József János	"	100	3	-	-	3	3	175	-

8. kép: Knjiga radnika 1938. december. Hónaposok. (Kikindai Történeti Levéltár)

Archaikus népi imák

GLESZER NORBERT

„Imádkozni kő azé a kinyéré, amit ide bétészök.”

(Urbán Mihály /1915-2002/, rom. kat. földműves, Jázova, 2001)

A legfiatalabb folklórkategóriának tekinthető imaműfaj – az *archaikus népi imádság* – feltérképezése és felgyűjtése 1970-es akadémiai elismerése óta jelentős eredményeket ért el.¹ Számos kötet és rövidebb szövegközlés kísérelte meg felszámolni a fehér foltokat.² Sor került a külföldi anyagra történő kitekintésre³, és több rendszerezési kísérlet látott napvilágot.⁴ Ezek némelyike pusztán szöveggént, más része pedig a jelen részét képező gyakorlatként, aktusként tekintett ezekre az imádságokra. Írásomnak elsősorban nem az a célja, hogy újabb, fehér foltot jelentő területről nyújtson szövegeket. Egy előregező, eltűnő katolikus falu néprajzi módszerekkel felgyűjthető – mára már töredékes – archaikus imaanyagát, elemzett szövegeit, valamit használatának tudati vonatkozásait szeretném bemutatni.

2001 és 2003 nyarán végzett jázovai terepmunkám során 11 „archaikus” imádságot rögzítettem.⁵ Ezek terjedelem tekintetében igen eltérőek: a rövid – olykor szövegromlást tartalmazó – imádságok mellett néhány hosszabb imafüzér is megjelenik. Az anyagot fontosnak találtam összevetni a szomszédos Tiszaszentmiklóson talált csekély imaanyaggal,⁶ mivel ez a falu több szempontból is kötődik Tiszaszentmiklóshoz; ugyanakkor a vegyes lakosságú Szentmiklóson az archaikus imádságok egyszerűsödése, visszaszorulása is megfigyelhető volt. Mivel adatközlőim

¹ A Magyar Tudományos Akadémia Erdélyi Zsuzsanna javaslatára 1970. február 11-én fogadta el hivatalos folklórkategóriaként. Lejegyzett formában azonban már korábban is előfordult. Megtalálható a 18. század eleji ún. „*Memoriális*” könyvben és Horváth István történész 1805-ös naplójában is (Fehér rózsza Mária alakban). Kálmány Lajos a *Szeged népe* 3. kötetében 13 imádságot közöl, Bálint Sándor *Népünk imádságaiban* pedig 1937-ben tesz közzé néhányat. Az 1930-as években Domonkos Pál Péternél és Tálasi Istvánnál, az 1950-es években Kallós Zoltánnál és Diószegi Vilmosnál jelennek meg. Szilávik Andor felsőmaráci (Vas m.) plébános és Besenczi Sándor ordasi (Pest m.) önkéntes gyűjtő, illetve Fettich Nándor, Dömötör Tekla, Pócs Éva és Pogány Péter is találkozik velük. Erdélyi Zsuzsanna 1978: 11-21.

² Erdélyi Zsuzsanna nyomán Silling István, Harangozó Imre és Tánzos Vilmos foglalkozik behatóbban ezzel a területtel, Barna Gábor 2001; Czövek Judit 2003; Erdélyi Zsuzsanna 1978; 1999; 2001; Harangozó Imre 1998; 2001; Silling István 1992; 1994; 1995; 2003; Tánzos Vilmos 1995; 1999; 2000, illetve európai jelenségről lévén szó, a környező népeknél is elindul a gyűjtés. Az önkéntes gyűjtők figyelmét is megragadta. Szántó Piroska 1987; Polner Zoltán 1978; 1985; 1998; 2000; 2002; Takács György 2003.

³ Erdélyi Zsuzsanna 2001.

⁴ Erdélyi Zsuzsanna 1999, Harangozó Imre 1998: 8-10; Lovász Irén 2002: 36-107; Tánzos Vilmos 2000: 51-390.

⁵ Lásd a mellékletben 1-től 11-ig.

⁶ Lásd a mellékletben 12-től 14-ig.

többsége a második világháború előtt született, fontosnak tartom, hogy a szövegekhez kapcsolódó tudattartalmak változására is reflektáljak, a felgyűjtött szövegeket beszédaktusokként, valamint a valóságról szóló és annak megalkotásához segítséget nyújtó modellekként kezeljem.

Imák és diskurzusok

Ezen imák jelentősége Erdélyi Zsuzsanna szerint abban áll, hogy lejegyzik a nagy történelmi fordulópont, a pogány-keresztény átállás lélekmélyi képeit. Ez egy liturgiai gyakorlatból kiszorult, a hivatalos egyház, elsősorban az alsópapság által ellenzett, „teologice, liturgice abszurd” szövegcsoport. Egykor a templomi ájtatosságokhoz tartozhatott, a középkori vallásos színjátszással és Mária-költéssel állhatott kapcsolatban, mára azonban kis közösségek egyéni gyakorlatává vált. Az egyházi jóváhagyás nélkül élő szövegek, alkalomhoz mostani funkciójukban sorosan nem kötődnek. A rítusban helyük, rendjük sincs, elsősorban az ad hoc jellegük miatt, legfeljebb az egyéni imarendben válhatnak kötötté. Paraliturgikus alkalmazásukra is csak Moldvából tudunk példát. Ismeretük sem korhoz, sem nemhez nem kötődik, vallási megoszlás szerint inkább a katolikumhoz tapad, úgy rómaihoz, mint göröghez. A magyarországi nemzetiségek körében is megtalálható. Protestáns adatközlőknél is felbukkan, főleg reformátusoknál, de már erősen racionalizált, díszítő-elemeitől megfosztott formában. A ponyvához szövegei által közvetlenül vagy szokásköltészeti párhuzamait tekintve egyaránt kapcsolódik; a ponyvagyűjteményekben több típuskör szövege fordul elő. Terjedésének több útja ismert az „ócsójan-csiktól” (búcsúbeli árusok) a búcsúvezetőkön, a remetéken, zarándokokon át, a koldusokon, „szent öregeken” keresztül az egyéni, családon belüli átadásig.⁷

Ezen imaszöveg-típus *„logikai rend nélkül sorjáztat egymásnak ellentmondókat...”* mint a *„...mágia, vallás, mítosz, őshitek, kereszténység, középkor, barokk; kelet-nyugat; Bizánc, Róma; kánoni, apokrif, elhajló, eretnek. Kötetlent rögzítettel állandósít. Ellentmondásost egyértelművel old fel.”*⁸ Erdélyi Zsuzsanna szerint szerkezetük hármas tagolódású. A lírai természetű személyt-szituációt megjelenítő kezdőkép a középkori látomásirodalom motívumainak folklorizált elemeit is magába foglalhatja. A középső rész a szenvedéstörténet valamely fázisának epikus-dramatikus megjelenítése, amely a végzés hasznosságára vonatkozó záradékkal folytatódik.⁹

Az imádságszövegek egyre növekvő szöveganyagának átfogó rendszerezésére a moldvai imádságok példáján Tanczos Vilmos tett javaslatot. Ezt megelőzően ugyanis egymással kevésbé érintkező, nagyon változatos szempontok mentén rendeződő besorolási kísérletek történtek. Ezek azonban a magyar nyelvterület imanyagát teljes egészében lefedő, következetes rendszeretési elvet nem képeztek a szövegek változatos szerkezete, a kisebb egységeket képező szövegrészek véletlenszerű feltűnése miatt. Ezen egységeket – Erdélyi Zsuzsanna szóhasználatában: mo-

⁷ Erdélyi Zsuzsanna 1978: 15, 23-29. Harangozó Imre 1998: 10-11.

⁸ Erdélyi Zsuzsanna 1978: 12.

⁹ Erdélyi Zsuzsanna 1978: 34.

tívumokat – ugyanis az eddigi kutatás szerint csupán tartalmuk és népi vallásosság-hoz köthető „mágikus-vallásos logikájuk” fűzi össze.

A többé-kevésbé állandó szintaktikai egységeket, imarészeket Tánczos Vilmos – rendszerezése során – képi egységeknek tekinti, amelyek szimbolikus üzenetek kifejezői. A tartalmi-képi egységeket képrészekre, majd képelemekre bontja, amelyeknek változataival is számol. Az általuk kifejezett szimbolikus tartalom elméleti keretét az archetipális mítoszelméletet választja.¹⁰ Az általa használt archetipusokat „örök dolgok”-nak tekinti, amelyhez világszerte „örök kódok” felelnek meg. Ezeket nézete szerint automatizált és ritualizált módon jelenítik meg a kultúrák, ahol a szent – akár ontológiai-metafizikai, akár pszichológiai adottságait tekintve – abszolút státusszal bír, a társadalmi életből le nem vezethető fogalom.¹¹ Ezzel egy metafizikai-ontológiai kijelentést tevő vallástudományi hagyományra alapoz,¹² annak diskurzusába illeszkedik. A rendszerezés képi egységeinek megtartása mellett azonban elfogadhatóbbnak találom – metafizikai kijelentéseket mellőzve – a Halbwachs-i mnemotecnikai hagyomány felől történő elméleti megközelítést.¹³ Paul Ricoeur közösségi mnemotecnikával kapcsolatos nézeteit figyelembe véve,¹⁴ ezek inkább tekinthetők egy adott közösség tudatos erőfeszítéséhez kötődő emlékezés eredményeinek, mintsem általános érvényű képeknek, amelyek – a közösség kommunikáció által tudatosan fenntartott emlékezetét megkerülve – a tudattalanban átöröklhető vagy az egyén pszichológiai fejlődéséhez köthető képzetek volnának. Sokkal inkább az adott közösség kommunikatív emlékezetének részeként, az egyéni vallási szocializáció során családi keretek közt továbbadott Geertz-i modelleknek tekinthetők, amelyek kultúrafüggők.¹⁵ Ezek a modellek ugyanis egyszerre nyújtanak képet az egyént körülvevő világról, s adnak útmutatást e világ megkonstruálására. Ennek jelentősége – az archetipális szimbólum-elmélettel szemben – abban áll, hogy biológiai lehetőségek hiányában szimbólumok, modellek révén adják tovább a biológia és társadalmi létezéshez szükséges ismereteket. Ennek fényében a tánczosi képi-tartalmi egységeket egy konkrét közösség, a jázovai katolikus magyarság, mint helyi csoportkultúra – népi vallásossághoz tartozó – értelmezési modellejeként tekintem.

A jázovai imák tartalmi– képi egységei

A jázovai anyagban öt változó hosszúságú imafüzér és hat rövidebb imádság található.¹⁶ A tiszaszentmiklósi anyagban ennek aránya egy a kettőhöz. Kezdképünk tekintetében ezek egy kivételével,¹⁷ mely a hajnalban nyugvó istenanya képével

¹⁰ Tánczos Vilmos 2000: 11–16.

¹¹ Tánczos Vilmos 2000: 40.

¹² Vö. Lovász Irén 2002: 12–13.

¹³ Idézi: Assmann, Jan 1999: 20–23, 30–32, 37–38, 42–49, 52, 77–78.

¹⁴ Ricoeur, Paul 1998: 55.

¹⁵ Geertz, Clifford 2001: 8, 76–79.

¹⁶ Lásd a mellékletben.

¹⁷ A melléklet 5. számú imája.

kezdődik, esti defenzív imádságok. Tiszaszentmiklóson szintén egy – „kakasok szólnak” kezdetű – imádság képez kivételt.¹⁸ Ezek a kezdőképek azonban nem egyeznek meg a beszédaktusban játszott szereppel, mivel este mondott imafüzérekben találhatók. Mind a jázovai, mind a szentmiklósi imaanyagban a reggeli elmondás képzetéhez társítható kakas általi ébresztés és Grál-jelképiség kezdőképe zömmel eseti imafüzérek részeként jelenik meg.¹⁹ Beszédaktus tekintetében elmondható, hogy olyan esti imádságokról van szó, amelyhez más, a templomi liturgia alapimádságai is társulnak. Ezekről viszont a későbbiekben ejtek szót.

Az imádságokat szövegekként elemezve megállapítható az *esti imahelyzetet megjelenítő* kezdőkép (K:21)²⁰ dominanciája. Ezt az „*En lefekszek én ágyamba,/ Mint Úrjézus koporsóba*” sorok ölelik fel. Tánczos moldvai anyagában ezt a képet a *mágikus védettségyegek* követik (K: 23),²¹ amelyek különböző formába jelenhetnek meg. A jázovai, tiszaszentmiklósi imádságoknál ezek *egyszerű kijelentések, lehetetlenség-elvű formulák, vagy kérések-felszólítások*, amik azonban keveredhetnek is. E körülkerítések jellemző szereplői az angyalok. Ők, vagy az imádkozó, nyugovóra térő teste körül foglalnak helyet – mellette, illetve feje felett, ami a középkori lélek-képzet szempontjából kitüntetett fontosságú –, vagy a test, ház körülkerítését kifejező képi egységekben jelennek meg őrző, óvó funkcióban. A három őrzőangyal esetében azok funkcióját, vagy a defenzív jelleg szinonimái, vagy pedig a fordulópont-okhoz, átmenetekhez kötött időhatárok révén fejezik ki. Mindkét esetben hangsúlyos az elmúlás, mint az emberélet utolsó fordulója, ami a számadás és a túlvilági – mennybéli – élet kezdete. Ezt jól kifejezik a „*Három angyal énmellettem,/ Egyik őrző,/ Másik vigyáz,/ Harmadik az én bűnös lelkem várja.*”²² valamint a „*Három angyal fejem fölött,/ Egyik őrző éjfélig,/ Másik őrző hajnalig,/ Harmadik őrző utolsó óráig.*” képi változatok is.²³ Isteni személyek, vallási jelképek inkább az explicit kimondott körülkerítés képi változataiban tűnnek fel. Még itt Máriára az ébresztés feladata hárul, addig az imádkozónak vagy házának körülkerítésére vonatkozó felszólítás-fohász, vagy Jézusra, vagy a keresztre vonatkozik. „*Mellém tészöm két karomat,/ Misemondó két gyertyámat, /Köröszt kerűje házunkat./ Egy köröszt őrízzen éjfélig,/ A másik hajnalig,/ A harmadik utolsó végóráig.*”²⁴ A másik képi változatban ugyanez a tartalom így hangzik: „*Kerűj köröszt,/ Őrízz angyal,/ Serkencs föl Szép Szűz Mária!/ Atyaisten előttem,/ Fijúisten mellettem, Szentháromság Egy Isten nevibe lefekszek és fölkelék.*”²⁵ Az idézett szövegrészek azonban a defenzív jegyek halmozásával, többletével eltérnek a két falu imaanyagának azonos

¹⁸ A melléklet 13. számú imája.

¹⁹ A melléklet 1, 4, 6, 6/a. számú imája.

²⁰ A tartalmi-képi egység Tánczos rendszerezésében használt jelölése. Tánczos Vilmos 2000: 324-325. A továbbiakban lábjegyzetben csak a tánczosi rendszerezés adott képi-szintaktikai egységgel foglalkozó fejezetének hivatkozását adom meg.

²¹ Tánczos Vilmos 2000:327-338.

²² A melléklet 10. számú imája.

²³ A melléklet 4, 6, 6/a, 7. számú imája.

²⁴ A melléklet 1. számú imája.

²⁵ A melléklet 3. számú imája.

funkciójú, és szerkezetű – gyakori – motívumaitól, bár azokat is tartalmazzák. Ugyanúgy kivételt, invariánst képez a „*Számban Szent Kereszt,/ Hátam mögött Szent János,/ Elöttem Boldogságos Szűz Mária./ Két vállamon két angyal,/ Ez őrizzen, oltalmazzon bennünket.*”²⁶ defenzív képi egység is, ami szentként tisztelt személyt is bevon a körülkerítő felsorolásba, illetve amelynél a Tánczos által vizsgált moldvai anyaghoz hasonlóan²⁷ az őrző jelkép a testben is megjelenik.

A jázovai és tiszaszentmiklósi imádságok esti védetségét biztosító defenzív jegyei – egy képi változat kivételével, mely a ház körülkerítésére vonatkozik²⁸ – az imamondó egyén körülvételét, védelmét szolgálják. Ez viszonylag általánosnak és elterjedtnek tekinthető, nem csak a magyar nyelvterület imaanyagában, hanem a katolikus népi vallásosságon kívül is. Megtalálható mind a protestáns népi vallásosság egyéni, családi imarepertoárjában, racionalizálódott formában,²⁹ mind pedig azonos szerkezettel az askenázi, tehát a középkori német nyelvterülethez tartozó zsidóság lefekvés előtti imái között is.³⁰

Az esti imahelyzet képi egységével kezdődő, mágikus védetségjegyekkel folytatódó rövid esti imádságok a defenzív körülkerítéssel, körülvétellel véget is érnek. Ezek az imaanyagoknak több mint a felét képezik mindkét faluban, az egyéni ima-repertoár legkönnyebben továbbadható, legelterjedtebb elemeinek tekinthetők, ugyanakkor a legrövidebbek is.

Az imafüzérekben megjelenő fenti imaegységeket többnyire Mária *kakasok általi ébresztésének és a Grál-jelképiségnek* képi egységei (K:13)³¹ követik. Bár az imafüzérek némelyikénél a szövegromlás a motívumok kifejtettségének egyszerűsödéséhez vezetett, a „*Kakasok szállának,/ Máriját kijárlának./ Kēj fő Mária, kēj fő,/ Mökfokták a Kisjézust.*” szintaktikai egység általánosnak mondható.³² Gazdagabb változatokat a Grál-jelképiség képei nyújtanak.³³ Ezek állandó eleme a három csepp vér, amit az angyalok felszednek, s Jézus elé visznek, akihez elnyert jutalomként az általa hitelesített *záradékformulát* (K11)³⁴ kötik. Gyakori elem továbbá az arma Christi részét képező három szeg, dárda, vasvessző vagy aranygyűrű is, amelyek révén ez a képi egység a *passió-jelenettel* (K10)³⁵ mutat rokonságot. A jázovai

²⁶ A melléklet 5. számú imája.

²⁷ Tánczos Vilmos 2000: 337.

²⁸ A melléklet 1. számú imája.

²⁹ „*En lefekszek én ágyamba/ Minden testi koporsómba/ Az Atyának és Fijúnak és Szentlelek Úristennek nevébe/ Ámmen.*” (Simon Andrásné Ecsédi Júliána, 1914, református, Beregdaróc, 2000) (Illés Józsefné Palády Etelka, 1913, református, Tarpa, 2000), illetve „*En lefekszem én ágyamba/ Minden esti koporsómba/ Atyának, Fijúnak, Szentlelek Istennek nevében/ Ámmen.*” (Esze Borbála, 60 év körüli, ferormátus, Tarpa, 2000) Szüleiktől vagy nagyszüleiktől tanulták.

³⁰ „*Háromszor: Az Örökkévaló, Izrael Istene nevében! Jobbomon Micháél, balomon Gáviél, előttem Uriél, Mögöttem Refáél, felettem Isten Jelenléte.*” (Szidur, nuszách askenázi, Smá mondásakor lefekvés előtt) Oberlander Baruch 1996: 164.

³¹ Tánczos Vilmos 2000: 308-310.

³² A melléklet 4, 6, 6/a, 10, 13, 14. számú imája.

³³ A melléklet 1, 4, 6, 6/a, 10, 13. számú imája.

³⁴ Tánczos Vilmos 2000: 297-302.

³⁵ Tánczos Vilmos 2000:283-296.

és tiszaszentmiklósi Grál-szimbolika képi egységei csupán a gyermek vagy felnőtt Jézusra vonatkoznak, még a magyar nyelvterület más imáinál Mária is feltűnhet ilyen kontextusban, ahol a szenvedések láttán a vér vagy véres veríték tőle származik. A helyi anyagban csupán egyetlen imában szerepel olyan képi egység, ahol az összegyűjtött jézusi vért Mária elé viszik.³⁶

A helyben elterjedt Grál-jelképiségtől eltérő változatot képeznek a következő képi egységek: „*Ha én mindön nap gyónt embör löhetnék,/ Márija kapuja megnyína,/ Krisztus Urunk születött,/ A zsidók mögverték/ Piros vére hullott, A zangyalok felszedték, Kehelybe öntözték./ Térgyig vérbe le van nyomva,/ Oda mén Szent Lukács evangyélísta, Mé sírsz, mé rísz Názáretbéli Jézus, zsidók királya?/ Hogyné sírnék, hogyné rínék, Mikor a zatyám így rendölte./ Két kezembe két vasszög,/ Két lábamba egy vasszög.*”³⁷ Itt ugyanis a Grál-jelképiség képi egysége a gyónás-vallás elmulasztás megvallásának (K19)³⁸ és a passió párbeszéd keretben történő felidézésének képi egysége közé ékelődik. Ugyanakkor e szöveg számít a passió egyedüli ilyen formájú felidézésének Jázován. A magyar nyelvterület népi imádságainál gyakori képnek tekinthető a krisztusi keresztdíszat naturális módon történő megjelenítése. Ez mindig dialógus formájában hangzik el, s a középkori passió-játékokkal rokonítható. Erdélyi Zsuzsanna szerint a középkori ferences szellemiség hatása tapasztalható bennük.³⁹ Az imitáció Christi egyfajta megnyilvánulásai, amelyek szövegi szinten attitűd jellegűek folytán bináris oppozíciók hordozóivá is válhatnak.

A számba vett gyakori képi egységek mellett az imafüzérek részeként megtalálható még a *Hajnalban nyugvó Mária* képe (K:12),⁴⁰ valamint a *Gonosz lehetetlen elvű elhárításának* (K:24),⁴¹ az *Égi mise hallgatásának* (K:06)⁴² és az *üdvözítő eukarisztia metaforájának* (K16)⁴³ képi egysége is. Legidősebb adatközlőm záradékkal kettéválasztott esti imafüzérének második felében indító képi egységként jelent meg az „*Ó, hajnal, hajnal,/ Szép piros hajnal, Kibe Márija nyugodik, /Úr tülle születtek, /Pokol tülle törteik*”⁴⁴ szintaktikai egység, amely más esti imafüzérben nyitóképként tűnt fel, s esti defenzív körülkerítéssel folytatódott. Az említett imafüzérben azonban az üdvözülés zálogát, a világ megváltóját szülő, hajnalban nyugvó istenanya motívumát az üdvözítő eukarisztia képi egysége követi, amihez az égi mise hallgatásának motívuma kapcsolódik. Tánczos szerint a képi egységben megjelenő „eleven ostya” a krisztológiai *Jézus keresztfán függő testének* metaforája, ami által az imádkozó megszólítja a megváltót.⁴⁵ Beszédaktus tekintetében a „*Néköd adom lelkömet,/ Tőled kérem a testömet,/ Örök üdvösségemer*”⁴⁶ sorok hitvallomá-

³⁶ A melléklet 1. számú imája.

³⁷ A melléklet 5. számú imája.

³⁸ Tánczos Vilmos 2000: 321-323.

³⁹ Erdélyi Zsuzsanna 2001: 95-104.

⁴⁰ Tánczos Vilmos 2000: 303-308. A melléklet 1. 5. számú imájában.

⁴¹ Tánczos Vilmos 2000: 337-340. A melléklet 10. számú imájában.

⁴² Tánczos Vilmos 2000: 259-263. A melléklet 1. számú imájában.

⁴³ Tánczos Vilmos 2000: 315-316. A melléklet 1. számú imájában.

⁴⁴ A melléklet 1. számú imája.

⁴⁵ Tánczos Vilmos 2000: 315.

⁴⁶ A melléklet 1. számú imája.

sok is, de defenzív jegyeket is hordoznak. A párbeszédes formában előadott passió-jelenethez vagy a Grál-jelképiséghez hasonlóan az égi mise-hallgatásának képe is imazáradékhoz vezet le. A Szent Péter és Szent Pál által celebrált misét hallgató Mária az apostoloktól szerez tudomást a passióról. Ennek a passiónak a felidézéséért járó jutalom az *imazáradékban* (K11)⁴⁷ tett ígéret.⁴⁸ Ez tekinthető az archaikus imaműfaj legáltalánosabb, s egyben központi elemének, ami az imavégzés hasznosságát határozza meg. Ez a jázovai imák esetében is csupán a tisztán defenzív, körülkerítő imák, imaegységek szerkezetéből hiányzik. Imafüzéreket is tagolhat, rávilágítva az egykori kapcsolódások helyeire. A jázovai imazáradékokban a passió felidézése és az érte járó jelentős jutalom közötti feszültséget feloldó megbocsátás, mint szerkezeti egység nem fordul elő. Ez talán azzal is összefügghet, hogy ezek a záradékok az imádságok végén a Grál-jelképiség képi egységéhez kapcsolódnak, ahol a passióra csak utalás történik. Néhány imánál a záradék különálló egységként tűnik fel, mint az ima végzéséért járó jutalom rövid leírása. Az égi legitimáció is hiányozhat belőle. Más esetben a legitimációt Jézushoz kötik, a „Krisztus Urunk mondta” vagy „Krisztus mondja, sem szólok, sem beszélek” szófordulatokkal. Csupán egyetlen esetben jelenik meg Lukács evangélista, mint a záradék megbízott hírvivője, illetve Mária, mint a záradék legitimálója.⁴⁹ A gyűjtött imákban, imafüzérekben előforduló hét záradék közül kettő szól a biztos üdvözlés ígéretéről: „*megüdvözülük, mint Krisztus Urunk a magas keresztfán, a Kálvária hegyén*”,⁵⁰ illetve „*Aki ezt elmondja,/ Velem van a Paradicsomban*”.⁵¹ A többi imazáradék bűnbocsánatot, a hét halálos büntől való megszabadulást helyezi kilátásba.

Imák és tudattartalmak

Ezek az imádságok azonban nem pusztá szövegek, elmondásuk beszédaktusai, képi egységeik összességéhez társított képzetek ugyanolyan jelentőségűek. Ezek ugyanis a szövegek jelenkori használatáról, életéről, képi egységeiket feltöltő tudattartalmakról szólnak. Ezek a szövegek többnyire a vallási szocializáció kezdetén, a közvetlenebb, szűkebb környezet egyéni imarendjén keresztül rögzültek adatközlőimben. „*Este a hugomma lē köllött űni, és eztet ē köllött mondani. De azé legtöbbet a nagyanyám nevēt bennünket, mer a szülejm, azok jártak még így dolgozni állandólag. És akkó mink a nagyanyánkka vótunk itthon. (...)* – emlékezett vissza egy 1941-ben született adatközlőm – *Hát imádkoztuk a Miatyánkot, meg a Hiszek-egyet, Üdvözlégyet, ezeket. (...) Nem mondtuk minden este mindet el, gondolom, mindegyik imát, de a Miatyánkot, meg igencsak ezt, ez a legutolsó, ezzel fekszünk. Ez muszáj vót.*” Ezeket az imádságokat később is elsajátíthatták, s írott formában, kézről-kézre is terjedhettek. „*Ide gyűttünk Jázovára... az én anyám férhön. Tíz éves vótam, és én itt tanútam. Két mustohatestvérem vót, oszt azoktú. (...) Hát mondom*

⁴⁷ Tánczos Vilmos 2000: 297-302.

⁴⁸ A melléklet 1, 4, 5, 6, 6/a, 10, 13. számú imájában.

⁴⁹ A melléklet 1. számú imája.

⁵⁰ A melléklet 10. számú imája.

⁵¹ A melléklet 5. számú imája.

én ezt szoktam imádkozni, oszt én ezt nem felejttem ē. (...) Hát este. (...) A Hiszek-egyet, Miatyánkot, Üdvözlégyet, ezeket szoktam. (...) Eztet utána mindég, eztet leghátúra.” – meséli egy 1933-as születésű jázovai idős asszony. *„Hát úgy kaptam ezt is Versecen valakitű! (...) Papíron, a testvéremtű kaptam-e, vagy... nem tudom...”* – emlékezik vissza egy 1928-ban született tiszaszentmiklósi asszony, *„Kakasok szólnak”* kezdetű imádsága kapcsán – (...) *Minden esete ēmondom, meg reggel is ēmondom esztet.”*

Az imák elsősorban az idősebb jázovaiak egyéni, esti imarendjének, utolsó, záró imái. Ezek azonban nem egyedül tűnnek fel, többnyire fohászokból, dicséretből, és hitvallásból álló általánosan ismert alapimádságok füzérét zárják le, defenzív funkcióban. Egy részükhöz pedig az imazáradék ígérete, a bűnbocsánat vagy az üdvözülés is társul. Erdélyi Zsuzsanna ezeket a záradékokat ezen imaműfaj fenntartóinak tekinti.⁵² Jázova esetében ugyanez mondható el a defenzív képi egységről is. Ezek ugyanis nem csak a legelterjedtebbnek számítanak a faluban, de a feledés, az imafüzérek töredékesedése is ezeket érinti legkevésbé.

A szövegromlások mögött a nyelvi átadás-megőrzés hibáin túl, inkább a szövegeknek, mint kultúra által reprezentált valóságról szóló, valamint annak megalkotásához szolgáló modelleknek változásáról beszélhetünk. Ezt a feledés, a módosulás jellege támasztja alá, amelyre konkrét magyarázatot az adatközlő sokszor nem tud adni – így ez csupán a valóságot legjobban megközelítő értelmezés kísérlete marad. Ezt két helyi példa teheti szemléletessé. *„Három csöpp vér ēcsöppent,/ Az angyalok főszették,/ Kriszus Urunk elébe vitték,/ Krisztus Urunk aszonta,/ Szent szó, szent beszéd,/ Ezt az imádságot, aki ēmondja lefektibe-főkettibe megüdvözülük Krisztus Urunk a magas kereszfán, a Kálvária hegyén.”*⁵³ A mint kötőszó elhagyásával ugyanis annak a személye válik bizonytalanná, akire az üdvözülés lehetősége vonatkozik, s tűnik el a teológiai abszurd, üldözött bűnbocsánat-nyerés lehetősége. Más esetben pedig a defenzív imádság – jelenkori, egyéni vallásosság értelmezésitől távoli – szimbólumainak elhagyása révén, a fennmaradó szöveg a kisgyermekek esti imádságával kontaminál. *„Én lefekszek én ágyamba,/ Mind Úrjézus koporsóba./ Kerűj, kerűj őrangyalkám,/ Kérlek szépen, vigyázz rám.”*⁵⁴

A jázovai archaikus imádságok további sorsát illetően három különböző tendencia említhető. Egyrészt az egyéni imavégzés szokásainak, illetve a vallási szimbólumokhoz, mint modellekhez kapcsolódó – világra vonatkozó – tartalmaknak a megváltozásával eltűnhetnek a vallási szocializációból. Másrészt a kapcsolódó tudattartalmak megváltozása révén szövegi módosulásokon eshet át a fennmaradó szövegek egy része. Harmadrészt pedig átléphetnek a kulturális örökség kategóriájába, amint azt egyik adatközlőm Zentán élő kis unokájának esete is példázza, aki nagyanyja esténként végzett imádságának lejegyzett szövegét házi feladatként vitte el hitoktatójának.

⁵² Erdélyi Zsuzsanna 1978: 34.

⁵³ A melléklet 10. számú imája.

⁵⁴ A melléklet 8. számú imája.

IRODALOM

ASSMANN, Jan

1999 *A kulturális emlékezet: írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz, Budapest

BALOGH Lajos–VOIGT Vilmos

1974 *A népköltési (folklór) alkotások kritikai kiadásának szabályzata*. Budapest

BARNA Gábor (szerk.)

2001 *"Nyisd meg, Uram, szent ajtódát..." Köszöntő kötet Erdélyi Zsuzsanna 80. születésnapjára*. Szent István Társulat, Budapest

CZÖVEK Judit (szerk.)

2003 *Imádságos asszony. Tanulmányok Erdélyi Zsuzsanna tiszteletére*. Gondolat–Európai Folklór Intézet, Budapest

ERDÉLYI Zsuzsanna

1978/1999 *Hegyet hegék, lőtőt lépék*. Archaikus népi imádságok. Budapest/Kalligram, Pozsony

2001 *Aki ezt az imádságot... Élő passiók*. Kalligram, Pozsony

GEERTZ, Clifford

2001 Az ethosz, a világkép és a szent szimbólumok elemzése. In: *Az értelmezés hatalma*. Osiris, Budapest, 7-25.

2001 A vallás mint kulturális rendszer. In: *Az értelmezés hatalma*. Osiris, Budapest, 72-119.

HARANGOZÓ Imre

1998 *„Krisztusz háze arangysz..."* Archaikus imák, ráolvasások, kántálók a gyimesi és moldvai magyarok hagyományából. Ipolyi Arnold Népfőiskola, Újkígyós

2001 *Elmentem a Szent Están templomába*. Kalandozások a népi hitvilágunk forrásainál. Masszi, Budapest

LOVÁSZ Irén

2002 *Szagrális kommunikáció*. Európai Folklór Intézet, Budapest

OBERLANDER Baruch

1996 *Sámuel imája*. Zsidó imakönyv. Új magyar fordítás. Nuszách Áskenáz. (שמואל סיפור חפילה) Chábád Lubávics Zsidó Nevelési és Oktatási Egyesület, Budapest

POLNER Zoltán

1978 *Föld szülte fáját*. Szeged környéki ráolvasások és népi imádságok. Somogyi Könyvtár, Szeged

1985 *Koronával koronázzák*. Makó-környéki népi imádságok és Krisztus-legendák. Makó

1998 *Az Ember Fia a Golgotán*. Szeged környéki archaikus népi imádságok. Officina, Szeged

2000 *Isten zsámolyánál*. Népi vallásos költészet. Bába, Szeged

2002 *Kilenc fának termő ága*. Népi szövegek Tápéról. Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Szeged

RICOEUR, Paul

1998 Emlékezés – felejtés – történelem. In: Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái*. Kijárat, Budapest, 51-68.

SILLING István

1992 *Boldogasszony ablakában*. Népi imádságok és ráolvasások Kupuszináról. Forum, Újvidék

- 1994 *Templomok, szentek, imádságok. Tanulmányok a vajdasági népi vallásosság tárgyköréből.* Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság–Logos, Újvidék–Tóthfalu, 43-93.
- 1995 *Kínján esék esete: vajdasági archaikus népi imádságok.* Forum, Novi Sad
- 1997 *Kakasok szólnak, Máriát kiáltanak. Adalék a vajdasági magyar archaikus népi imádságok variálódási vizsgálatához.* Logos, Tóthfalu
- 2003 *Vajdasági népi imádságok és nyelvezetük: tanulmány.* Forum, Újvidék
- SZÁNTÓ Piroska
- 1987 *Golgota. Szántó Piroska festményei és archaikus népi imádságok.* Corvina, Budapest
- TAKÁCS György (szerk.)
- 2003 *Hosszú utak megszomorodának. Archaikus népi imádságok, ráolvasók, szentes énekek Erdélyből és Moldvából.* P. Daczó Árpád Lukács szentferencrendi atya gyűjtése: 1974-1999. Magyar Napló, Budapest
- TÁNCZOS Vilmos
- 1995 *Gyöngyökkel gyökereztél. Gyimesi és moldvai archaikus népi imádságok.* Pro-Print, Csíkszereda
- 1999 *Csapdosó angyal. Moldvai archaikus imádságok és életterük.* Pro-Print, Csíkszereda
- 2000 *Eleven ostyá, szép virág. A moldvai csángó népi imák képei.* Krónika Könyvek, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

Archaische Volksgebete in Jázova

NORBERT GLESZER

Die Volksgebete, die Teil der bäuerlichen Paraliturgie und der offiziellen, individuellen mündlichen sakralen Kommunikation bilden, werden auf ungarischen Sprachgebieten seit den 1970er Jahren erforscht. Der Autor sammelte die archaischen Volksgebete eines veralternden katholischen Dorfes zusammen, die größtenteils als Gebetketten aufzufinden waren. Als Gesprächsakten erschienen diese vor allem abends, beim individuellen Beten. Für diese ist die schützende Funktion, der Hinweis auf die Leidensgeschichte charakteristisch. Als Texte schlossen sie auch morgendliche Gebete in sich ein.

Die Frage der Tradition scheint auch sehr interessant zu sein. In Folge der neuen gesellschaftlichen Einrichtung nach dem Zweiten Weltkrieg und der sich verändernden religiösen Vorstellungen kann das Tradieren von Großeltern auf Enkelkinder kaum angetroffen werden. Die Texte können aber für die jüngeren Generationen auch als gemeinschaftliches geistliches Erbe gelten, während sie bereits ganz aus der individuellen sakralen Kommunikation verschwanden.

MELLÉKLET

1.

Atyának, Fiúnak, Szentlélek nevibe, Ammën!

Én lefekszek a zágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba.
Mellém tészöm két karomat,
Misemondó két gyertyámat,
Körösz kerűje házunkat.
Egy köröszet őrizzen éjfélig,
A másik hajnalig,
A harmadik utolsó végórámig.

Beteg a test a bűn miatt.
Ha gyónt embör löhetnék,
Márija kapujára mönnék,
Amin Jézus születött,
Piros vére hullott,
A zangyalok fölszették,
Márijának elvitték,
Márija asz felēte,
Aki ezt a zimáccságot emondaná este lēfektibe,
röggē főkörtibe, a hét halálos büntű szabadul meg.

Ó, hajnal, hajnal,
Szép piros hajnal,
Kibe Márija nyugodik,
Úr tülle születik,
Pokol tülle töretik.
Eleven ostya, Úristen,
Néköd adom lelkömet,
Tőlet kérem a testömet,
Örök üdvösségömet.

Amoda látok ëty szép rúzsánpástya ostyát,
Kibe mongya a Szent Péter, Szent Pál a zű miséjit,
Asszonyunk Szűz Márija ott hallgassa,
Ó, Asszonyunk Szűz Márija, mér hallgatod a mi misénket?
Ó, Szent Pétör, Szent Pál, hogyne hallgatnám,
mikor ma tejjes harmadnapja úta nem láttam Szerelmes Szent Fijamat, a zártratlan Jézust.
Ó, Asszonyunk Szűz Márija, Tekincs föl a magos Kálvárija högyire,
Ott möglátod a te Szerelmes Szent Fijadat,

Aki térgyig vóna vérbe,
 Könyékig könnyübe.
 Szent Szakállát szaggassák,
 Szent Haját tépázzák,
 Tövissel mekkoronázzák,
 Dárdával nyitogassák,
 Lándzsáva átalverik,
 Három szögre föfüggeszti a kínos körösfára.
 Aki ezt a zimáccságot emondaná este lefektibe, röggē főketibe,
 hét halálos büntű szabadul meg.

Az atyának, Fijúnak, Szentlélek nevibe, Ammen.
 Dicsértessék a Jézus Krisztus!

(Urbán Mihály, született: 1915, Jázova, elhunyt: 2002, özvegy római katolikus földműves, Jázova, 2001)

Megjegyzés: A szüléjétől tanulta, töredékesen a lánya is megtanulta. Este imádkozza, vasárnaponként (az egyedüli mise-alkalom a faluban) rendszeresen jár templomba.

2.

Én lefekszek én ágyamba,
 Mind Úrjézus koporsóba,
 Kerűj köröszet,
 Őrizz angyal,
 Serkencs fő Szép Szűz Márija...

(Lévai (szül. Bata) Matild, született: 1923, Jázova, özvegy, rom. kat. háziasszony, nyugdíjas, Jázova, 2001)

Megjegyzés: A húgával együtt az édesanyjától tanulta, aki „nagyon imádságos” volt.

3.

Én lefekszek én ágyamban,
 Mint Úrjézus koporsóban.
 Kerűj köröszet,
 Őrizz angyal,
 Serkents föl Szép Szűz Márija!
 Atyaisten előttem,
 Fijúisten mellettem,
 Szentháromság Egyisten nevibe lefekszek és fölkelek.
 Ammen.

(Vastag (szül. Bata) Erzsébet, született: 1924, Jázova, özvegy, rom. kat., házaszs-
zony, nyugdíjas, Jázova, 2001)

Megjegyzés: Esténként rendszeresen elimádkozza. A férjével nagyon vallásosak voltak, aki
szintén vallásos családból származott. Ezt az imát a szüleitől tanulta, a nővére csak töredéke-
sen tudja.

Temetői nagykereszt festett bádoggal corpus-szal a jázovai új temetőben.
(Gleszer Norbert felvétele, Jázova, 2003)

4.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Kisjézus koporsóba.
Három angyal fejem fölött,
Egyik őriz éfélig,
A másik őriz hajnalig,
A harmadik őriz utolsó óráig.
Ammen.

Kakasok szóllának,
Máriját kijátanak.
Kēj fő Márija, kēj fő,
Mökfokták a Kisjézust,

Körösfára feszítették,
Három szöggel fészögeszték,
Három csöpp vére elcsöppent,
A zangyalokká fészödették,
Krisztus színe elibe bevitették.
Krisztus mongya, nem szólok, nem beszélek,
Aki este-reggeli emongya, hét halálozs büntü mögmönekszik.
Ammen.

(Gubacskó (szül. Katona) Anna, született: ?, Jázova, rom. kat. háziasszony, Jázova, 2001 – a rom. kat. templomban)

Megjegyzés: Minden este elimádkozza, a szüléjétől tanulta. Gyerekkorában a szüleire áldást (sic.) kellett adniuk: „Áldás, békesség/ Búzakenyér egészség/ Mönnybe dicsőség!” - majd kezet kellett csókolniuk.

5.

Ó, hajnal, hajnal,
Szép piros hajnal,
Kibe Mária nyugodik,
Tölle várom,
Tölle várom,
Lelkem üdvösségét.

Számba Szentkereszt,
Hátam mögött Szent János,
Elöttem Boldogságos Szűz Mária.
Két vállamon két angyal,
Ez őrizzen, oltalmazzon bennünket.

Ehun gyün a Jézus,
A lelkem megváltó Jézus,
A szállásadó Jézus.
Kész a lélek,
Beteg a test,
Bűnnek által,
Kimúlt óráján.

Ha én mindön nap gyónt embör lehetnék,
Mária kapuja megnyírna,
Krisztus Urunk született, a zsidók mögverték,
Piros vére hullott,
A zangyalok felszedték,
Kehejbe öntöszték.

Térgyig vérbe le van nyomva,
 Oda mén Szent Lukács evangyélisa,
 Mé sírsz, mé rísz Názáredbéli Jézus zsidók kirája?
 Hogyne sírnék, hogyne rínék,
 Mikor a zatyám így rendölte.
 Két kezembe két vasszög,
 Két lábamba egy vasszög.
 Mennyi el Szent Lukács evangyélisa,
 Fekete föld színin hirdeszd a zimátságomat,
 Aki eszt elmongya,
 Velem van a Paradicsomba.

(Horvát (szül. Kerepesi) Erzsébet, született: 1924, Jázova, rom. kat., háziasszony, Jázova, 2001)

Megjegyzés: Az apjától tanulta.

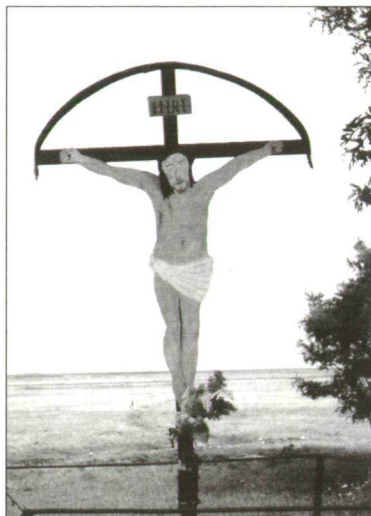
6.

Én lefekszek én ágyamba,
 Mint Kisjézus koporsóba.
 Három angyal fejem fölött,
 Egyik őriz éjfélig,
 A másik őriz hajnalig,
 Harmadik őriz utolsó órámig.
 Ammen.

Kakasos szóllanak,
 Máriját kijátanak.
 Kej fő Márija, kej fő,
 Mökfókták Kisjézust.
 Körösfára feszítették,
 Három szeggē fösözögeszték,
 Három csöpp vére lecseppent,
 Az angyalokka fölszedették.
 Krisztus színe elébbe bevitették.
 Krisztus mongya, sem szóllók, sem beszélők,
 Aki este-röggē emongya, hét halálos büntől mögmenekszik.
 Ammen.

(Katona (szül. Kántor) Anna, született: 1920, Jázova, özvegy rom. kat. háziasszony, Jázova, 2001)

Megjegyzés: Édesanyjától tanulta, aki Padéról jött Jázovára. Az egyik zentai hittantanár is felgyűjtette az unokája által.

Út menti kereszt festett bádoggal corpus-szal a falu elején.
(Gleszer Norbert felvétele, Jázova, 2002)

6/a.

Én lőfekszők én ágyamba,
Min Kisjézus koporsóba.
Három angyal fejem fölött,
Egy őriz éfélig,
Másik őriz hajnalig,
Harmadik őriz utolsó órámig.
Ammen.

Kakasok szállának,
Máriját kijájtanak.
Kēj fő Márija, kēj fő,
Mökfokták Kisjézust.
Körösztfára feszítették,
Három szöggē főszőgeszték,
Három csöpp vér ěcsöppen,
A zangyalokkal fölszedették,
Krisztus színe elébe bevítették,
Krisztus mongya,
Nem szólok, nem beszéllek,
Aki este-röggē ěmongya,
Hét halálos büntől mögmőnekszik.
Ammen.

(Jaksa (szül. Katona) Erzsébet, született: Jázova, 1949, rom. kat. háziasszony, Jázova, 2001)

Megjegyzés: Édesanyjától, Katona (szül. Kántor) Annától /1920/ tanulta. Esténként rendszeresen imádkozza.

7.

Én lefekszem én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsóba:
Fejem fölött három angyal,
Egyik őriz,
Másik vigyáz,
A harmadik a lelkemet várja.

(Adatközlő: Süli (szül. Horvát) Erzsébet, született: Jázova, 1920, rom. kat. háziaszszony, Jázova, 2001)

Megjegyzés: A szüleitől tanulta, akik jázovaiak voltak, lefekvés előtt imafüzér végén szokta mondani.

8.

Én lefekszek én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsóba.
Kerűj, kerűj Őrangyalkám,
Kérlek szépen, vigyázz rám.

(Mihók (szül. Kovács) Julianna, született: Jázova, 1952, rom. kat., Jázova, 2003)

9.

Én lefekszek én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsóba.
Engem őriz három angyal.
Egyik vigyáz,
Másik hallgat,
Harmadik az én lelkemet várja.
Dicsértessék a Jézus Krisztus!"

(Jankó (szül. Zsoldos) Mária Magdolna, született: Jázova, 1935, rom. kat. háziaszszony, Jázova, 2003)

Megjegyzés: Szüleitől tanulta, este lefekvéskor szokta imádkozni.

Én lefekszek én ágyamba,
 Lelki-testi koporsómba.
 Három angyal énmellettem.
 Egyik őríz,
 Másik vigyáz,
 Harmadik az én bűnös lelkem várja.

Távozz Sátán énelőlem!
 Énnekem van fejem,
 Fejem Jézus Krisztus,
 Ami képünkben megjelen.
 Kű küszöbje,
 Vas ajtaja,
 Törvény ablakja.
 Négy szögletibe négy angyal,
 Közepibe szent körösztye.

Márija, Márija kēj fő,
 Mer Krisztus Urunkat megfoglák,
 Dárdával dárdázták,
 Vasvesszővel vesszőzték,
 Aranygyűrűvel pöcsétőték,
 Három csöpp vér ěcsöppent,
 Az angyalok fõszették,
 Krisztus Urunk elébe vitték,
 Krisztus Urunk aszonta,
 Szent szó, szent beszéd,
 Ezt az imádságot aki elmondje lefektibe-főkĕttibe,
 Megüdvözülik Krisztus Urunk a magas keresztfán
 a Kálvária hegyén.

(Lévai (szül. Vice) Franciska, született: Padé, 1933, rom. kat. háziasszony, Jázova, 2003)

Megjegyzés: Jázovai mostohatestvéreitől tanulta, amikor tíz éves korában megözvegyült édesanyja a faluba jött férjhez. Este szokta imádkozni a Hiszekegy, a Miatyánk és az Üdvözlégy után, mint az imafüzér záró imáját.

11.

Én lefekszek én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsóba.
Fejem fölött három angyal,
Egyik őríz,
Másik vigyáz,
Harmadik a lelkemet várja.

(Süli István, született: Jázova, 1941, rom. kat., Jázova, 2003)

Megjegyzés: A nagyanyjától tanulta a húgával, esténként imádkozták a Miatyánk, a Hiszek-egy és az Üdvözlégy után. Az esti imafüzér elmaradhatatlan imája a Miatyánk és a fenti imádság volt.

12.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba.
Három angyal fejem fölött.
Egyik éjfélig,
Másik virattig,
Harmadik halálom óráján.
Ammen.

(Dobróka András, született: Tiszaszentmiklós, 1925, rom. kat. cipész, Tiszaszentmiklós, 2002)

13.

A kakasok megszólaltak,
Máriát kiáltanak,
Kelj föl Mária, Szép Szűz Mária,
Krisztus Urunkat megfogták,
Kű oszlophoz kötözték,
Vas korbáccsal csapkodták,
Egy csöpp vére elcsöppent,
Az angyalok fölszedték,
Lilijomba tették.
Krisztus színe elé vitték.
Krisztus Urunk azt mondta,
Aki eztet este-reggel elmondja,
Hét halálos bűne megbocsájtatik.

(Török (szül. Gombos) Rozália, Született: Tiszaszentmiklós, 1928, rom. kat., Tiszaszentmiklós, 2002)

Megjegyzés: Versecen élő hűgától kapta egy papírra írva, este-reggel elmondja. Hasonló módon kapott két Szent Levél is előkerült az ima kapcsán.

14.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba.
Kerűj Jézus,
Őrizz angyal,
Serkencs fő Márija,
Én gonosz álmaiba,
Kakasok szólására,
Jézus kiáltására.
Kēj föl, kēj föl Boldogságos Szűz Márija,
Itt van a Szűz Anya.

(Gombos (szül. Pálffy) Ilona, született: Tiszaszentmiklós, 1917, rom. kat. háziasz-szony, Tiszaszentmiklós, 2002)

Megjegyzés: Ritkán imádkozza, inkább három-négy imakönyvből válogat, néha munka közben is elmondja, az édesanyjától tanulta, aki szintén szentmiklósi volt.

ⁱ Az elhangzott imádságokban a köz- és a tájnyelv keveredik. Adatközlőim időnként a szavak köznyelvi írott formáját kísérlík meg kiejteni, a hangtani törvényeket hibának vélve. A szövegek leírásánál egy egyszerűsített lejegyzést követek. Balogh Lajos – Voigt Vilmos 1974.

Társasélet és zenészek Jázován

IVÁNOVICS TÜNDE

Jázován 2004 nyarán végzett kutatásaim során a bálozás, a társasélet szokásairól gyűjtöttem adatokat. Kálmány Lajos és Király Ernő nyomdokain igyekeztem felkutatni a népi dallamokat, a még élő zenészeket. Két zenésszel készítettem interjút: Kocsis „Sára” János kontrással (szül. 1928) és „Kis” Nyilas Károly citerással (szül. 1941). Több adatot gyűjthettem a bálokról, a bálozás szokásrendjéről Szemerédi Ernő kántortól (szül. 1958) és Martonosi Józseftől (szül. 1921), az egykor működő helyi színjátszókör volt vezetőjétől. Jelen írás a helyszíni terepmunka tanulságai alapján megfogalmazott kutatási beszámoló.

Jázován nemcsak a lakodalom, hanem a leánynéző, a kukoricafosztás, a tollfosztás, a disznótör mind olyan alkalmak voltak, ahol táncolni is szoktak. Bálint Sándor is említi hogy a szent időkben, böjtben a „szegedi nép nem bálozott, nem táncolt, nem ült lakodalmat”.¹ Erre a vízkeresztől hamvazó szerdáig tartó *nagyfarsang*, a húsvét napjától pünkösdig tartó *zöldfarsang*, és a Szent Mihálytól (szeptember 29.) Andrásig (november 30.) tartó *kisfarsang* volt legalkalmasabb. Máig mondják erre: „András zárja a hegedűt”.

A második világháború befejeztéig tartó időszakra már eseményszámba ment és sokáig beszéltek egy-egy párosbálról, narancsbálról, szüreti bálról, vagy batyubálról.²

A *párosbáliba* csak házastársak mehettek, s egy kis harapnivalót vittek magukkal. Bácskában ez csak *batyubálban* szokás. Itt is rendeztek ugyan batyubált, de azt kizárólag magánházaknál tartották. A hozott ételmezt ugyanúgy az éjféltáncszünetben terítették fel. Rendszerint az asszonyok dolga volt az ételmezt, a férfiaké a házi pálinka és bor kínálgatása.³

Más korcsoportok is szerveztek bálokat. Farsangkor tartották a *gyermekbálokat*, ahol az ifjú táncosok legtöbbször egyetlen citera muzsikájára járták a táncot. E táncalkalmakat *citerásbálnak* is nevezték. Továbbá voltak *leánybálok* és *legénybálok*, ahonnan kizárták a külön mulató asszonyokat, házasembereket.

A többi bálban, mint a nevük is elárulja, a táncterem mennyezetéről narancsok, szőlőfürtök, almák lógtak le, madzagra kötözve. Köztük csüggött egy-egy üveg bor is. Mindezt csőszök őrizték, így csak a nagyon ügyeseknek sikerült lopniuk belőle. Akit elcsíptek, pénzt fizetett. Ezekbe a bálokba még el-eljártak a fiatalabb házaspárok, de inkább legények és lányok szórakozására rendezték.

A zártkörű bálokat általában bérelt házaknál szervezték, míg a szabad bálokat kocsmában, vendéglőben tartották.⁴

¹ Bálint Sándor 1980. 908.

² Németh Imre–Pesovár Ferenc 1977. 197.

³ Saját gyűjtésem során többszörösen megerősítettek a bálozás helyi szokáshagyományának mozzanatairól.

⁴ A tánchelyek pontos, helyrajzi meghatározására a gyűjtés alkalmával nem volt mód, így csak a részlegesen pontos szájhagyományra támaszkodhatunk.

Adatközlőim szerint a falunak régi idők óta mindig jó zenekarai és zenészei voltak. A zenekar felállása nagybőgő, hegedű, tambura, harmonika volt. Az 1960-as évektől megjelent a klarinét is. Néha előkerült a faluban egy-két furulyás is, de őket kicsúfolták. A rezesbandát nem fogadta be a lakosság.⁵

A falunak két citerakészítője volt: Pozsár Ferenc és Andró Illés „Vastag”. 7-8 tagú citerabandák működtek, ők azonban bálokban nem muzsikáltak, inkább csak a gyermekbálókba, *batyusbálókba*, névnapokra hívták meg őket. Citerást rendszerint az fogadott, aki nem akart sokat költeni a zenekarra. A citerásoknak nem pénzben fizettek, inkább tyúkot, tojást adtak szolgáltatásukért. A zenészeket a legények fogadták. A pénzhány miatt borral és kolbásszal fizettek a muzsikáért.⁶

A zenészek nagy része, bár mestere volt hangszerének, nem ismerte a kottát, csak mellékfoglalkozásként játszott. Voltak köztük kubikosok, csikósok, gulyások is.

A zenészek között mindig nagy volt a versengés. Szemerédi Ernő mondta erről: *„Emlékeznek még egy «András cigány» nevű prímásra, aki gyakran átjárt Padéjról. Az ablak alatt kihallgatta, amikor új dal érkezett pl. Pestről – mert Jázován voltak kottaolvasók is –, és valamelyik zenekar éppen próbálta betanulni. Kiváló hallása révén tüstént megtanulta a legújabb nótákat, így gyakran Padéjon előbb táncoltak rá, mint Jázován.”*

Bár egy-egy időszakban három-négy banda is összeállt, nem találtam adatokat arról, milyen zenekarok játszottak a faluban. Erre vonatkozóan Király Ernő gyűjtései nyújthatnának támpontot, aki az 1970-es években kutatott e vidéken.⁷ Az egykori gyűjtésekre utaló egyetlen bizonyítékom a hodicsei „Kis” Nyilas Károly citerás, aki mesélni még tudott ugyan, de játszani nem, mert citerájáról már évekkel előbb leszakadoztak az utolsó húrok.

A bálozáshoz Jázován is tartozott egy bizonyos táncillem⁸, amelyet mindenkinek be kellett tartani. A jázovai lányok általában csoportosan mentek a bálba, de ennél is gyakrabban kísérte őket az anya, vagy nagymama, az ún. *gardemama*, aki ellenőrizte illendő viselkedésüket, s a velük való tisztességes bánásmódot. A gardemamák ültek a padon és beszélgettek, pletykáltak. Kinézték, hogy a lányt ki akarja, ki táncoltatja.

A terem egyik felén ültek a fiúk, a másik felén a lányok. Külön volt ivó és külön helyiség a kártyázóknak. A világítást karbidlámpák szolgáltatták. A kocsma sokszor veszélyessé is válhatott, hisz a legényeknél szinte kivétel nélkül volt bicska. *„Sokszor leütötték a lámpát, föl a bicskát és gyerünk...”*- emlékezik vissza Szemerédi Ernő.

Amikor a páros táncokat kezdték húzni, a legények kikiáltottak a lányokért, intettek, vagy egy megbízottuk kérte fel a lányt a barátja nevében. Bár a felkérés módja adhatott okot félreértésekre, általában előre tudták a lányok, kivel fognak táncolni. Először minden fiú azt a lányt kérte föl, akinek udvarolt, s csak utána a

⁵ Szemerédi Ernő jázovai kántor elmondása szerint, aki édesapjától és nagyszüleitől is hallotta.

⁶ Pálffy Gyula (szerk.) 1997. 16.

⁷ Gyűjtéseinek teljes hangarchívuma a Vajdasági Múzeumban van. Pontos katalogizálása és részletes feldolgozása után derülhet fény az egykori jázovai adatközlőkre és a népzenei anyagra.

⁸ Pesovár Ferenc 1982. 177-178.

rokon vagy szomszéd leányokat. Az asszonyokkal csak a férjük engedélyével lehetett táncolni, míg a házasemberek nyugodtan táncolhattak lányokkal, sőt ha különösen jó táncosnak számított a férfi, a lányok szívesen vették a felkérést.⁹

Egy táncot általában ugyanazzal illet végigtáncolni. A tánc közben való lekérésnek itt nem volt erős hagyománya, sőt sértőnek tartották. Martonosi József szerint a legfőbb és legszigorúbb törvény az volt, hogy a lánynak mindig engedelmeskedni kellett. Ha kérette magát, válogatott, elutasított valakit, azután mással mégis táncolt, akkor a legények gyakran bosszút álltak és kitáncoltatással megszégyenítették. Összebeszéltek, felkérték és addig táncoltatták az ajtó felé, míg csak az egyik pillanatban kilökték a teremből.

A *táncrend*¹⁰ fő elemei a *csárdás*, a *tangó*, a *bokás* és a *valcer* voltak. A tánc menete gyors csárdás, tangó, bokás, keringő volt. Egy rend után szünetet tartottak, s kezdték újra. Általában 2-3 lassú csárdást játszottak, majd következett a friss. Táncoltak körben is és párban is. Az este során legalább egyszer volt „*lány választ*” is. A lányok táncolhattak még *logovácot* és *csusszogót* is, amelybe a fiúk is beállhattak. Ezt csak egyszer húzták egy este.

A suttyó lányok már délután négy órakor mentek a bálba. A kisbál, amelyet a 14-17 évesek részére szerveztek általában este nyolc óráig tartott, és itt is, mint a nagybálban, amikor húzták a „*Vak Palir*”, a lányoknak haza kellett menni. A Rákóczi induló hangjaira lassan mindenki hazaszállingózott. Ez jelezte a bál végét.

„*Ha a fiú haza akarta kísérni a lányt, meg kellett kérdezni a mamát, és ha szimpatikus volt a fiú, akkor megengedte.*” – emlékszik Szemerédi Ernő. „*Elöl ment a lány és mögöttük a mama. Ha a fiatalok még beszélgettek is az udvaron, 5-10 perc múlva kiszólt a mama, hogy «Kislányom megfázol!», s a lánynak be kellett mennie a házba.*”

A legények *szerenádoztak* is a lányok ablakánál. Ha maguk nem tudtak énekelni, megfogadták a zenészeket, akik az adatközlők szerint különösen szívszaggató nótákat tudtak húzni.

A társaséletről közölt rövid kutatási beszámoló adatai jól mutatják, hogy dal-lamok és táncok tették hangossá és vidámmá a falu ünnepnapjait. A téma részletesebb feltérképezése további kutatási feladat lehet.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1980 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. Harmadik rész. MFMÉ 1978/79-2. Szeged

NÉMETH Imre–PESOVÁR Ferenc

1977 Bál. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon 1. kötet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 197.

⁹ Hasonló adatok még - Pálffy Gyula (szerk.), 1997. 155.

¹⁰ Táncciklus, mely több egymás után bizonyos sorrendben következő táncfajtákból áll.

PÁLFY Gyula (szerk.)

1997 *Néptánc kislexikon*. Planétás Kiadó, Budapest

PESOVÁR Ferenc

1982 Táncillem. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 5. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 177–178.

Gesellschaftsleben und Musiker in Jázova

TÜNDE IVÁNOVICS

Im Sommer 2004 führte die Autorin in Jázova Forschungen zum Thema Gesellschaftsleben, Balle durch. In den Fußtapfen von Lajos Kálmány und Ernő Király forschte sie nach alten Melodien und Musikern.

In Jázova interviewte sie zwei Musiker, einen Kontabassisten (J. Kocsis „Sára“, geb. 1928) und einen Zitherspieler (K. „Kis“ Nyilas, geb. 1941). Sie führte Interviews auch mit dem Kantor (E. Szemerédi, geb. 1958) und dem Leiter der einstigen örtlichen Theatergruppe (J. Martonosi, geb. 1921) und sammelte Informationen über Balle und die Gebräuche des Ballbesuches. Sie stellt die Ballarten, die Ballanlässe, die Tanzordnung, die Tanzetikette, sowie die örtlichen ungeschriebenen Regeln der Ballbesuche vor.

In der Zukunft könnte man noch die Forschungsunterlagen des Musikforschers Ernő Király, die im Museum Vajdaság in Novi Sad aufbewahrt werden analysieren.

Die Studie zeigt uns, daß es in diesem verschlafenen „Sackdorf“ früher ein lebhaftes Gesellschaftsleben existierte.

1. kép Mulatság zenészbandával Jázován (Szemerédi Ernő gyűjteményéből)

2. kép Lakodalmi menet (Szemerédi Ernő gyűjteményéből)

Vegyes házasságok Jázován

Az egyéni identitástudat megőrzésének lehetőségei

IVÁNOVICS TÜNDE

A kis etnikai közösségeknek azért van létjogosultságuk és emberjogi alapjuk, mert az emberek valahol állandó lakhellyel tartózkodnak ezen a Földön, és ahol ez a lakhelyük van, ott otthon érzik, vagy otthon akarják érezni magukat. Ott akarnak családot alapítani, dolgozni, és egymás között szorosabb kapcsolatot teremteni. Ezt nevezhetjük az etnikai közösség összetartó erejének. Azonban ezek a kis közösségek a nagy, globális közösség részét képezik, és emiatt hatnak rá különböző külső erők. A kis közösség tagjai is mindenekelőtt tartozni akarnak ahhoz a nagyobb közösséghez, amellyel közös szükségleteik vannak. Ez egy szociális ösztön. Ha ezt gátolja valami, akkor az egyén, ill. a kis közösség képes eltávolodni. Egyfajta menekülés ez, ami a túlélési ösztön által hajtott. Az emberek akkor tudják kielégíteni érvényesülési ösztönüket, ha szociális kommunikációjuk nem akadályozott, ha úgy érezhetik, nem élnek elhibázott, valami által nehezített életet. Az a közösség, amely kevesebb lehetőséget nyújt az említett szociális ösztön érvényesítésére, elveszíti összetartó erejét, szétesik, tagjai pedig beleolvadnak abba a közösségbe, amely könnyebb, biztonságosabb távlatot nyújt.

Hogyan találja fel magát egy ilyen nehéz útvesztőbe került legkisebb társadalmi mag, a család? A családba beszűrődő feszítőerők hogyan hatnak az egyénre? Kialakultak-e elfogadott normák, melyeket a kétes helyzetekben követhet, vagy követnie kell az egyénnek? Ki a döntéshozó: a közösség vagy az egyén? Van-e mód arra, hogy ellentétes erők között is megőrizhessük identitásunk alapjait, nemzeti önazonosságunkat?

A magyar az egyik legnyitottabb természetű nemzetiség Szerbiában, illetve az egykori Jugoszláviában. Ez különösen megmutatkozik a vegyes házasságok számában, amelyet magyar nő vagy magyar férfi köt más nemzetiségű férfival vagy nővel. 1963-ból való adatok szerint¹ 4254 magyar nő közül 3167 kötött házasságot magyar férfival, 656 szerbvel, 257 horváttal, 14 szlovénnal, 13 macedónnal, 28 Crna Gora-ival. 3828 magyar férfi közül 3167 kötött házasságot magyar nővel, viszont 346 szerb, 220 horvát nővel. Csak Vajdaságot tekintve, 1963-ban itt még nagyobb a vegyes házasságok aránya. 4096 hajadon magyar nő közül 3140 kötött házasságot magyar férfival; 545 szerbvel, 2552 horváttal, 12 szlovénnal, 9 macedónnal, 23 Crna Gora-ival. 3730 házasulandó magyar férfi közül 3140 választott magyar nőt; 300 szerbet, 200 horvátot. A számok azt mutatják, hogy a magyar nők könnyebben lépnek házasságba más nemzetiségű férfival, ám a vegyes házasságot kötő férfiak száma is egyre növekszik.

---

¹ Mirnics Károly 1993. 22.

Milyen nemzetiségű az a gyermek, aki vegyes házasságból születik? Sokan ilyenkor is a patriarchális családmódel szabályait követik és az apa nemzetiségének rendelik alá gyermekük identitását. Azonban még ennél is gyakrabban, egyfajta kettős identitás felállítására törekcszenek. Az egykori Jugoszlávia „nemzetiségi” felfogása felkínálta a „jugoszlávnak lenni” lehetőségét. Ez a kettős identitás, mely a régi államszerkezet felbomlása után is erősen él, a teljesebb önazonosság lehetőségét ígéri, miközben identitás zavart, önismereti bizonytalanságot okoz. S a fentiekhez csatlakozik az a gondolat is, hogy az, aki magyarnak vallja magát, de már elemi szinten sem, vagy alig tud anyanyelvén, magyarul beszélni, az a magyar közösség és kultúra számára elveszett. Mindezt segíti az a külső rendszer, mely azt sugallja, hogy azok, akik inkább hajlanak identitásuk fellazítására és az állami nyelvet választva „szerb”-nek, vagy „pravoszlávnak” vallják magukat, könnyebben boldogulnak az életben mind továbbtanulás, mind munkavállalás terén.

Tanulságos színtér a válaszok keresésére Jázova. Kicsiny bánáti zsákfalú, melynek egykori egységes, homogén magyar közösségét lassan megtörni látszik az említett külső feszítő erő. Egyre szokásosabb a vegyes házasságok létrejötte, a faluban már öt-hat diáknak szerb nyelvű oktatást biztosítanak, s beépülni látszik egy teljesen idegen etnikai közösség, amely a délszláv háborúk vihara előtt talált menedéket a faluban.

2001 nyarán Jázován végzett néprajzi terepmunkám során ebben az egykor homogén, egymásról szinte mindent tudó közösségben kerestem fel öt családot. Célom annak vizsgálata, hogyan mutatkoznak meg a fenti kérdésfeltevések, szempontok a vegyes házasságban élők családmódeljeiben. Vibráló, még kialakulóban lévő formákra leltem, melyek alkalmasak arra, hogy kicsiben bemutassák az egyéni identitásörzés vagy identitáskeresés folyamatát olyan magyarok esetében, akik boldogulásukat keresik.

Az öt interjú közül hármát találtam alkalmasnak arra, hogy valamennyire átlátható képet adjon. Két esetben magyar férfi kötött házasságot macedón, ill. macedón-szerb nővel. A párválasztás alkalma az idegenben végzett vendégmunka volt. A harmadik esetben a magyar nőt előző házasságából való gyermekével vette feleségül egy szerb-crna gorai férfi.

Alább közlöm a beszélgetések szövegátiratait. Egyes esetekben nehézkes a szövegalkotás, sok a tájnyelvi elem, szerb és magyar szavak keveredése nehezítheti a megértést, ám csak ezeken átvergődve kapunk képet a konkrét folyamatról, csak így láthatjuk a hatásokat is.

Interjúalany:	Atanasovska Piri Ljiljana (szül.: 1961.04.06.)
Férje:	Piri József (szül.: 1955.11.08.)
Gyermekeik:	Gábor (szül.: 1983.01.03.) Anita (szül.: 1985.02.19.)

Lakhely: Jázova, Tito Marsall utca 103.

I.T.: Szóval akkor, hogyan tetszett ideérkezni Jázovára?

P.Lj.: Há' úgy hogy, barátnőmmel begyűttek a vendégségbe, ott megismerkedtünk az urával, oszt elkeztünk beszélgetni – így, úgy, amúgy... Má' az ő testvére barátnőm vót, oszt azon körösztü'. Oszt, viccbe mondtam, „Hogy nem keres nekem valakit Vajdaságba?” Osztán így legyűtt egy vendégségbe, ott tanákoztunk, oszt egy lakodalomba összegyűttünk, oszt utána e' vitt... megtörtént.

I.T.: Már akkor a férjével?

P.Lj.: Igen, igen.

I.T.: És akkor már lett is házuk?

P.Lj.: Nem! Három-négy éven anyósommal laktunk. Az Susányba van, egész ebbe az utcába. Aztán, hogy az uram nem dógozott, oszt felvették, itt a Zadrugába² traktorista, osztán vettünk házat, külön lettünk. Külön életünk legyen! Má' vótak egy családok is; kigyűttünk ide, saját házuk legyen. Há' ez a legjobb énszerintem!

I.T.: Igen, igen.

P.Lj.: Mindenki kell be legyen otthon!

I.T.: És akkor, amikor ide érkezett, még nem is tudott semmit magyarul és... három hónap alatt már kezdett, lehetett?

P.Lj.: Kezdtém!

I.T.: Na! Hát...

P.Lj.: Gagyogni. Hogy mondjam? Az anyósom, apósom nem nagyon... Na, apósom még valahogy megérti szerbű, de anyósom nagyon keveset. Amott a szomszédba az fele szerb, me' az apja szerb az anyja magyar: itt vót a szomszédba oszt barátkoztunk. Akkó', hun szerbű beszétünk, hun magyarú – mikor hogy, na!

I.T.: Nem zavarta soha a többieket, vagy nem zavarta magát se, amikor csak magyarul beszéltek... vagy őket, ha szerbül kellett beszélni?

P.Lj.: Nem, sose. Má', hogy mondjam, sokan piszkátak, hogy „Ez nem tanul meg sose magyarú'!”, így meg úgy... Én mondtam: „Majd.”

I.T.: És kik voltak?

P.Lj.: Hát, a szomszédba, öregasszonyok. „Ez nem tanul meg sose!”, meg mit tudom én, „Milyen nehéz a magyar nyelv!”, meg így, meg úgy, meg amúgy. Oszt, mondom, három hónap se köllött, má' én kezdtem beszélni. Sose nem felejttem, egyszer, á jó' van, összekötöttem egy-két szót, megértettem, akkó' gondótam, hogy miről van szó. Oszt, novembar harmadikán gyűttem', vagy decembar harmadikán, tavaszra szedtek ki az utcán fákat, olyan – ákácfa. Hát tényleg nagyon éhes vótam, majd én mondok Józsinnak – „Há', jerünk be együnk, hát éhös vagyok!” Hát, de „éhes” meg „édes”, mindig összekevertem, nem tudtam melyik-melyik. Ának' az utcán, eccé' mondom Józsinnak: „Gyerünk be má', olyan édes vagyok!” Ekezdtek nevetni. Ott kapcsótam én, hogy valami nem jó' sikerült. Mondom Józsinnak: „Most mit nevetenek?” Aszongya: „Tudod te mit mondtá'?” Kapcsótam, mondtam: „De, most tudom hogy édes vagyok...he, he, he...” Úgy, hogy vót má', mái napig is vannak olyan szavak, nem ugranak be olyan hirtelen. Me' nekem csak szerbű' kell

---

² Zadruga – a termelőszövetkezet szerbiai megfelelője.

gondoskodni, vagy makedónú', hogy át bírjam fordítani, ha néha elakad, de ...
Többször kijavítik. (Ezt a mellette ülő lányára mosolyogva mondta.)

I.T.: És a gyerekek, hogy tanultak meg?

P.Lj.: Makedónul?

I.T.: Volt olyan, hogy valamelyiket előbb? Vagy te értesz makedónul is, meg szerbül is? (a lányunk felé intézett kérdés)

A.: Makedónul nem, de szerbül. Szerbű' mindönt megértök, de beszélni..., vagy, hát szoktam úgy – iskolába, barátokkal – de itthon magyarul beszélünk.

I.T.: Igen.

P.Lj.: Mikor veszekszünk, akkor is! (erre mindenki felderül)

A.: De még hogy tud magyarul veszeködni! Jobban mint szerbű'!

I.T.: Úgy tanultak meg, hogy a férje tanította magyarul és maga meg...?

P.Lj.: Azt, ha ő itt lenne, megmondaná, me' éccakákra nem hagytam aludni. Eszembe jutott valami... „Ezt hogy mondják?” „Haggyá' má' békén aludni!”- azt mondta. Oszt, vót olyan is... mit mondjak. Vótak a barátnőm nekem, mondom, vót aki szerbű tudta, na az a segítségem. A komaasszonyom is, aki most, a is tud szerbű jól: milosevói. Oszt, leűtünk, akkor akartam, vagy hogy mondjam, iparkodtam na. Egyet mondok: vót olyan eset is, hogy kinevettek. Nagyon buta vótam', vagy azt mondták. Nyomták magyarú, oszt nevettek. Na, gondoltam magamba, „Nem sokáig nevettek tik'!” Oszt, többszö', mikó' begyűtem a bótba, oszt nem akartak szóni szerbű'. Akkó' vót egy osztityevói³ lány dógozott itt, az tudta szerbű' is, magyarú' is, szerb vót... Oszt, úvele is sokszó beszélgettünk, oszt mondom, nem vót nekem nehéz, vagy mit tudom én.

I.T.: Szóval, akkor a falu nem nagyon szólt azért, hogy a férje nem magyar lányt vesz feleségül...

P.Lj.: Há', vótak, akik öregebbek vótak, azok... Me akkó' nem nagyon vót szerb a faluba. Én, Szvetlana, Milan bácsi...

I.T.: És ez hányba volt?

P.Lj.: Nyolcvanba. Oszt, nem, hogy mondjam, furcsa. Vót olyan eset is, aki mondta: „Bepiszkolták a falut.” Ne, én nem figyeltem arra sose! Nem volt problémám sose. Aki valaki mondta, visszamondtam neki szépen, simán. Máskó' nem szólt, oszt kész. Ez az igazságos.

I.T.: Igen.

P.Lj.: Sérteni, senkit nem sértettem! Én nem szégyeltem azér', hogy az vagyok! Há' egy se tehet arról, hogy magyar vagy nem tudom... Nem vót sose problémám. A mái napig is, hány annyi barátnőm van itt, pedig mind magyar!

I.T.: És ők nem akartak esetleg megtanulni makedónul? Nem próbálkozott senki?

P.Lj.: Neeem. Nagyon nehézén szerbű' is. Mit tudom én. Van olyan barátnőm is, hogy tényleg nem is tud szerbű'. Oszt, mondom... most add ide én megmagyarázom ezt egy részinek, hogy tanítsam szerbű', hát nem volt, vagy, hogy mondjam:

---

³ Osztityevó – Osztojityevó, magyar nevén Tiszaszentmiklós, Jázovával szomszédos település.

elég volt két gyereket megtanítani két nyelven. Nem bíránk, úgyhogy problém. Osz, akkó' inkább magyarul mondtam, hogy...

I.T.: És egy helyre járnak a magyarokkal, hogyha ünnepek vannak, vagy valamit szerveznek. Szoktak bálak lenni, vagy más összejövetelek a faluban?

P.Lj.: Hát, szoktak lenni.

I.T.: De hát, most látom itt ezeket a tojásokat (írott tojások), végül is ezek...

P.Lj.: Művészet, igen. Csak itt Jázován, me' vótam Szajánba, vótam több helyen, hát nem úgy szervezik más helyen. Vagy nincs ki, vagy mit tudom én. Nem így mén', hogy mondjam? Vót mikó' színészdarabot adtak, akkó' egy része ement röhögni, hogy kicsúfolt, vagy mit tudom én, ilyenek. Nincs ki szervezze. Vagy Padé, amarra Szaján, azok jobban szoktak ilyeneket becsülni. Nemaju neku organizaciju, da... ne znam. (Nincs valamilyen szervezetük, vagy nem tudom.)

I.T.: És a családja otthon? Nem tudom, édesapja, édesanyja él még?

P.Lj.: Apám meghalt, elmúl egy éve, másfél éve. Anyám még él, van három testvérem még lent, két fiú, meg egy lány, öregebb.

I.T.: Ők hol laknak?

P.Lj.: Tavaly ilyenkor éppen ott voltam. Máma van búcsú lent... Az idén ez a cirkusz⁴, nem is mehettem volna.

I.T.: És hol laknak pontosan?

P.Lj.: Ajrodrom, repülőtér, má' ottan egy falu. Olyan, hét-nyóc kilométer Szkopjetól az a község, falucska.

A.: Hogy hívják a falut?

P.Lj.: Ognjenovcinak.

I.T.: És szoktak telefonálni, vagy hogy tartják a kapcsolatot ilyen messziről?

P.Lj.: Hát, néha telefonálás, néha levelek. Most má' régóta nem hallottam semmi hírt. Vonalak is rosszak. Kinn a postán, nem bírom kapni. Zadrugába néha ki vannak kapcsolva a telefonok. Este csak jobban lehet fogni. Nije toliko preopterečen. (Nem olyan túlterhelt.)

I.T.: Hát, nagyon rossz ott lent most, biztos. Szörnyű! És férje családja hova valósi?

P.Lj.: Jázovaiak. Egy család van, anyósomék, apósomék élnek, testvére nincsen. Maga van, idevalósi.

I.T.: És téged az iskolába, Anita, nem zavar, hogy anyukád...

A.: Neeem. Az a rossz, hogy mi a csuda... gondolom, nekem jó, hogy tudok szerbú', me' ott a szerb nyelvet nagyon komolyan vöszik. Má' ha a szavakat kő' tanúni, akkó' neköm nem köll semmit se tanúni. Akkó' nézik „Há' hunnan tudod te?” És akkó' én nem szégyenlöm, hogy anyukám szerb, vagy makedónka; én mögmodom nekik, és akkó': „Tényleg?”, há' mondom: „Igen.” De semmi gond nincsen vele.

P.Lj.: És sose nem fogtam fő úgy, hogy az szerb, mondom: én embert látok az emberbe. Éntüllem lehet akárki.

---

⁴ A délszláv háborúra gondol.

I.T.: De hogyha magát megkérdezik, hogy most mi, akkor minek mondja magát? Szerb? Makedón? Jugoszláv?

P.Lj.: Hát, ez kicsit furcsa. Én úgy érzem magam... Itt is érzem az anyémre, meg ott is érzem, hogy a' is az anyém! Érti? Me' az fajta, az csak fajta. És mikó' kívát a Makedónia is, nagyon fájt, legalább úgy érzettem. Me' nyöttem Szerbiába, nyöttem Makedóniába is, és nekem e' is az anyém, a' is az anyém. Mind a kettő. Nem mondtam le anyámrú' se, de apámrú' se'. Ott lent Makedóniába sose nem vót, hogy apám szerb, vagy makedónka? Beszéltünk makedónú, ahogy sikerűt, mind itt. Itt a szomszédba is van, az ura szerb, felesége magyar. Oszt, sokan csudákoznak, mikó' bedobom szerbű', beszélgetünk, oszt nézik. Hát, nekünk az se furcsa, vagy mink megszoktuk... Itt a szomszédba két szót szólok Szuzinak szerbű', két szót magyarú', oszt nekünk nem furcsa, me' mink megszoktuk. Tizenhat éve itt szomszédok vagyunk.

I.T.: És amikor el kell dönteni, milyen iskolába járjon a gyerek? Te itt jártál általános iskolába, meg a testvéred is?

A.: Igen.

I.T.: Itt hány osztály van? Milyen osztályok vannak?

A.: Igen, most van szerbű' is. Egy öt-hat diák van, az egész az a menekültek, má' ahogy mondják, de nekünk is mögoddották, hogy lögyön szerb iskola, és akkó' nekünk magyar vót. Á, jó a magyar is.

P.Lj.: Józsi mondta, hogy jó' van, szerbű' csak jobban követelik akkó'. De most elmenjen Osztityevón?

I.T.: Ja, hogy szerb osztályba menjen?

P.Lj.: Kicsikék vótak a buszra beszáni, leszáni, mit tudom én.

I.T.: És mér' gondolták, hogy jobb lenne szerbül?

P.Lj.: Hát a fene tudja. Csak én szerintem jobb. Jer ako ode na, mogla sam da pošaljem u Beograd na fakultet. Imam tetku rođenu tamo. (Mer' ha elmegy oda, tudtam volna elküldeni Belgrádba egyetemre. Van ott született nagynénim.) Több esély van, hogy bírja, hogy mondjam...

I.T.: Továbbtanulni?

P.Lj.: Tovább. Mogla bi u Beograd da završi fakultet, odlična je od prvog. (Mehetne Belgrádba, hogy elvégezze az egyetemet, kitűnő elsőtől.)

I.T.: De hát, így is tudsz te szerbül is meg magyarul is.

P.Lj.: Hát tudja, de én úgy vagyok vele: tudok én magyarú', de mennék Zentára mondjuk, kit nem ismerem, azt nem merészeltem magyarul mondani. Me' vannak ott, olyan kicsit kultúris szavak, hogy mi se tudom mondani, oszt zavarba hoz.

I.T.: De egy idő múlva meg lehet tanulni, nem?

P.Lj.: Hát, meg lehet tanulni, nem arról van szó, de jobban érzem, ha szerbül beszélgetek. Szabadabb vagyok, vagy hogy mondjam. Hát mútkó' mikó' vótunk Zentán... tudok én kiolvasni magyarul, de vannak szavak amit nem értem. Hát mondom neki: „Olvas e' me' én nem tudom kiolvasni.” Na, ha leűném tanúni, biztos hogy megtanúnám, de fene tudja.

I.T.: Magyarországra szoktak jáni. Hiszen az nincs olyan messze innen.

P.Lj.: Hát, nincs olyan messze, csak a bukszám nem engedi. Én emenném akárhova, az nekem nem probléma. Mondom, nagyon rossz a helyzet a pénz' végett. Mondom: ha vóna pénzem, lemennék Makedóniába inkább. De szeretném én is. Romániába jártam.

I.T.: A gyerekeket még nem is vitték?

A.: Voltam, de má' nem most. Hát, hány éve? Öt-hat éves lehettem?

P.Lj.: Nagyon régen. Kilencvenbe. Akkó' vótak lent. Aztán nem vót pakszusam⁵, vót problémám a drzsavjansztóval⁶. Úgyhogy addig erendeztem, akkó' éppen külön vótak. Nyócvanba gyüttem decemberbe, nyócvanegybe csinátattam a legitimációt⁷. Kilencvenbe újra kellett, me' tíz évre szót. Akkó' mentek szét, oszt akkó': ez szerb, ez horvát, ez... na. Nem kaptam drzsavlyansztvót, oszt addigra e' kellett rendezni minden papírokat. Beográdba születtem: onnan papírokat, innen papírokat, sokáig tartott. Píz se vót. Tavaly előtt se nagyon.

I.T.: És akkor, hogyan élték meg, hogy szétesegedett lassan az ország?

P.Lj.: Fájt. Mert má' én nem tudom, hiába mondják, egy részük, hogy ez szerb, ez horvát, mind egyforma nép szenvedett. Nem tehetik az a szerb gyerek se, az a horvát gyerek se... mit tudom én. Rosszú' esett mindenkinek aki úgy fogi fő'. Én abba' az időbe' az iskolával mentünk Horvátországba, mentünk a Crna Gorán. Senki nem kérdezte ki vagy, mi vagy. Így tanítottak otthon: „Ember legyél! Nem számít ki vagy, mi vagy.” Máí napig is a gyerekem... Nem vót probléma, hogy most szerb tévét nézünk, magyar tévét nézünk, vagy mit? Nézem ezt is, amazt is. Nem zavar magyar zene se, szerb zene se.

I.T.: Anita és Gábor, hogy döntitek el, hogy magyarok, szerbek, vagy makedónok vagytok?

A.: Hát, nekem nem fontos. Mikó' kérdezik, hogy „Most akkó' mi vagy? Félig magyar, negyed szerb, negyed makedón?” Akkor most „Válasszák ki melyik tesszik,” mondom nektek, „azt mondjátok.” Van egy barátnőm, itt a szomszédba lakik, ő is pontosan úgy áll, mint én, és akkor hülyéskedünk, hogy minket nem zavar. Mert szokták az iskolába mondani: „Ne, ez szerb.”, és akkor rögtön ránk néznek, hogy most minket megbántottak-e azzal. Nem akarták, de úgy véletlenül is. És akkó' én mondom: „Há', énnekem nem ér semmit, én nem vagyok tiszta szerb.”– mondom: „Tik csak mondjátok, nekem nem probléma.”

I.T.: Ha ki kellene töltened egy hivatalos nyilatkozatot, hogy milyen nemzeti-ségű vagy, akkor mit írnál be? És maga mit írna be?

P.Lj.: Én egyet mondok, nem mondok le egyikrű' se! Az ország meg döntse mik vagyunk. Énszerintem azt be kő' ismerni, hogy... jugoszlvenka, de má' nincsen. Ű keverte, akkó' döntse ki.

I.T.: Szóval akkor, semmit nem írna és az lenne a legjobb?

P.Lj.: Ő..., mit is írjak pakszusomba: „jugoslovensko državljanstvo”?

⁵ pakszus – passzus, a szerb 'pasoš' szóból magyarosult szó, jelentése: útlevél

⁶ drzsavjansztvó – a szerb 'državljanstvo' szó magyar átvétele, jelentése: állampolgárság

⁷ legitimáció – szerb 'legitimacija' kifejezés magyar átvétele, jelentése: személyigazolvány

I.T.: Az állampolgárság az igen. De a nemzetiség? Az útlevelemben nem írja a nemzetiséget.

P.Lj.: Engem sose nem zavart. Itt többször mondták a faluba: „Te csak ugyanolyan vagy mint egy igazi magyar.” – mondták ezt is. Meg a háború alatt is, köztünk sose vót probléma. Na, vót azé’ olyan probléma, hallgatta a tévét, rádiót, mondtam neki: „Fogd be, csapd e’, mer’ kíváglak téged is, meg a rádiót is, meg a tévét is!”. Ilyen vót, de hogy amúgy... mondom, mikó’ húsz éve együtt vagyunk sose nem vót probléma.

I.T.: S-a férjének se volt semmi probléma? .....

P.Lj.: Sose. Jó’ van, kis veszekedések vannak közte, se én akkor magyarú’ káromkodok. A magyarokat amúgy szidom, de... nem. Nem vót semmi probléma.

I.T.: És te Anita?

A.: Hát, én nem is tudom. Lehet, hogy olyat írnák, hogy katolikus vallás, de azt nem titkónám e’, hogy nem tiszta magyar vagyok. Úgyhogy, szóval mindönki rögtön azt kérdezi, hogy hunnan tudok én ennyire szerbű’, akkó’ mondom, hogy hát nem tiszta magyar vagyok én. Úgyhogy tudok szerbű’. Mindenki csak csudákszik.

I.T.: És milyen vallású maga.

P.Lj.: Pravoszláv.

I.T.: És te pedig?

A.: Katolikus.

I.T.: Templomban esküdtek?

P.Lj.: Templomba volt esküvő. Na, vót egy kis olyan, hogy át kő’ körösztködni. Én mondtam: „Nem. Nem körösztködök át!”

I.T.: És akkor is lehetett házasodni?

P.Lj.: Igen, me’ azt mondta a plébános úr, vagy minek mondják, meg anyósom mondta, hogy „Át kő’!”, „Én ez vagyok, aki vagyok! Veru neću da menjam. Ako sam mu dobra ovako, ako ne, ne mora u crkvi, venčaćemo se u opštini. (Nem szeretném megváltoztatni a vallásom. Ha így jó leszek neki, nem kell templomban, majd összeházasodunk a község házán.) De elfogadták. Na, gyerekeket mikó’ köllött körösztködni, akkó’ vót az a kommunizmus, háromba, oszt titkóni köllött, mert nem vót szabad nagyon templomba járni. Én elmondtam „Az én gyerekem nem lesz pogány.” Azt mondta Józsi: „Akarod beviszed Osztityevón szerb templomba, vagy amőkbe akarsz.” Bevittük Osztityevóba, meg löttek körösztköve a katolikus templomba, osztan vótak első áldozók is, bérmáva is lettek. Abba én sose nem avatkoztam. Akartak menni, mikor kezdtek a gyerekek, hittan, vagy minek hívták. Sose nem tiltottam senkit. Ami az apja, hát nem hoztam onnan, ű az apjuk, nem? Énszerintem az én anyám mindig azt mondta: „Apátok makedón oszt...” De Józsi nem szót vóna, ha pravoszláv templomba vittem vóna, akkó’ se szót vóna semmit. Az apjuk katolikus, ők akartak járni, ha nem akartak vóna járni, akkó’ se nem mondtam volna. De énszerintem az szép.

I.T.: Milyen templomba szoktak járni?

P.Lj.: Hát, ha nagy ünnepség van akkor elmennék, de ritkán.

I.T.: Ide a faluba, a katolikus templomba?

P.Lj.: Énnekem egy Isten van. Mindegy az, pravoszláv vagy katolikus, ugyanaz. Nézi az ember, pravoszláv templomok, meg katolikus, ugyanaz, csak egy kis különbség van. Ugyanazok az ünnepek.

I.T.: Mind a kettőt szokták tartani?

P.Lj.: Igen, akkor nagy öröm van, ugye lányom?

I.T.: Mikor a pravoszláv ünnep van, akkor készítik azt a szent kenyeret?

P.Lj.: Hát, annyiban nem csinálunk. Mondjuk, ha Karácson' van, vannak azok a búza, megfőzzük cukorral, meg mit tudom én. Hogyha katolikus van, akkor sonka. Meg a karácsony díszítés nálunk. Ha megcsinálják a karácsonyfát, akkor hetedikéig áll. Úgyhogy egybe vesszük aztat, vagy, hogy megmagyarázzam, nincs főbontva addig elmúlik a pravoszlávokná' is.

I.T.: És akkor kétszer kaptok ajándékot?

A.: Hát néha, ha van rá pénz. Mikor kisebbek voltunk, akkor még jobb világ vót. Akkor még minden meg vót tartva. Minden ünnepkor kaptunk valamit.

P.Lj.: Hát, jó' van most is fődíszíteni a karácsonfát, ezt-azt. Kis apróságot, amit lehet, amit megenged a zseb.

I.T.: Szlavát⁸ azt szoktak tartani?

P.Lj.: Itt nem. Má' csak nem illik az uram miatt. Mer' nálunk jobban a férfiak-ra szlava. Jobban a férfiak viszik.

I.T.: A férfi az úr a háznál?

P.Lj.: Na, most egyet mondok, az uram éppen akkor született, novembar nyolcadik, mikor Mitrovdan (Mitar napja) van, az a mi „kučna szlavánk” (házi ünnep), oszt akkó' is ünneplünk. Nagy valamit nem csinálók, de házba kis ital, kis kalács.

Interjúalany: Trpevska Svetlana (szül.: 1960.04.18.)

Férje: Bálint Artúr (szül.: 1955.02.12.)

Gyermekeik: Emília (szül.: 1985.09.26.)

Renáta (szül.: 1987.02.07.)

Lakhely: Jázova, Tito Marsall utca 104.

I.T.: Hogyan és mikor került ide Jázovára?

T.S.: Az uram nyolcvanban vót munkaakción Makedóniában, Szkopjeban, Katlanovóban, ott megismerkedtünk. Oszt nyolcvanegyben ide kerültem, Jázován.

I.T.: Akkor rögtön lett házuk is?

T.S.: Nem volt öneki se az anyukájánál helye, oszt mamánál laktunk idáig.

I.T.: Itt?

T.S.: Itten. Oszt má húsz éve együtt vótunk mamáva', hát nem vót, csak egy szobám. Most má' a lányoknak is lett egy kis szoba.

I.T.: És amikor idejöttek, hány nem magyar volt a faluban?

---

⁸ szlava – szerbül 'slava', a családi védőszent ünnepe

T.S.: Hát nem olyan sok. Én mikó' ide jöttem, a Dura, meg vót egy titkár, az horvát vót, oszt másik nem vót. Én voltam az első itten makedón mit idegyüttem. De, itt jól megfogadtak. Itt vót egy óvónéni, tudta szerbű, meg azok a titkárok, azok is tudtak. Itten motyogtam hogy tudtam, keze-lába énnekem. Mikor akartam megtanulni valamit magyarul, valami tréfát csináltam. Én meg annyira akartam mondani, mái napon nem tudom olyan tisztán megmondani, de akkor is olyan jó' nevettek. Az öreglánt is megkérdeztem: „Most mit főztem ,vagy mit csináltam, mit sütittem?” Akkor ő már fordítva nem mondta, hogy „kácsa pecsenye”, hanem „kácsa pecsedre”. Oszt én kigyüttem az utcára, oszt má' nagy örömbbe, valamit megtanultam magyarú', oszt mondtam neki, „Hát, jó' vagyok, megfőztem, kácsa pecsedre sütittem.” Azok meg úgy nevetettek.

I.T.: És hogy tanult meg magyarul? Tudott egy kicsit már?

T.S.: Hát, nem tudtam semmit. Mikor voltak az akción, tudod, oszt mesétünk mi a „csók”, „hogy vagy”, mit tudom én a lényeg. De nem tudtam semmit.

I.T.: Hogy tanult meg?

T.S.: Hát, itten muszáj volt megtanulni, mert a mamája nem tudta egy szót se. Az öreg tata az tudta, azé' me' katona is vót tán. Tudta egy kis szerbű', de mindig tréfát csináltak, oszt muszáj vót, hogy megtanuljak. Az öreglánnyal már főztünk is, oszt én mindig kérdeztem, hogy micsoda, oszt mikó' nem tudtam valamit, akkó' írtam egy könyvbe. Mikor hazagyütt, akkor muszáj vót, hogy megmondjam, hogy mit mondtak, vagy nem mondták.

I.T.: És mennyi időbe telt megtanulni?

T.S.: Hát, egy éve jó erősen. Az ki akar tanulni, megtanul. A lényegét biztos, hogy megtanul hogyha akar, de ha nem akar, akkor kicsit nehéz.

I.T.: És maga csak makedón?

T.S.: Makedón, tiszta.

I.T.: Mert Ljiljana félig szerb.

T.S.: Igen.

I.T.: Lányok, ti tudtok makedónul?

Lányok: Hát igen.

T.S.: Ő énekel is makedón nótákat is, meg makedón nótákat is a Szólj, síp, szólj!⁹-on. (Renátára mutat.) Nagyon jó hangja van neki. Oszt itten sehol nincsen olyan iskola, ahol tanulna tovább. Nincsen lehetőség, nincsen semmi.

I.T.: Hát Csókán van valami, de az messze van.

T.S.: Hát.

E.: Minden nap kellene akkor utazni, meg éppen az útiköltséget kellene fizetni oda-vissza. Finanszíroznák itt is, de ahhoz megint túl sok papírt kellene megcsinálni, s akkor az drágábban kijönne.

I.T.: Na és, hogy fogadták a szülők?

T.S.: Hát, azok örvendtek, befogadtak. Tudták, hogy elment Szkopjeba, hogy megnősüljön makedón, azok tudták.

---

⁹ Szólj, síp, szólj! Népzenei vetélkedő a nyolcvanas években indult, mint rádiós verseny. Mára vajdasági szintű versennyé nőtte ki magát.

I.T.: Azért ment?

T.S.: Azér' ment. Azér' is gyütt. Írta a levelet, aztán gyütt, aztán elhozta. Megkérte a kezit az apukámtú, úgyhogy e' gyüttem. Akkó' otthon tudták, hogy makedón. Hát, nem volt mindegy, hogy a nép nem szokta meg, hogy más legyen itten, oszt má' mindig kérdezte: „Mi vagy te, siftár, török? Makedón? Micsoda az? Rác?” Osz, tudod, akkó' én megmagyaráztam, oszt mink más nép vagyunk, meg másképp beszélünk is, meg öszünk is, meg mit tudom én. Csak, tudod, ha te is becsülöd őket, azok is visszabecsünek, az biztos! Ha elmész az utcára, nem ismersz, akkó' hónap megismersz, megszeretik a népek.

I.T.: Akkor sikerült. Amikor esküdtek, templomban is megesküdtek?

T.S.: Igen.

I.T.: De milyen vallásúba?

T.S.: Nem. Katolikus. Az első lányom meghalt, picike volt, oszt nagyon gyorsan kellett volna má' esküdni is, meg mit tudom én, azé' mié' mondták, hogy nem sokára él. Aztán mondták, hogy én makedón vagyok, pravoszláv, hogy a templom nem akar esküdni, de aztán, mit a kérvént a plébános megcsinálta, oszt mondta, hogy kevert házasság azt szabad.

E.: De megesküdte szerbül is őket. Meg magyarul is elmondta.

I.T.: És a lányok?

T.S.: Ők mán meg vannak körösztove, bér málkozva, első áldozó, minden.

I.T.: És ezt ki döntötte el? Volt erről szó?

T.S.: Nem volt szó. Hát, akkó' az apjuk nekie magyar, hát akkó' legyenek azok is magyarok. Nem csinállok különbséget, hogy én vagyok pravoszláv. Énekem mondjam, én nem tudom, másképp körösztozni. Má' én meg vagyok körösztove. Én pravoszláv vagyok. De azok, ha születtek magyarok, hogy magyar az apjuk, akkó' legyenek azok. Itt csak magyar iskola is vót. Nem vót semmi szerb.

R.: Most nyitottak.

T.S.: Most nyitottak, azé' mié' menekűttek vannak, aztán van szerb iskola, másképp nem. De, mit tudom én, jól mén neki az iskola. Nem kell panaszt.

I.T.: És hanyadikosok vagytok ti most?

E.: Én most kezdtem a középiskolát, most voltam első, most majd másodikos leszek. Ő, pedig most lesz nyolcadikos.

I.T.: Hova jártok iskolába?

E.: Én Csókára, élelmiszer-termelőre, ő pedig Szetmiklóstra, mer' itt csak negyedik osztályig van.

R.: De utána majd Zentára, egészségügyire szeretnék.

I.T.: És jobb magyar osztályba menni, vagy szerbbe?

E.: Hát, megszoktuk a magyart, má' nem tudom.

R.: Van egy lány Szentmiklóson, aki átiratkozott szerbbe, mink ezt nem bíránk. Gondolom, bíránk, de nekem nehezebb lenne, mer' most lesz nyolc éve, hogy tanulom a magyart...

T.S.: Hát megszokták, az az üvé, oszt kész.

E.: Hát, otthon anyuval szoktunk néha beszélni.

T.S.: Én is tanultam velük együtt. Mikor voltak az iskolába, én is verset tanultam, meg minden, magyarul.

I.T.: Szerbül már tudott?

T.S.: Szerbül tudok beszélni is, olvasni is, meg írni, de én makedón vagyok, ottan másik iskolába, ott csak makedón, oszt...

I.T.: Ti is tudtok magyarul is, szerbül is, makedónul is?

E.: Igen.

I.T.: És az apuka, ő is próbált tanulni kicsit?

T.S.: Hát, ő mikor menyünk Szkopjeba, ottan má' elkezd, tudott má' mindent, én szoktam itten, mikor magyarul elkezdtem beszélni, akkor ő is ottan. De jó. Érti, mindent megérti. Gondolom, majdnem hasonló mint a szerbnek, de érti minden mit mondok. Ő is próbál valami, aztán neveti is, hogy nem trefeli valamit, oszt úgy.

I.T.: Hát hasonló a nyelv a szerbhez.

T.S.: Nagyon.

I.T.: Szoktak járni Makedóniába sűrűbben?

T.S.: Hát, idáig én sűrűbben szoktam járni. Azok nem voltak négy éve. Azért mer a passzost minden második évben kell csinálni. De énnekem mikor kiveszem a passzost, énnekem öt évig elég. Aztán én minden évbe szoktam, de most ahogy van a krízisbe, meg az uram nem dógozik, gondolom, bezárták ottan a gyárat, hogy mi lesz avval a gyárral, nem tudom, oszt nincsen ki finanszírozza, aztán nem bírok elmenni.

I.T.: Az iskolában ebből nem volt semmi probléma, hogy félig makedónok, félig magyarok?

E.: Nem. Vót a Ljiljanának a lánya. Ő ugyanabba az osztályba járt ahova én ott Csókán, de nem vót semmi. Mögszoktuk itt egymást már óvodától kezdve, s akkor nem mondott senki semmit. Nem szótak'.

I.T.: És a szomszédság?

T.S.: Elfogadott. Az elejébe kicsit furcsa vót, me' én nem akartam, vagy nem tudtam beszélni annyira vele, vagy társalogni, de most...

E.: Esténként ide kiülünk az utcára, nincsen semmi baj.

T.S.: Jön a szomszédasszon, én is át mék, aztán estefelé kiülünk az utcára, oszt kicsit beszélgetünk, oszt megszoktam, mit tudom én.

I.T.: Amikor ünnepek vannak, akkor mind a kettőt tartják.

E.: Hát nem, szóval, hogy a katolikusat tartsuk, de azon a napon, amikor a pravoszlávoknak van, vagy anyunak éppen valami ünnepe van, akkor nem hogy tartsuk, hanem mondjuk, aznap nem csinálunk olyan munkákat, ami mögsértheti azt a szokást.

T.S.: Hát, meg este felé szoktak jönni a barátok köszönteni az ünnepet.

I.T.: És mennyiben különböznek a makedón szokások. Van ott is szlava?

T.S.: Igen, igen. Sok szlava. Most volt a Petrovdan (Péter napja). Éppen nem bírtam elmenni a búcsúba, otthon jöttek neme köszönteni a búcsút.

I.T.: És akkor szoktak itt is csinálni ebédet?

T.S.: Hát, nem szoktam. Otthon mink megesszük, amit én megfőzöm, de egy süteményt megsütöm. Sakkozunk, meg kávézunk, meg ilyesmit.

I.T.: És amikor nagy ünnep van, például karácsony, akkor mind a kettőt ünneplik?

T.S.: Mind a kettőt, azt igen.

I.T.: És szoktak makedónul is beszélgetni?

T.S.: Ritkán. Mikó' úgy viccelődünk, vagy olyan esik, mikor nem szerbül beszélünk. Kicsi koruk óta én beszélek velük szerbül, az uram pedig magyarul. Én mondtam, mikor az én családom idegyűn, hogy má' bírjanak az én gyerekeim beszélni normálisan. És akkó' nem kell, hogy tonmács neki, vagy olyasmi. Hogy mind a két nyelvet...

E.: Meg azt a tiszteletet csak megadni anyukámnak, hogy legalább szerbű' beszéljünk hozzá, nem magyarű'.

R.: Nem is nagyon szereti. Hát, mikor így felpukkad valamiért, akkor mikor mondunk valamit magyarul neki, mindjárt nem érti. Meg nem szereti, ha azt mondjuk neki, hogy anyu.

E.: Anyuci.

R.: Anyuci, vagy anyu, azt nem.

I.T.: És makedónul hogy mondják?

T.S.: Hát 'mama'.

R.: Oszt akkor így hívjuk, hogy mama.

I.T.: És kivel szoktatok barátkozni?

E.: Hát mindenkivel.

R.: Vannak szerbek is, de Jázován nincsen olyan barátkozni való szerb, mert ezek olyan...

E.: Ezek a menekültek.

R.: Mintha ki nem bírának minket á'ni.

E.: Hát, szóval, ők avval jönnek, hogy mink mé' nem megyünk Magyarországra, ha magyarok vagyunk. Mert őnekik itt Szerbiában van a helyük. Akkor néha úgy, nem szoktunk mink se visszamondani semmit, de néha úgy kiszólna belőlünk, hogy hát ők jöttek ide, de nem mondjuk nekik, mivel nem akarjuk őket megbántani.

T.S.: Azok a szerbek most gyűttek, tudod. Oszt ű gondol, hogy má' a Szerbia az az üvé. Bárhova elmennek, magyarok vannak. Ő gondol, hogy nagy valaki, de itten a magyarok elfogadták őket. Mikó' idegyűttek nagyon fétek, hogy mié' a szerbek gyűnnek, nem azé hogy bepizskolnak a falut, fétek na. Egyszerűen fétek, hogy nehogy legyen itt is háború. Oszt mit tudom én, mind a magyarokná, meg bármilyen nácia legyen, ki szereti barátkozni, azt majd megbarátkozik, ki nem szereti, bárhova elmenne, az akkor is vad lesz, semmi jót nem bírnak mondani róla. Ullehet, az a szomszédasszon sose nem akar tudni magyarul. Énnkem mindegy, hogy beszélek-e makedónul, vagy szerbül, vagy magyarul. Énnkem mindegy. Legyél te jó ember, akkor mindenhol befogadik, az biztos.

I.T.: És hogyha lenne egy kérdőív, amit ki kéne tölteni, ahol azt írja 'nemzetiség', akkor oda mit írnál?

T.S.: Hát 'jugosloven'. Jugoszláviában születünk, meg a lányok is, én sose mondtam neki, hogy magyar vagyok, makedón vagyok, hanem jugoszlóven. Itten születünk, az vagyunk oszt kész.

I.T.: De az nem az államot jelenti? Nem azt jelenti hogy Jugoszláviából származik?

E.: Hát én avval töltöttem ki a papírt az iskolába, de elfogadták.

T.S.: Még tizennyolc éve nincsen nekik, addig nem bírja mondani, hogy én magyar vagyok, vagy én makedón vagyok. De itten születtem, régi Jugoszlávia ami vót, akkor születünk, azt fogadtam oszt kész. Én nem bírom mondani, hogy Szerbiába mostmá' születnek, oszt szerbiánac vagyok, hát nem vagyok.

I.T.: És ez ettől függ, hogy ki hol születik? Vagy ki melyik nemzetiséghez tartozik?

T.S.: Hát, az a keverék. Most hogy mondjonak, hogy makedón, vagy mondjonak, hogy magyarok, hát mind a két oldalt kell szeretni meg tisztelni.

I.T.: Akkor te most mit mondanál, hogy te magyar vagy, vagy makedón?

E.: Mondtam, hogy épp az iskolába is elfogadták itt Csókán, hogy jugoszláv vagyok. És akkor a tanárnő az elejébe vitatkozott velem, hogy azt mondja, „Hát nem lehetsz jugoszláv. Vagy magyar, vagy szerb, vagy makedón.”, mondom, „Hát én most hogyan írk be magyart, ha anyukám makedón, én nem vagyok tiszta magyar, én azt nem mondhatom, hogy magyar vagyok, azt se mondhatom, hogy makedón.” És akkó' így elfogadták. Most hogy kijavította-e a tanárnő valamire vagy nem...

T.S.: Hát, nem hiszem, azért passzost is mikor csináltunk, vagy bármit, oszt én úgy írom.

I.T.: De, mondják, hogy nem létezik olyan hogy jugoszláv, mert mindig volt Horvátország, Bosznia, Makedónia, de most már ez tényleg nincsen, és akkor most hogy van?

T.S.: Hát úgy, idáig azt írtuk, hogy jugoszláv, na.

Interjúalany: Csépe Éva (szül.: 1964.11.09.)

Férje: Stefančev Slavko (szül.: 1959.04.13.)

Gyermekeik: Pehó Beáta (szül.: 1986.10.20.)

Stefančev Dejan (szül.: 1990.04.03.)

Stefančev Slađana (szül.: 1991.11.17.)

Stefančev Nemanja (szül.: 1998.01.25.)

Lakhely: Jázova, Dózsa György utca 10/A.

I.T.: Hova valósi a férje?

Cs.É.: Zentai.

I.T.: Ott is született?

Cs.É.: Igen.

I.T.: És maga?

Cs.É.: Én jázovói vagyok.

I.T.: Az első házassága hogy volt?

Cs.É.: Hát, a férjem magyar vót, Padéji, de őneki ez a második felesége, aki van zentai volt, és el is mentek Zentára az asszonynak a szüleihez lakni. Ott is van két gyerek. Hát, most erről mit mondjak?

I.T.: Hogy ismerkedett meg a férjével?

Cs.É.: Itt ismerkedtünk meg a faluba, én az önkiszolgálóba dolgoztam, ő meg járt fűszénát bálázni, meglátott. Közbe az apukám is megkérte, hogy bálázzon fűszénát, mert volt egy pár birkánk, és az az ismerős akihez a gépeket beparkóta, ott érdeklődött, hogy ki vagyok én, mer' látta a kislányt is, meg engem is, meg a szüleit is, de a hozzám tartozó felet azt nem. És így lett az ismeretség.

I.T.: És aztán, hogy lett az, hogy összeházasodtak?

Cs.É.: Hát, két évig tartott az ismeretségünk, és akkor utána a fiam közbelépett. Mondtam neki, hogy „Nem kényszerítelek semmire, nem kötelező, nem erőszak a disznótor.” Ő vállalta a kisgyereket. Hát, most húztuk-halasztottuk a házasságot, mer' őneki az édesapja, meg a húga elég jól beleszótak a dolgokba. És akkor a végén aztán csak összeházasodtunk.

I.T.: Mit mondtak?

Cs.É.: Nekem konkrétan a szemembe nem mondtak semmit, de mondjuk a megjegyzésekből, meg... Nem megfélemlítés, vagy veszekedés, hogy nyíltan, hanem úgy az embernek a háta mögött, mindig ment a megjegyzés, és akkor ez csak kihatótt.

I.T.: És miért csinálták?

Cs.É.: Nem tudom. Őnekik az nem tetszett, hogy énnekem már van egy gyermekem. Nekem nyíltan a szemembe sose mondták, hogy mer' én magyar vagyok. Én ilyen tőlük soha nem hallottam. Most, hogy ők emberileg nem fogadtak-e el, függetlenül attól, hogy milyen nyelvet használok, vagy annyira unszimpatikus vagyok-e nekik, nem tudom. A nőtestvérének vannak ilyen fiksz ötletei és elképzelései az életbe.

I.T.: Milyen elképzelések ezek?

Cs.É.: Mondjuk ő dárát játszik a férje mellett. Ennek a két gyerek mellett lakása van. És nekem be akarja bizonyítani, hogy egy fizetésből is úriasan megélnék. Én ezt nem tudom megcsinálni, mert én nem lakásba lakok. Nekem volt olyan, hogy traktort kellett hajtanom, szalmát rakni, szénát rakni, kapálni. Az idén is kijártunk, ű is kijött velem, meg a gyerekek is. Jó van, ők nem tudom mennyit nem kapáltak, de kijöttek velem. Hát én nem öltözhetek soha mint ő. Énnekem olyan háterem nincs mint neki. És őneki ez borzasztó. Szerintem emberileg nem fogadott el.

I.T.: Elejébe a férjével szerbül beszélgettek?

Cs.É.: Ő beszél magyarul. Én azt hiszem ugyanazt a szintet beszél ő magyarul, amit én szerbül. Tulajdonképpen, Zentán, ahogy én látom, nagyon ritka az a szerb születésű személy, aki nem tud magyarul. Ha keveset is, de értenek. Mondjuk az ő nagybátyja ért is, beszél is valamit, de már sokkal rosszabbul. A fiuk szintén ért, sőt magyar felesége van, adai, és ő szintén ért. De a családba talán anyósom az, aki nem beszél tökéletesen magyarul. Ők Csantavér mellől származnak. Lehet, hogy más környezetbe élt azelőtt. Valamikor az öregek, a szülők, vagy a nagyszülők Crna Gorából¹⁰ jöttek ide. Úgyhogy beszél ő meg ért is, de sokkal nehezebben megy a magyar nyelv. A férjem húga, meg apósom, szintén jól beszélnek magyarul. A sógornőmön észre lehet venni, hogy ő jobban az irodalmi nyelvet beszéli, amit az iskolában tanult. Apósom nagyon jól beszél magyarul, a férjem is. Meg náluk nem volt az, hogy most

¹⁰ Crna Gora – mai Montenegró területe, mely egykor Szerbiához, ill. Jugoszláviához tartozott.

én magyar vagyok, vagy szerb vagyok, ott mindenki mindenkivel barátkozott. Sőt, van egy ismerősünk, ott a tanya mellett van földjük, és ha jön, mert kamiont hajtott a tejgyárnak, és ha jött, ha tehette megállt és úgy köszönt „Zdravo srbine!” (Szervusz te szerb!) és aki nem értette, hogy az mé’ van, az csak nézett, és nem értette mért nem ugrik neki a férjem. Ezt nem egy bélyegnek szánta, hanem öneki ez egy vicc, és mi megszoktuk. Vagy például fönt van a kamionon, és kiabál, mikó” meglát „Zdravo mađarice!” (Szervusz te magyar lány!), mi viszont azt mondjuk neki „Matori mađar!” (Öreg magyar!). Ez így alakult, nem volt megkülönböztetés.

I.T.: És amikor megismerkedtek, milyen nyelven beszéltek?

Cs.É.: Mind a két nyelvet. Nekem szokásom, hogyha tudom valakiről, hogy szerb, akkor tiszteletbe tartom a nyelvet és igyekszek az ő nyelvén szólni hozzá. Má’ most más nyelvet nem beszélek, de a környezetemhez a saját anyanyelvén szólok. Nekem ez a szokásom, de van, aki nem így gondolkodik.

I.T.: És amikor esküdtek, akkor templomi esküvő is volt?

Cs.É.: Templomi nem volt, mert ő pravoszláv vallású, én meg katolikus vagyok. Község házában esküdtünk. Hát, most volt egy olyan, hogy csináltunk körösztöltő a gyerekeknek. Ő mög van körösztölve (Beára mutat.) Amazok nincsenek. De ez még mindig nem jött össze. Beszéltünk a plébános úrral, aki ide jár hozzánk a templomba, és kérdeztük, azt mondta, hogy mivel Osztojityevón van pravoszláv pap, kérdezzük meg. Mondjuk énnekem semmi kifogásom a pravoszláv vallás ellen, nagyon hasonlít a mienkre, de én nem szeretnék átkörösztölködni, és azt a tanácsot kaptuk a plébános úrtól, hogyha a pravoszláv pap nem hajlandó a gyerekeket megkörösztölni, ő vállalja, mer’ a kereszténység minden vallásban egy. Tehát, bárki körösztöli a gyerekeket, az egy.

I.T.: Amikor nagyobb ünnepeket csinálnak a családban, Húsvét, Karácsony, akkor mindegyikből kettőt?

Cs.É.: Igen. És a gyerekek örülnek is.

I.T.: S mikor katolikus karácsony van, földíszítik a karácsonyfát? A pravoszlávoknál csak újévkor van ilyen.

Cs.É.: Hát ez függ a családoktól is, meg hogy ki tartsa be a vallást, nálunk az a szokás, hogy földíszítjük a fenyőfát, és egész hónapban, még tartanak az ünnepek, az áll. Én mindég úgy voltam vele, hogy az egy szimbóluma az ünnepnek, és hiányérzete van az embernek, hogyha nincs karácsonyfa.

I.T.: És az ételek különböznek?

Cs.É.: Nekem nehezebb, mondjuk hogy az anyósom az nem élt, mikor mi megismerkedtünk, és nem tudtam tőle megtanulni tökéletesen azokat az ünnepeket. De úgy azé ott vannak az ételek. Huszonegyedikén este van a bableves, de mi aszalt szilvából kompóttal kezdünk, csak utána jön a bableves rántás nekü’, aztán meg száraz tészta, mák, dió, aztán a többi azt ki-hogy csinálja. Az utóbbi pár évben rendöltem Csókán az Árok péknél kalácsot. Úgy mondják, hogy ’slavski kolač’¹¹. Az egy ilyen nagy, ki van díszítve, azt rendöltem egy pár évben.

I.T.: És szerb karácsonykor a ’česnicát’ szokták sütni, amiben pénz van?

---

¹¹ slavski kolač – a szerbek sütik szlava, a családi szent ünnepének alkalmára

Cs.É.: Igen. Igaz, nagyon húzódozik mindenki tőle, mer' nagyon édes, meg száraz. Az egy olyan sütemény, ha egy szeletet megeszik az ember, akkor elege van.

I.T.: És amikor jöttek a gyerekek, akkor hogy döntötték el, hogy magyar nevet fog kapni, vagy szerb nevet?

Cs.É.: Nálunk nem volt probléma, mert én azt mondom, hogy szerintem hülyén hangzik, hogy szerb vezetéknevvel magyar nevet kap a gyerek. Van akinek nem hülyeség, de én egyeztem azzal, hogy szerb nevet kapjonak a gyerekek.

I.T.: Mert az apjuk...

Cs.É.: Igen.

i.T.: És mikor kezdtek beszélni, hogy tanították?

Cs.É.: Mind a két nyelvet egyszerre beszéltük. A Dejánnal több időm volt. Vele úgy csináltam, hogy elmondtam neki az egyik nyelven, mondjuk kértem, hogy üljön le az asztalhoz és reggelizzen, azt ugyanúgy elmondtam neki szerbül is. Sladanával már nem volt annyi időm, de neki is, meg a legkisebbnek, mind a két nyelvet beszéltük. Nálunk úgy van, hogy az apuka is ugye magyarul beszél többet mint a saját nyelvén, és így a gyerekek jobban megtanulják a magyart. Van olyan is, hogy amikor a gyerek nem válaszol szerbül, ő is magyarul beszél a gyerekhez. De olyat is észrevettem, hogy én szerbül szólok a gyerekekhez, és ő magyarul válaszol vissza. Tehát, tudják a gyerekek az anyuka magyar anyanyelvű, és nem köll szerbül karattyolni, mert megérti. Viszont az apjuknak többnyire szerbül válaszolnak. Én mondhatok bármit, ő akkor is magyarul válaszol nekem.

I.T.: Milyen iskolába írátták a gyerekeket?

Cs.É.: Szerb nyelvre íráttam be őket. Egy az, hogy ugye...

I.T.: De hova? Ide, vagy Osztoityevóra?

Cs.É.: Ide, me' nyílt egy tagozat, olyan, hogy négy osztály van egybe. Volt egy másodikunk meg egy harmadikosunk, az az én lányom volt. Nem nyílt volna tagozat, de ugye jöttek ezek a menekült családok, és hát nem mindenki bírja a gyereket utaztatni. A kicsiknek megterhelő, hogy utazzonak, és kértek egy tanító nénit. Ért ő magyarul, meg beszél is, csókai, de szerb nyelven folyik a tanítás. Hát a körülményekről ne beszéljünk, mert azok... Bea Zentán járt, és sokkal könnyebb volt neki Osztoityevóra beilleszkedni.

I.T.: Beáta, te magyar osztályba jársz?

B.: Igen.

I.T.: És a többi gyerek szerbbe?

Cs.É.: Énszerintem az iskoláztatás könnyebb lesz tovább. Hogy majd mennek-e tovább, nem tudom, de... én azt szoktam vallani, hogy... ez az ország ennek a , ahogy mondják, hogy „državni jezik je srpski” (az állami nyelv a szerb), tehát úgy mint Amerikába az angol. Nagyon sokan lehet, hogy másképp gondolják, de azt azért' én hozzá szoktam tenni, hogy én akkor is magyar vagyok! Igaz hogy ez a hazám, itt születtem, de magyar vagyok! De azt a mai világba nem szeretem hangoztatni, mer'... van aki nem jó szemmel néz rá.

I.T.: Ha valaki mondja, hogy „én magyar vagyok”?

Cs.É.: Ő... nem azt. Hanem azt, hogy mikor kijelentem, hogy ez akkor is az én fatomyos hazám, én Tito Jugoszláviájában születtem, és énnekem ez a hazám, a szerb

a hivatalos nyelv, de én akkor is magyar vagyok és ez, ez... úgy valahogy... kicsit nem tetszik. Nem mondják nyíltan. Ilyet nem éreztem, de azé' látom, hogy... Vót olyan, hogy elejibe megkérdezték, „A férjed szerb?”, mondom, „Mer'? Rosszabb ember mint a magyar?” Vagy cigány, vagy bármilyen más nemzetiség, mer' szerintem nem a nyelvet kell nézni, hanem az embert, meg az emberséget! Szerintem minden nyelvnél, meg minden kultúrájánál van olyan aki úgy... kilóg a sorból.

I.T.: Akkor hogy határozza meg, hogy milyen nemzetiségűek a gyerekek?

Cs.É.: Hát, nem tudom. Énszerintem az apuka után köllene meghatározni a nemzetiséget. Most ez olyan, hogy én nem is akartam külön, hogy „De igenis magyar legyél!”; nem azé' hogy én szégyellem. Én nem szégyellem, én most is azt mondom, hogy én magyar vagyok. De azé'... mit mondjak rá?

I.T.: Tegyük föl, hogy van egy kérdőív, és arra beírták, hogy „nemzetiség:”, vagy „nacionalnost:” és akkor oda mit lehetne írni?

Cs.É.: Mondjuk azoknak a gyerekeknek én szerbet írnák be. Azé' csak szerbet írnák. Nem tudom megmondani, hogy miért... Nem tudok mit mondani rá. De énnekem ez egy természetes dolog, hogy ők szerb nyelvet tanúnak, meg... ők szerbek! Sőt szoktam azt is mondani a fiamnak hogy „crnogorče” (szerbül: te ki crnagorac), mer' ugye a nagymama az crnagorac származású. Nem rosszból, nem elnézés képpen, ez egy szólás, olyan mint az ismerős, amikor mondja „Zdravo srbine!” Mondjuk lehet, hogy mástól már nem fogadnám el ugyanezt a dolgot, de ez énnekem nagyon sok éven köröszkül alakút' ki ezzel a családdal, és nem is átallok meg rajta, ha azt mondja. Sőt, csinált egy olyan tréfát ismerősom, hogy megkérdezte apósomat, hogy ez a gyerek... milyen az anyanyelve. És apósom úgy kukuríkt, mikor megmagyarázta az ember neki, hogy ez e gyerek szerb, meg szerbet mondanak anyanyelvnek, de az édesanyja magyar, és hogy nem tetszett az öregnek... de ő ezt tréfának szánta nem komolyan. És azé', úgy el lehet rajta gondókozni, hogy nem is olyan hülye, mer' tényleg azt mondjuk, hogy az „anyanyelve” szerb, de viszont, ugye, az anyuka az csak magyar.

I.T.: És akkor, egy anyukától születik egy magyar lány, meg három szerb?

Cs.É.: Hát, igen, érdekes... Csak mondjuk rá, én nem mondom, hogy jó' van őneki az édesapja csak magyar vót, nem vegyes, más lenne, ha ő is vegyes lenne...

Érdekes, mer' vót ez évbe ilyen lakosság összeírás, és két fiatalember jókat mosolygott rajta, hogy milyen vallásúak, és mondom, hogy ő katolikus, amazok pravoszlávok és... Nem nevetett ki, csak azt mondta, hogy egy anyuka és akkó' van katolikus is, meg...? De hát ők ezt így szokták meg. Énszerintem, függ a családtól is, hogy ki vezeti be a rendszert.

I.T.: És a szerbeknél nagyon fontos a szlava. Azt szokták tartani?

Cs.É.: Igen, igen. Nekünk Đurđevdan (szerbül: Gyöngyvirág napja) a szlavánk!

IRODALOM

MIRNICS Károly

1993 *Kisebbségi sors – tanulmányok*. Fórum Könyvkiadó, Újvidék

Mischehen in Jázova

TÜNDE IVÁNOVICS

Wie kann sich die kleinste Einheit der Gesellschaft, die Familie im Labyrinth der gemeinschaftlichen identitätsbildenden Kräfte ausfinden? Welchen Einfluß haben die in die Familie eindringenden Spannkkräfte auf das Individuum? Gibt es herausgebildete Normen, denen das Individuum in bestimmten Fällen folgen kann oder muß? Wer trifft die Entscheidungen: die Gesellschaft oder das Individuum? Gibt es eine Möglichkeit, trotz der Gegenkräfte unsere nationale Identität zu bewahren? Welche Nationalität hat das Kind, wenn es in eine Mischehe geboren wird?

Jázova scheint ein aufschlußreicher Ort zu sein, um diese Fragen zu beantworten. Jázova ist ein kleines Dorf im Banat, wo die Globalisation nach und nach die einstige homogene ungarische Bevölkerung auflöst. Eine neue, fremde ethnische Gruppe lebt sich hier ein, die vor dem südslawischen Krieg fliehend hier ein neues Zuhause gefunden hat. Für 5-6 serbische Schüler wird sogar schon Unterricht in serbischer Sprache angeboten.

Im Sommer 2001 führte die Autorin mit 5 Familien Interviews. Anhand drei Gespräche stellt sie die Gedanken, Möglichkeiten und Entscheidungen von Einwohnern vor, die in einer Mischehe leben. In 2 Fällen heirateten zwei Ungarn eine Makedonierin bzw. eine mazedonisch-serbische Frau. Im dritten Fall heiratete eine Ungarin mit einem Kind einen Serben.

Tünde Ivánovics untersucht, wie der Vorgang der Identitätssuche und der individuellen Identitätsbewahrung in Mischehen abläuft und welche Rolle dabei Eltern und Schule spielen. Die Formen des Sprachgebrauchs, die religiöse und ethnische Identität bilden sich erst zur Zeit heraus.

MELLÉKLETEK

A falu népesedés-története a 20. században

Év	Házasságkötések	Kereszteltek	Elhaltak	
			összesen	Közülük 6 éven aluli
1900	8	96	44	29
1901	15	90	28	14
1902	21	85	44	23
1903	15	100	32	16
1904	37	92	66	41
1905	18	84	62	38
1906	20	96	62	35
1907	25	87	47	25
1908	23	80	42	29
1909	15	93	53	35
1910	27	88	35	24
1911	30	90	53	27
1912	17	83	57	37
1913	28	95	52	27
1914	19	106	40	22
1915	5	61	66	41
1916	4	44	48	26
1917	7	36	39	11
1918	25	37	57	23
1919	50	68 (*-1)	37	16
1920	25	83	44	23
1921	36	86 (*-1)	44	21
1922	25	74	53	23
1923	17	93 (*-1)	44	23
1924	12	76 (*-2)	34	18
1925	30	90 (*-2)	34	15
1926	20	77 (*-2)	38	13
1927	25	61	55	28
1928	17	70	65	31
1929	28	64	43	22
1930	13	72 (*-2)	32	15
1931	16	52	50	24
1932	31	59	32	13
1933	15	61	31	8
1934	13	47 (*-1)	23	15
1935	16	53	37	12
1936	13	40 (*-1)	32	12

Év	Házasságkötések	Kereszteltek	Elhaltak	
			összesen	Közülük 6 éven aluli
1937	20	40	20	6
1938	16	41	24	10
1939	13	43 (*-1)	26	6
1940	20	36	21	6
1941	17	36	25	7
1942	19	38	18	3
1943	28	45	16	5
1944	22	30 (*-1)	25	8
1945	3	34	25	7
1946	17	19	19	2
1947	13	27	21	6
1948	39	21	16	3
1949	28	29	16	-
1950	38	34	19	3
1951	20	25	19	-
1952	22	37	13	2
1953	18	24	17	1
1954	18	34	15	1
1955	12	23	14	3
1956	21	16	17	-
1957	8	18	14	-
1958	20	12	15	1
1959	15	9	12	-
1960	16	14	16	-
1961	13	13	12	-
1962	11	15	10	-
1963	13	11 (*-1)	13	1
1964	17	11	16	-
1965	17	11	12	-
1966	10	14	16	1
1967	18	12	16	-
1968	5	18	17	1
1969	15	5	19	-
1970	13	14 (*-5)	23	1
1971	14	7	14	-
1972	9	14 (*-4)	17	-
1973	12	6 (*-1)	27	-
1974	11	11 (*-1)	15	-
1975	11	10	22	-
1976	14	8	20	-
1977	16	11	23	-

Év	Házasságkötések	Kereszteltek	Elhaltak	
			összesen	Közülük 6 éven aluli
1978	7	4	18	-
1979	11	5 (*-1)	18	-
1980	8	8 (*-1)	33	-
1981		5 (*-1)	19	-
1982		8 (*-1)	20	1
1983		8 (*-1)	26	-
1984		10	14	-
1985		6	16	-
1986		4 (*-1)	24	-
1987		4 (*-1)	23	-
1988		7 (*-2)	24	-
1989		10 (*-6)	10	-
1990		5	18	-
1991		4 (*-2)	29	-
1992		6	16	-
1993		21 (*-12)	15	-
1994		10 (*-6)	29	-
1995		8 (*-1)	17	-
1996		5 (*-1)	27	-
1997		4	19	-
1998		19 (*-14)	18	-
1999		8 (*-1)	13	-
2000		10 (*-5)	14	-

* jellel a több évvel, olykor egy-két évtizeddel korábban született és a tárgyévben keresztelt személyek számát tüntetjük fel (szerk)

Források: Polgári házasságkötési anyakönyvek, Jázova, Községháza. A kereszteléseket és az elhaltakat az egyházi anyakönyvekből Jordán Ágnes vette számba. Köszönjük Pósa Gyula szajáni plébános és Vastag Bálint jázovai anyakönyvvezető szíves segítségét.

Összeállította: Juhász Antal

A keresztnévek gyakorisága

A névadási szokásokat a legszemléletesebben a névgyakorisági sorrend összeállításával lehet bemutatni. Tízévenkénti bontásban készült el a férfi és női keresztnévek gyakorisági sorrendje, a keresztelési anyakönyvek Jázovára vonatkozó adatait felhasználva, értelmezve. Főként a 20. század utolsó harmadának sajátossága – bár szórványos példák korábban is előfordultak –, hogy a gyermekeket nem születésük évében, hanem évekkel később keresztelték meg. A táblázatban azonban a születés évét tudtam figyelembe venni, feltüntetni. A keresztnévek népszerűsége és megterheltsége (hányan viselik az adott nevet) kapcsolatban áll a névadók ízlésével, értékrendjével, és olyan más tényezőkkel, mint a naptár hatása, a névöröklés és a névesztés. A névadásnál ugyanakkor meghatározó a vallási hovatartozás: Jázova esetében a lakosság római katolikus mivolta.

Elsőként néhány megjegyzés a női nevek gyakoriságához: A Mária név kitüntetett helye 1900 és 1939 között megingathatatlan. Csak az 1940-es években kezd veszíteni népszerűségéből, olyannyira, hogy az 1970-es években már csupán egyetlen leány kapta ezt a nevet. A következő évtizedben teljesen kiszorult, illetve esetenként második keresztnévként jelent meg. A 20. század első felében a további leggyakoribb, legnépszerűbb női nevek: Erzsébet, Etelka, Piroska, Julianna, Anna, Rozália, Margit, Ilona. Közülük a század első évtizedében az Ilona név még kevésbé volt gyakori, a következő évtizedben viszont népszerűsége egyre inkább nőtt. Az 1920-as években az első tíz, majd később az első három leggyakoribb női név között találjuk. Az '50-es években ez a legtöbbször választott női név, maga mögé szorítva a korábban oly népszerű Máriát. Használata az 1960-as években látványosan visszaesett (csak egy ilyen nevű leányt találunk), majd teljesen kiszorult.

Jellemző volt a faluban a kettős keresztnévek adása. Ennek oka, motivációja a szülők nagy részénél a névöröklés lehetősége, megvalósítása volt. Hármas keresztnév adására csupán egy-egy példát találhatunk a 20. század első harmadában.

A 20. század első felében a férfinevek sorában az István állt első helyen. Töretlennek mutatkozik a János név népszerűsége 1900–1929 között. A következő két évtizedben némileg csökken használata, de még ott találjuk az első öt leggyakoribb férfinév között. 1900–1929 között a tíz legtöbbször választott férfinév: István, János, József, Mihály, Ferenc, György, Péter, András, Sándor és Pál. A többségében Szeged népéből települt Jázován a felsorolt első három név gyakoriságára vonatkozóan álljon itt egy tréfás anekdota: *„Az egyszeri szegedi ember kérdezte valakitől, találja ki, hogy hívják. János! – felelte az illető. Följebb! Akkor József! Még följebb! Hát akkor kend István! Na lássa kend, mi löhetnek más.”*¹

Az 1930–40-es években szembetűnő változás, hogy a János névadási gyakorisága csökken, ugyanakkor a Károly név népszerűsége évtizedről évtizedre növekszik. Míg 1900–1909 között mindössze egyetlen esetben szerepel ez a keresztnév,

¹ Fercsik Erzsébet–Raátz Judit: *Hogy hívnak? Könyv a keresztnevekről*. Korona Kiadó, Budapest, 165.

addig 1940–1949 között már a második leggyakrabban adományozott férfi név. A Mihály keresztnév gyakoriságában minden bizonnyal szerepe volt annak, hogy a falu temploma Szent Mihály tiszteletére volt felszentelve. A szajániak a jázovaiakat *Maryi*knak csúfolták. A Mátyás keresztnév az 1930-as évekig közepes gyakoriságúnak számított.

A névállományban döntő változás az 1950-es években következett be. Ettől az időtől bővül a keresztnévek palettája, s egyben csökken az egyes nevek megterheltsége. Az 1970-es évektől előtérbe kerülnek az idegen csengésű keresztnévek, mint: Adrián, Arnold, Filip, Krisztián, Martin, Norbert, Renátó, Roland, Szebasztján; a lányneveknél: Anetta, Beatrix, Bernadett, Bettina, Dajana, Henrietta, Klaudia, Leontina, Margaretta, Natália, Nikoletta, Stella, Szabina, Szibilla, Szindirella, Szintia, Valentina, Vivien. A névadás napjainkra egyértelműen az egyéni ízlés függvénye.

1900-1909

Férfi nevek		Női nevek	
János	70	Mária	65
István	57	Etel	49
József	55	Erzsébet	48
Mihály	46	Julianna	41
Ferenc, György	37-37	Rozália	40
András	35	Anna	28
Péter	26	Margit, Piroska, Viktória	18-18
Sándor	17	Katalin	13
Pál	16	Gizella, Veronika	9-9
Antal	14	Ágnes	8
Mátyás	13	Matild	7
Lajos	12	Ilona	5
Illés	8	Terézia	4
Márton	5	Amália, Irén, Vilma	3
Énok, Simon	2-2	Ágota, Franciska, Jusztna	2-2
Béla, Gáspár, Gergely, Kálmán,		Brigitta, Emerencia, Eszter, Éva,	
Károly, Máté, Menyhért, Miklós,		Jolán, Jozefin, Rebeka, Szidónia	1-1
Tamás, Titusz, Vendel, Vilmos,			
Zakariás	1-1		

1910-1919

Férfi nevek		Női nevek	
István, János	62	Mária	63
Mihály	46	Anna	43
József	43	Etel	36
András	23	Erzsébet	33
Péter	19	Piroska	30

Ferenc	18	Rozália	25
Pál	17	Julianna	18
György	16	Ilona	13
Sándor	14	Margit	10
Illés, Károly, Lajos	6-6	Veronika	9
Antal, Dénes	5-5	Katalin, Viktória	7-7
Imre, Mátyás	4-4	Gizella	6
Márton	3	Ágnes	5
Énok, Lázár	2-2	Emerencia, Ida, Irén, Teréz	3-3
Béla, Dezső, Gábor, Kálmán,		Eszter, Matild, Róza	2-2
Miklós, Vilmos	1-1	Ágota, Alvin, Amália, Franciska,	
		Rebeka, Regina, Zita	1-1

1920-1929

Férfi nevek		Női nevek	
István	60	Mária	49
János	53	Erzsébet, Ilona	43-43
József	48	Julianna	34
György	25	Etel, Margit	28-28
Mihály	24	Anna	26
Péter	21	Rozália	25
Ferenc	20	Piroska	22
András	19	Gizella, Viktória	8-8
Sándor	13	Veronika	7
Antal, Pál	9-9	Matild	6
Lázár	7	Eszter, Ida, Róza	4-4
Bálint, Károly, Mátyás	6-6	Emerencia, Irén, Jolán	3-3
Dénes, Illés	5-5	Amália, Ágnes, Borbála, Jozefa,	
Dezső, László, Simon	4-4	Katalin	2-2
Aladár, Árpád, Béla, Lajos,		Aranka, Éva, Ibolya, Kornélia,	
Márton, Nándor	3-3	Magdolna, Malvin, Petronella,	
		Zsófia, Zsuzsanna	1-1

1930-1939

Férfi nevek		Női nevek	
István	33	Mária	27
József	31	Ilona	26
Ferenc	24	Etelka, Rozália	20
János	23	Erzsébet	18
Károly	22	Anna, Piroska	16-16
Mihály	13	Julianna, Margit	12-12
Sándor	12	Róza	9

György	11	Borbála, Rebeka	8-8
András	9	Viktória	6
Simon	8	Katalin	5
Imre, Péter	7-7	Emerencia, Matild	4-4
Dénes, Mátyás	6-6	Eszter, Gizella, Jolán	3-3
Géza	5	Irén, Júlia, Olga, Zsuzsanna	2-2
Lajos, Lázár, Márton	4-4	Agneta, Amália, Emília, Emona,	
Illés, Lázár	3-3	Éva, Ibolya, Klára, Lidia,	
Antal, Béla, Jenő, Kálmán, László,		Magdolna, Marcellina	1-1
Pál, Vilmos	2-2		
Árpád, Bálint, Dezső, Elek,			
Elemér, Endre, Ernő, Flórián,			
Frigyes, Gyula, Kelemen, Rudolf,			
Vendel, Vince	1-1		

1940-1949

Férfi nevek		Női nevek	
István	16	Erzsébet	18
Károly	14	Ilona	17
Sándor	13	Mária, Rozália	11-11
László	12	Margit	10
János, József, Mihály	11-11	Etelka	8
Géza	7	Irén, Lídia, Rebeka	6-6
Ferenc	6	Eszter, Ida, Matild, Piroska	4-4
Imre, András, Endre, György,		Anna, Borbála, Ibolya, Julianna,	
Kálmán, Vilmos	3-3	Zsuzsanna	3-3
Árpád, Bálint, Dénes, Gyula,		Emerencia, Gizella, Katalin,	
Márton, Pál, Péter, Zoltán	2-2	Viktória	2-2
Albert, Dezső, Fábián, Gáspár,		Ágnes, Hajnalka, Jolán, Judit,	
Jenő, Lajos, Máté, Mátyás,		Klára, Regina, Róza, Veronika	1-1
Menyhért, Simon, Tivadar,			
Zakariás	1-1		

1960-1969

Férfi nevek		Női nevek	
László	8	Valéria	7
Endre	7	Erika	6
Károly, Róbert, Tibor	6-6	Magdolna	5
Árpád, Ervin	4-4	Éva	4
Béla	3	Edit, Ibolya, Lídia, Mária	3-3
Ernő, György, István, Lajos	2-2	Róza, Zsófia, Zsuzsanna	2-2

Benő, Bertalan, Csaba, Dániel, Dénes, Dezső, Elek, Ferenc, Flórián, Gábor, Géza, Gyula, János, József, Ottó, Sándor, Rudolf, Tivadar, Zsolt	1-1	Angéla, Aranka, Dorottya, Erzsébet, Eszter, Etelka, Franciska, Gizella, Hajnalka, Ida, Ildikó, Ilona, Julianna, Kornélia, Margit, Márta, Melinda, Ottilia, Rozália, Sarolta, Szeréna, Terézia, Veronika	1-1
---	-----	---	-----

1970-1979

Férfi nevek		Női nevek	
Róbert	8	Beáta, Elvira, Teodóra	3-3
Zoltán, Zsolt	6-6	Aranka, Gabriella, Hajnalka,	
Attila	5	Ildikó	2-2
Csaba, László, Tibor	4-4	Anasztázia, Angéla, Csilla, Edit,	
Norbert, Ottó	3-3	Eleonóra, Erika, Éva, Hilda,	
Tivadar	2	Ibolya, Karolina, Katalin,	
Árpád, Béla, Ernő, Ervin, Flórián,		Krisztina, Lenke, Lina, Lídia,	
István, Károly, Krisztián, Mihály	1-1	Mária, Márta, Mónika, Ottilia,	
		Szilvia, Tímea, Tünde, Valéria,	
		Veszna, Zsuzsanna	1-1

1980-1989

Férfi nevek		Női nevek	
Attila, Csaba	4-4	Erzsébet, Tímea, Zsuzsanna	3-3
Róbert	3	Ibolya, Krisztina, Mónika	2-2
Gábor, Krisztián, Tamás, Zsolt	2-2	Adrianna, Andrea, Anita, Anna,	
Antal, Arnold, Bertalan, Dániel,		Beatrix, Bernadett, Brigitta,	
Ernő, István, János, László,		Csilla, Dita, Emília, Éva,	
Mátyás, Oszkár, Roland, Szabolcs,		Gabriella, Hermina, Karolina,	
Szilveszter, Tibor, Tivadar, Zoltán	1-1	Katalin, Klaudia, Kornélia,	
		Magdolna, Natália, Stella,	
		Szilvia, Valentina	1-1

Összeállította: Jordán Ágnes

1. kép. Az Aranka folyó. A fotó hátulján felirat: „az Aranka folyófenék, az oldalán fekszik szülőfalunk, Jazova” (Szemerédi Ernő gyűjteményéből)

2. kép. „Foghíjas” utcakép, Hodics (Simon András felvétele)

3. kép. Hodicsi ház (Kothencz Kelemen felvétele)

4. kép. Istálló (Kothencz Kelemen felvétele)

5-6. kép. Marhahatás az Arankán (Simon András felvétele)

7. kép. Vándorfényképész a faluban, 1940-es évek
(Szemerédi Ernő gyűjteményéből)

8. kép. Gulyáskunyhó (Kothencz Kelemen felvétele)

9-10. kép. Körmenet (Szemerédi Ernő gyűjteményéből)

11. kép. Esküvői kép, Szemerédi Mihály és Vastag Viktória, 1920.
(Szemerédi Ernő gyűjteményéből)

A kötet szerzői

BENKÉNÉ SÁNDOR Barbara Zita
néprajzkutató, tanár
Makó

GLESZER Norbert
néprajzkutató, doktorandusz
Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Budapest

IVÁNOVICS Tünde
népdalénekes előadóművész, tanár
Mester Tanoda Szakképző Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Szeged

JORDÁN Ágnes
hittanár
Öcsöd

JUHÁSZ Antal
néprajzkutató, ny. egyetemi tanár
Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék

KOTHENCZ Kelemen
néprajzkutató
Türr István Múzeum, Baja

SIMON András
néprajzkutató, egyetemi tanársegéd
Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék

† CS. SIMON István (1942–2007)
költő, újságíró
Csóka

X 577 86